ARH Diss. B-27146

T A R T U R I I K L I K Ü L I K O O L

NSV Liidu ajaloo kateeder

Proletaarsete naiste osavõtt võitlusest nõukogude võimu eest Eestis aastail 1917-1920

D i l o m i t ö ö

Fedossenko, Vaike

Juhendaja: dotsent K.Siilivask

Tartu 1967

S i s u k o r d

lk.

Sissejuhatus 4-9

I peatükk. Naiste võitlus nõukogude võimu kehtestamise eest Eestis 1917. aastal

1. Naiste olukord Eestis Oktoobrirevolutsiooni eel 10-13

2. Naiste osavõtt poliitilisest võitlusest

a) Naiste osavõtt revolutsioonilistest sündmustest 13-27

b) Naiste osavõtt organisatsioonilisest tegevusest 28-33

c) Naiste osavõtt "Kiire" levitamisest 33-39

d) Naisliidu tegevus 39-42

3. Naiste osavõtt majanduslikust võitlusest 42-45

a) Soldatinaiste komitee tegevus . 45-50

b) Naiste osavõtt võitlusest nälja vastu 50-54

4. Naiste osavõtt nõukogude võimu kindlustamisest (oktoober 1917 - veebruar 1918) 55-67

II peatükk. Naiste osavõtt võitlusest nõukogude võimu eest kodusõja perioodil (veebruar 1918 - veebruar 1920)

1. Naised Punakaardis 68-74

2. Naiste võitlus saksa okupatsiooni ajal 74-82

3. Naiste võitlus Punaarmee ridades . . 82-88

lk.

4. Naiste osavõtt Eestimaa Töörahva Kommuuni tegevusest 88-94

5. Naiste võitlus kodanliku Eesti tagalas 94-106

Kokkuvõte 107-113

Resümee 114-116

Lisa 1 117-123

Lisa 2 124-132

Kasutatud kirjandus ja allikmaterjalid . 133-136

S i s s e j u h a t u s

Käesoleval aastal tähistab eesti rahvas koos kõigi teiste Nõukogude Liidu rahvastega ja kogu maailma progressiivsete inimestega Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 50.aastapäeva.

Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon oli suure pöördelise tähtsusega sündmus maailma ajaloos. Oktoobrirevolutsiooni päevil võitlesid naistöölised koos kogu proletariaadiga. Relvastatud ülestõusu ettevalmistamisel ja läbiviimisel on naistel hindamatuid teeneid.

V.I.Lenin hindas kõrgelt naiste osatähtsust öeldes, et " ilma nendeta me poleks võitnud või oleksime vaevalt võitnud. Niisugune on minu arvamus. Millist vaprust nad üles näitasid."[1/]

Revolutsiooniga vabanesid meie maa naised kapitalismiikkest ja asusid üles ehitama sotsialismi koos kogu ühiskonnaga. Nõukogude Liidu konstitutsioon andis naistele meestega võrdsed õigused kõigil majandus-, riikliku, kultuuri ja ühiskondlik-poliitilise elu aladel. Erilist hoolt kantakse meie maal ema ja lapse eest. Naised võtavad meil suure aktiivsusega osa tootmistööst, riigi majandus- ja kultuurielu juhtimisest. Kõigil elualadel võitlevad nad koos kogu rahvaga, et täita neid suuri kommunismi ülesehitamise ülesandeid, mis meie rahva ette seadis Nõukogude

---

1/ Mälestusi V.I.Leninist, II kd., Tallinn, 1963, lk. 478.

Liidu Kommunistlik Partei.

Meie maal on tuhandeid naisi, kellele töökangelaslikkuse eest on antud sotsialistliku töö kangelase austav nimetus, keda on autasustatud Nõukogude Liidu ordenite ja medalitega.

Nõukogude Liidu rahvaste vennalikus peres, kõrvuti meestega, on andnud ja annavad oma osa meie veelgi parema homse nimel ka Nõukogude Eesti naised.

Nagu paljude maade naised koos meestega on võidelnud inimkonna parema tuleviku eest nii ka eesti naised seisid ühises lahingurivis koos meestega võitluses nõukogude võimu kehtestamise eest ja selle kaitsel, Kommunistliku Partei juhtimisel nii oktoobripäevil kui ka kodusõja perioodil. Võib julgelt öelda, et proletaarne naisliikumine Eestis on osa töörahva üldisest revolutsioonilisest võitlusest kapitalismi vastu. Eesti naine teab millise hinnaga saavutati vabadus. Sellest jutustavad ajalooürikud. Sajad naised Eestis võtsid osa tsarismi, saksa okupatsiooni ja kodanliku korra vastu peetud revolutsioonilisest võitlusest. Austusega meenutame Leena Vaarmanit, Juuli Raal, Alice Tislerit, Paula Sahka, Maria Ellamit, Jenny Sirki ja paljusid teisi, kes andsid oma elu võitluses töörahva õnne ning vabaduse eest.

Suure lugupidamisega suhtume Anna Paasi, Elviine Käsperti, Maria Ehder-Ježova jt. naisrevolutsionääride ennastsalgavasse võitlusse, kes ka tänapäeval ei säästa jõudu ega energiat ühiskondlikus elus.

Nõukogude rahvas, eriti aga ajaloolased on teadlikud eesti töörahva pingelisest võitlusest kapitalistliku korra kukutamise ja nõukogude võimu kehtestamise eest, mis kestis aastakümneid. Seda ennastsalgavat võitlust ei suutnud lämmatada ei vene tsarismi türmid ega eesti kodanluse vanglad.

Üheks kangelaslikumaks ajajärguks eestlaste võitluses olid aastad 1917-1920, mil eesti töörahvas astus nõukogude võimu kehtestamise eest palju kordi lahingusse. Tollal tuli eesti töörahval koos vene ja teiste rahvaste proletariaadiga võidelda mitte ainult oma maa kodanlusega vaid ka välismaiste imperialistide poolt siia saadetud jõududega, kes suunati Eestisse revolutsioonilise võitluse mahasurumiseks.

Üldise ülevaate eesti bolševike võitlustest 1917-1919. aastail annab "Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost", I köide.

Eesti naiste võitlusest kodusõjas on ilmunud Ü.Taigro artikkel "Õhtulehes" nr.57, 8.märtsil 1960.a. Väärtuslikku materjali annavad vanade revolutsionääride nagu Rosalie Maier, Anete Tammik, Anna Jea-Sviguzova, Elviine Käspert, Alma Vaarmann jt. poolt kirjutatud mälestused.

Naiste tegevuse kohta kasulikke andmeid annavad nõukogude ajaloolaste tööd nagu J.Saat "Eesti bolševikud Oktoobrirevolutsiooni ajajärgul," V.Reimaai "Eesti bolševikud võitluses nõukogude võimu eest aastail 1917-1918",Ü.Taigro "Eesti töörahva võitlus nõukogude võimu ja rahu eest kodusõja aastail."

Möningaid andmeid naiste tegevuse kohta Oktoobrirevolutsiooni ja sellele eelneva perioodi ning kodusõja kohta annavad O.Rästase "Põrandaalused," J.Raidi "Okupatsiooni ikkes," P.Vihalemma raamatud "Eesti kodanlus imperialistide teenistuses ja "Valge terror Eestis 1918-1919"; Ü.Taigro "Töörahva võitlus valge-Eesti tagalas ameerika-inglise interventsiooni ajajärgul, G.Leonovi "Nad kaitsevad nõukogude võimu"." Kuid kõigis nendes töödes on naisliikumist puudutatud möödaminnes ja juhuslikult. Käesolevas töös püütakse sellest anda süstemaatilisem ülevaade.

Eesti naisbolševike tegevuse kohta kasutas autor materjale ka EKP KK Partei Ajaloo Instituudi poolt avaldatud mälestuste kogumikes: "Nõukogude võimu eest," "Relvaga Oktoobrirevolutsiooni kaitsel," "Trellide taga" ja "Koidikul."

Publitseeritud allikmaterjalidest on kasutatud dokumentide ja materjalide kogumikke "Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis" ja "Eesti Töörahva Kommuun. Need kogumikud annavad tööks vajalikku faktilist materjali naiste tegevuse kohta võitluses nõukogude võimu eest.

Arhiivimaterjale naiste tegevuse kohta, eriti osavõtjate nimesid leidub Eesti NSV Oktoobrirevolutsiooni ja Sotsialistliku Ülesehitustöö Riiklikus Keskarhiivis (= ENSV ORKA) ning Eestimaa Kommunistliku Partei Keskkomitee Partei Ajaloo Instituudi Parteiarhiivis (= EKP KK Parteiarhiiv).

Perioodilistest väljaanetest on kasutatud ajalehti: "Kiir", "Tööline", "Kommunist", "Postimees" ja "Tallinna Teataja," samuti kaasaegsetes ajalehtedes "Rahva Hääl", "Noorte Hääl", "Õhtuleht" ja "Edasi" ilmunud materjale.

Ajakirjadest on kasutatud "Proletaarne revolutsioon Eestis", "Eesti Kommunist", "Noorus", "Küsimused ja vastused," "Nõukogude Naine" ning "Loomingu raamatukogu".

Palju väärtuslikku materjali andsid Oktoobrirevolutsioonist ja kodusõjast osavõtjad: Richard Majak, Elviine Käspert ja Maria Ehder-Ježova.

Töö on jaotatud kaheks peatükiks. Esimene peatükk annab ülevaate sellest kuidas naised võtsid osa Veebruari- ja Oktoobrirevolutsioonist ning sellele järgnevast poliitilisest ja majanduslikust võitlusest.

Teine peatükk haarab kodusõja perioodi. Siin käsitletakse naiste osavõttu Punakaardi loomisest ja võitlust Punakaardi ning Punaarmee ridades. Aktiivselt tegutsesid naised saksa okupantide ja välismaiste interventide vastu valge-Eesti tagalas.

Töö on varustatud kuue pildiga, millistes kajastub naisaktivistide osavõtt revolutsioonilistest üritustest.

Töö lõppu on asetatud kaks lisa: esimeses tuuakse ära naisaktivistid, kes võtsid osa Oktoobrirevolutsioonist ja kodusõjast. Naiste arv, kes aktiivselt võtsid osa revolutsioonilisest liikumisest, oli kahtlemata palju suurem, mida autoril pole õnnestunud välja selgitada. Antud lisas kasu-

tatakse Eestimaa Kommunistliku Partei Keskkomitee Parteiarhiivis säilinud revolutsioonilisest liikumisest osavõtjate nimekirja ja autori poolt töö käigus leitud materjale.

Teine lisa annab möningaid eluloolisi andmeid tänapäeval tuntumate naisaktivistide kohta.

Raskusi töö kirjutamisel tekitas see asjaolu, et allikates inimesi käsitletakse enamasti perekonnanimede järgi ning seepärast on raske alati kindlaks teha naisaktiviste. Paljud ajaloolased panevad pearõhku ainult sündmuste loetelule, kuid ajalugu ja sellega seosesolevad inimesed jäävad tahaplaanile või käsitletakse ainult üldtuntumaid (juhte, komandöre jt),

Käesolevas töös on püütud anda ülevaade Eesti proletaarsete naiste osast ja osavõtust võitluses nõukogude võimu eest aastail 1917-1920, nende dokumentide ja materjalide alusel, mis autoril on korda läinud läbi uurida. Kuna mainitud ajajärk on väga sündmusterikas, komplitseeritud ja naiste osavõtu küsimus eelnevalt suhteliselt vähe uuritud, esineb töös puudusi ja ülevaade on kohati lünklik.

I p e a t ü k k

Naiste võitlus nõukogude võimu kehtestamise eest Eestis 1917.aastal

1. Naiste olukord Eestis Oktoobrirevolutsiooni eel

Ei saa möista Nõukogudemaa suurte edusammude kogu ulatust, meenutamata seda olukorda, milles elasid naised enne revolutsiooni. V.I. Lenin nimetas tsaari-Venemaad "rahvaste vanglaks," Rahvas ägas tsaari kapitalistide ja möisnike ikkes. Seejuures oli naiste olukord kahekordselt raske. Paljude sajandite jooksul oli sisendatud naisesse kiriku ja riigivõimu poolt veendumus, et ta on teisejärguline olevus. Pole juhuslik, et rahvasuus liikus tollal palju väljendeid nagu "kana pole lind, nii pole naine inimene" või "pikad juuksed, lühike aru" jne. Kõik sellised väljendid alandasid naise väärikust ja solvasid teda.

Kuni Oktoobrirevolutsioonini puudus naistel valimisõigus ja nad olid välja lülitatud poliitilisest elust. Neid ei lastud juhtivatele töökohtadele riigiaparaadis. Oli juurdunud alandav reaktsiooniline teooria, et naise osaks on vaid perekond, köök ja kirik.

Naine võis töötada, kuid vähemkvalifitseeritud töödel. Igal tööalal piirati ta öigusi. Talle maksti vördse töö eest meestega tunduvalt väiksemat tasu. Naiste jaoks

puudusid töökaitseseadlused, samuti rasedust ja emaõigust kaitsvad seadused. Naistöölised pidid töötama 10-15 tundi päevas. Need, kes sellega ei leppinud, vallandati, sest vabriku või tehase väravate taga ootasid sajad töötud. Naiste olukorda kogu kapitalistlikus maailmas iseloomustas V.I.Lenin järgmiselt:" Kodanlik demokraatia töötab sõnades võrdsust ja vabadust. Tegelikult ei ole mitte ükski - olgu see kas või köige eesrindlikum - kodanlik vabariik andnud naistele, kes moodustavad poole kogu inimkonnast, ei täielikku võrdsust mehega seaduse järgi ega vabastanud teda mehe eestkostmise ja rõhumise alt[1].

Juba enne Oktoobrirevolutsiooni paistis Eesti silma tööstuse kontsentratsiooni poolest. Tallinn ja Narva olid muutunud suurteks tööstuskeskusteks. Narvas asus tol ajal Euroopa suurim puuvillatöötlemise vabrik - Kreenholmi Manufaktuur. Pärnu linna läheduses Sindis asus kalevivabrik, kus töötas mitu tuhat töölist. Kundas töötas kogu Venemaal tuntud tsementitehas, Tartus telefonivabrik jne. Tekstiilettevõtetes töötasid peamiselt naised, kuid ka siin ei jätkunud tööd, eriti naistele. Tööpuudus oli muutunud krooniliseks. Tuhanded inimesed rändasid tööotsinguil ringi mööda maad. Palju inimesi oli sunnitud Eestist välja rändama, kas siis tsaari-Venemaa piirides või kaugemale välismaale.

V.I.Lenin,Nõukogude võim ja naise olukord, Tallinn, 1955, lk.4.

Nii elas vaesem kiht Tallinnas, Narvas, Tartus ja teistes linnades. Et perekonda kuidagi toita, saatsid vanemad oma lapsed varakult kas vabrikusse või tallu tööle. Laste töötingimused olid eriti halvad. Õpilase aeg vabrikus kestis kaua, töötasu oli mönikümmend kopikat kuus.

Rahva hariduse ja tervishoiu jaoks ei olnud tsaarivalitsusel summasid. Samal ajal aga kulutati miljoneid töötajate klassiteadvuse lämmatamiseks, söja pidamiseks.

I Maailmasöja ajal naiste olukord tunduvalt halvenes. Perekonna toitjad - mehed mobiliseeriti söjaväkke, vabrikutes ja tehastes hakati intensiivsemalt kasutama naiste tööjöudu. Kuid vaatamata sellele, et nad tegid sama tööd mis mehed, said nad ikkagi palju vähem tasu. Toitlusolukord maal üha halvenes. Toiduainete hinnad töusid, kuid töölisnaise sissetulek vähenes. Enamus naistöölisi oli organiseerimata ja igasuguste töötingimustega leppimisele sundis neid nälgivate laste kisa [1/].

Selline olukord ei võinud kaua kesta. Bolševike partei üleskutsel liitusid naistöölised ja talunaised üha aktiivsemalt revolutsioonilise võitlusega, hakkasid osa võtma streikidest, teostasid agitatsiooni ja propagandat, levitasid illegaalset kirjandust jne.

Bolševike partei juhtimisel võtsid töötavad naised aktiivselt osa tsarismi kukutamisest, Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni teostamisest, mis töi suured muu-

---

1/ "Kiir" nr.63, 12.juunil 1917.

datused ka eesti naise ellu.

2. Naiste osavõtt poliitilisest võitlusest

a) Naiste osavõtt revolutsioonilistest sündmustest

27.veebruaril 1917.a. kukutasid töölised ja sõdatid Petrogradis tsaarivalitsuse ning võitis kodanlik-demokraatlik revolutsioon. Romanovite monarhia varises kokku. Kuigi tsaarivõimud tegid kõik selleks, et teated Petrogradi sündmustest ei leviks, valgusid need kiiresti üle kogu maa.

Juba 1.märtsil toimusid koosolekud ja miitingud paljudes Tallinna tehastes ja vabrikutes. Koosolekuist võtsid aktiivselt osa ka naised. Vana revolutsionäär Rosalie Maier kirjutab oma mälestustes järgmist: "Kauaoodatud tund oli saabunud. Isegi need, kes streikide ajal ikka vaikisid ja ainult teiste könesid kuulasid, muutusid korraga aktiivseteks"[1/].

Juba 2.märtsil katkestasid Tallinna töölised tehastes ja vabrikutes töö. Toimus suur miiting "Estonia" esisel turuplatsil, kust mindi sõjasadamasse madruseid üles kutsuma revolutsiooniga ühinema. "Relvastatud madruste ühinemine revolutsioonilise rahvaga oli eriti tähtis, kuna nende abiga lootsime purustada vanglad ja vabastada oma seltsimehed. Sõjalaevade ohvitserid püüdsid meid takistada

---

1/ R.Maier, Revolutsioonilistest sündmustest Tallinnas, Loomingu raamatukogu nr.18, 1957. lk.7.

ja koguni ähvardasid tuld anda. Kuid keelust hoolimata ühinesid vintpüssidega relvastatud madrused töölistega".[1/]

Sadamast liikusid miitingust osavõtjad "Paksu Margareeta" vangitorni juurde ja vabastasid vangid, kelle hulgas olid ka Tallinna komitee liikmed Dora Hazan, Selma Arro[2/] jt.

Neist sündmustest võtsid suure vaimustusega osa Tallinna naisaktivistid. Vangla ees pidas Alice Tisler kõne, kutsudes töölisklassi võimu enda kätte võtma.[3/]

Sündmused arenesid kiiresti. 3.märtsil toimusid Tallinna Nõukogu valimised ja samal õhtul peeti nõukogu esimene istung.

Narvas algasid revolutsioonilised sündmused 2.märtsil. Tööliste ja soldatite väljaastumisi juhtis bolševike organisatsiooni esimees Jaan Anvelt. Ööl vastu 2.märtsi koostas parteiaktiivi koosolek tegevusplaani ja valis 7-liikmelise ajutise revolutsioonikomitee,[4/] keda abistasid Narva komitee koosseisu kuuluvad naised Leena Vaarman, Amalie Seidelberg ja Olga Jürgens.[5/] 2.ja 3.märtsi sündmuste kohta Tartus kirjutab Ella Pöder-Svirskaja:"Toome-

---

1/ R.Maier,Revolutsioonilistest sündmustest Tallinnas, Loomingu raamatukogu nr.18, 1957, lk.8.

2/ Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost I osa, Tallinn, 1961, lk. 203.

3/ R.Maier,Revolutsioonilistest sündmustest Tallinnas, Loomingu raamatukogu nr.18, 1957, lk. 9.

4/ Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost I osa, Tallinn, 1961, lk. 204.

5/ J.Kaasik,Revolutsiooni esimestes ridades,Nõukogude võimu eest, Tallinn,1957, lk. 245.

orgu kogunes tohutu suur rahvahulk punaste lippudega ja plakatitega. Inimeste meri sumises, kuuldusid röömsad hüüded:"Elagu vabadus!" "Hurraa!" Kaugemal, kõrgemal,seisis köneleja, ta vehkis kätega ja köneles tuliselt millestki. Trügisin läbi rahvahulga lähemale ja sain tema könest aru, et tsaar on Petrogradis troonilt kukutatud, et seal on puhkenud revolutsioon, et nüüd on saabunud vabadus. Inimesed laulsid "Marseljeesi". Rahvas aplodeeris vaimustusega.[1]

Revolutsioonilised sündmused toimusid kogu Eestis. Esimese Vene revolutsiooni kogemusi kasutades löid töörahva hulgad oma võimuorganid - nõukogud. 1917.a. märtsi esimesel poolel likvideeriti vana võim köigis Eesti linnades.[2]

Eestis toimunud revolutsioonilistest sündmustest võttis osa palju naisi, keda juhtis töölisklass. Algas suurte meeleavalduste ja miitingute aeg, kus räägiti palju vabadusest, naiste öiguste laiendamisest, sellest, et muuta naised körvuti meestega maa täieöiguslikeks kodanikeks. Kuid tegelikult körvuti nõukogudega eksisteeriv Ajutine Valitsus ei teinud midagi töörahva olukorra parandamiseks. Köik valitsuse lubadused jäid ainult sõnadeks. Olukorra muutis keeruliseks ka asjaolu, et valitud Nõukogude koos-

---

1/ E.Pöder-Svirskaja, Kolm unustamatut aastat, Koidikul, Tallinn, 1967, lk.331.

2/ Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost I osa, Tallinn, 1961, lk.205.

seisu kuulusid peale tööliste ja söjaväelaste mitmesuguste teiste parteide esindajad nagu sotsiaaldemokraadid (bolševikud ja menševikud), esseerid, internatsionalistid ja parteitud. Nii kujuneski olukord, et esseeridel ja menševikel önnestus muuta nöukogude tegevus kuulekaks Ajutisele Valitsusele.[1/]

Lihtsate töölisnaiste olukord ei muutunud. Kodanlik Ajutine Valitsus avas uksed ainult kodanlaste naistele, kes püüdsid töölisnaiste, koduperenaiste ja koduteenijate ees teha lahket nägu, et neid enda poole võita. Prouad Päts, Jürmann, Lepp-Kirchbaum jt. könelesid palju üheöiguslusest ja vabadusest, millel oli esialgu teatav möju mahajäänud naistöölistele, kuna esimestel kuudel pärast revolutsiooni ei suutnud suurem osa naisi öigesti orienteeruda keerukates poliitilistes sündmustes. Paljud naised ei saanud aru, kes on töörahva töelised söbrad, kes vaenlased. See polnud sugugi ime, sest aastasadu mässiti naise möistust usupimeduse vörku ning paljude naiste kirjaoskus piirdus nimetähtede allakirjutamisega.

Kuid see köik oli ajutine nähtus. Märtsi- ja aprillikuu jooksul organiseeriti bolševike poolt rida massilisi töörahva meeleavaldusi. Organiseeritud koosolekutest vötsid osa naisbolševikud, kes selgitasid tegelikku poliitilist olukorda. Agitatsioon kandis vilja. Revolutsioonilis-

---

1/ Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost I osa, 1961, lk.206.

test sündmustest hakkas üha rohkem osa võtma lihtsaid naistöölisi ja koduperenaisi.

Nii organiseerisid bolševikud 9.märtsil Tallinnas koduteenijate ja proletaarsete naiste koosoleku. Koosoleku kutsus kokku bolševik Dora Hazan, millest võttis osa 400 inimest. Koosolekul tõsteti üles rida tähtsamaid koduteenijate nõudmisi - 12-tunnine tööpäev, ühetunnise lõunavaheajaga, kahenädalane suvepuhkus, viisakas käitumine peremeeste poolt ja tööpalga normeerimine. Samuti valiti 4 esindajat Tallinna TSSN-sse. Kuna koduteenijaid Tallinnas arvestati 3000-le, otsustati ligemal ajal uus koosolek kokku kutsuda.[1/]

Varsti esitatigi uued konkreetsemad ja kaugemaleulatuvad nõudmised: palga alammäär 20 rublale kuus koos korteri ja ülalpidamisega, 8-tunniline tööpäev, vaba laupäeva õhtu ja pühapäev[2/].

Suur töörahva demonstratsioon toimus 10. märtsil Narvas. Kogu Narva töötav elanikkond läks bolševike loosungite all organiseeritult Narva töölise-revolutsionääri Amalie Kreisbergi hauale, kelle tsaarisandarmid olid vanglas tapnud.[3/] Demonstrantide hulgas oli palju naisi

---

1/ "Päevaleht-Teataja" nr.13, 14märtsil 1917.
2/ "Tallinna Teataja" nr.56, 11.märtsil 1917,, "Päevaleht" nr. 64, 21.märtsil 1917.
3/ J.Saat, Eesti bolševikud Oktoobrirevolutsiooni ajajärgul, Tallinn, 1956, lk. 35.

Üritust aitasid organiseerida VSDT(b)P Narva komitee liikmed Leena Vaarman, Amalie Seidelberg jt.

Samal päeval toimus ka Tallinna tööliste, teenistujate ja soldatite rongkäik revolutsiooniohvrite haudadele. Demonstratsioonist võttis osa palju töölisnaisi bolševistlike loosungite all[1].

Naised mitte ainult ei võtnud osa poliitilistest massiüritustest, vaid korraldasid neid ka ise. Kõige suuremat aktiivsust näitasid üles Tallinna naised. Nad korraldasid 17.märtsil pritsimajas töötavate naiste koosoleku, kus esinesid Alice Tisler jt. naisrevolutsionäärid. Pärast koosolekut sammus naiste demonstratsioon läbi Tallinna peatänavate, lauldes revolutsioonilisi laule. Rongkäik möödus raekoja hoonest. Ajaleht "Kiir" kirjutab sel puhul, et naised tundsid end vabadena. Nad sammusid kindlates ridades, julgesti lauldes. See oli esimene taoline sündmus[2].

20.märtsil organiseerisid naisbolševikud Tallinnas miitingu, kus naised tõstsid üles küsimuse üheõiguslusest meestega. Koosolekul viibis ka kodanluse käsilasi, kes püüdsid koosolekut nurja ajada. Nad esinesid väidetega, et naine oma rumalusega rikub vabadused ära ja talle pole vaja mingeid vabadusi. Kodanluse häbematu käitumise suhtes esitas Alice Tisler hiljem kaebuse Tallinna Nõukogu

---

1/ J.Saat,Eesti bolševikud Oktoobrirevolutsiooni ajajärgul, Tallinn, 1956, lk.35

2/ "Kiir" nr. 1, 18.märtsil 1917.

istungil[1/],

Naiste tegevuse nurjaajamise katsetele vastasid naised uute koosolekute ja demonstratsioonidega. Juba 22. märtsil käis Tallinna naiste delegatsioon Ministrite Nõukogus. Delegatsioonist osavõtjad nõudsid naistele meestega võrdsete õiguste andmisi. Minister oli sunnitud naised vastu võtma ja teatas, et Ajutine Valitsus on algusest peale naistele valimisõiguse andmise poolt. Toimuvat seaduse väljatöötamine, mis lahendavat ülestõstetud küsimuse positiivselt.[2/]

Ka väljaspool Tallinna korraldasid naised üritusi, kes nõudsid naiste poliitiliste õiguste laiendamist. 26. märtsil peeti Särevere vallamajas Türi alevi naiste üldkoosolek, kus räägiti kättesaadud vabaduse tähtsusest ja arutati naistele meestega võrdsete õiguste andmise küsimust.[3/]

Naiste poliitiline tegevus aktiviseerus tunduvalt pärast seda, kui 1917.a. aprillis loodi VSDT(b)P Tallinna komitee juures propagandistide kolleegium. Partei tegi kolleegiumile ülesandeks poliitilise agitatsiooni läbivii-

---

1/ "Kiir" nr. 2, 20.märtsil 1917.
2/ "Kiir" nr. 3, 23.märtsil 1917.
3/ "Kiir" nr. 11, 7.aprillil 1917.

mise nii linnas kui maal. Naistest kuulusid sinna Elviine Käspert, Anna Tummeltau, Alice Tisler ja Rosalie Maier.[1] Agitatsioonigrupp esines näidenditega Tallinna vabrikutes ja tehastes. Pärast eeskava esineti töörahva ees vestlustega poliitilistel teemadel. Tallinna aktivistid korraldasid väljasõite ka maale, et teha selgitustööd talurahva hulgas. Sõidust Raplasse, mis toimus 1917.a. suvel, kirjutab sõidust osavõtja Rosalie Maier: "Kohalejõudmisel võttis meid rahvas soojade tervitustega vastu ... Köikide könelejate peateemaks oli maaküsimus."[2]

Pärast VSDT(b)P ülevenemaalist aprillikonverentsi arendasid eesti bolševikud koos kogu parteiga määratu suurt tööd selleks, et võita enamus nõukogudes, ametiühingutes ja teistes töörahva massiorganisatsioonides. Samuti toimus selgitustöö tegemine sõjaväeosades ja laevastikus. Bolševikud selgitasid töörahvale kannatlikult partei poliitikat, püüdsid isoleerida rahvahulkadest menševikke ja esseere, paljastasid nende parteide reetlikku poliitikat jne. Kogu sellest tööst võtsid aktiivselt osa Selma Arro, Alice Tisler, Elviine Käspert, Dora Hazan jt. Tallinnas, Irina Adamson Pärnus, Ella Pöögelmann ja Jenny Sirk Viljandimaal, Leena Vaarmann Narvas.

1/ R.Maier, Revolutsioonilistest sündmustest Tallinnas, Loomingu raamatukogu nr.18, 1957, lk. 15.

2/ Sealsamas, lk. 15.

1917.a. kevadel ja suvel tekkis Eestis nõukogude ja Ajutise Valitsuse esindajate vahel rida konflikte. Üks suuremaid oli 1.mai demonstratsioonil Tallinnas. Tuhanded naised koos meestega tulid tänavatele punaste lippude ja loosungitega "Maha söda!", "Elagu rahvaste vendlus!" "Elagu sotsialism!" Balti Puuvillavabriku naistöölistel olid punased rätikud peas. Meeleavaldajatel tekkis natsionalistlikke lippe kandvate kodanlastega kokkupõrge, mille käigus mõned kodanlaste lipud maha rebiti.[1] 1.mai demonstratsioonid, millest võttis osa ka hulgaliselt naisi, toimusid Narvas, Tartus, Viljandis ja Kingissepas. Aseris võttis 1.mai demonstratsioonist osa umbes 3000 inimest, kes laulsid "Internatsionaali", "Marseljeesi" jt. revolutsioonilisi laule.[2]

18.juunil toimus suur Tallinna tööliste demonstratsioon Ajutise Valitsuse poliitika vastu. Demonstratsioon pidi algama kell 10 Heina turult (praegu see Võidu väljak), kuid linn oli liikvel juba mitu tundi varem. VSDT(b)P juhtimisel kogunesid töölised kell 9 hommikul Töölismaja ette Karja tänaval. Toodi välja lipud ja mindi väljakule, kuhu olid kogunenud juba paljude vabrikute ja tehaste töölised ning söjaväelased. Demonstratsioonist võttis osa palju töölisnaisi, kes kandsid bolševike loosungitega transparante. Esimene peatus oli Uuel turul "Estonia" teatri juures, kus mälestati 1905.a. revolutsiooni ohvreid ja kutsuti rahvast

1/ Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost I osa, Tallinn, 1961, lk.219.

2/ Sealsamas, lk. 219.

1917.a. 1.mai demonstratsioonist osavõtnud bolševikud Kose metsas

jätkama võitlust nõukogude võimu eest. Turult liikus rongkäik "Russalka" juurde, sealt edasi Kadrioru lossi ette, mille rõdule olid kogunenud Tallinna Nõukogu Täitevkomitee liikmed, kes tervitasid demonstrante. Seal esinesid kõnedega Tallinna Nõukogu, ametiühingute VSDT(b)P Tallinna Komitee ja teiste töörahva organisatsioonide esindajad, kes nõudsid pealetungi katkestamist rindel, kümne ministrikapitalisti kõrvaldamist, Riigiduuma laialisaatmist ja võimu üleandmist tööliste ja soldatite saadikute nõukogudele.[1/]

18.juunil toimus bolševike juhtimisel suur meeleavaldus Võrus. Punaste lippide ja loosungitega autod sõitsid linnas ringi. Bolševikud esinesid kõnedega turuplatsil ja "Kandle" seltsi saalis, astudes välja imperialistliku sõja vastu. Meeleavaldusest võtsid osa ka naised.[2/]

Töörahva demonstratsioonid bolševike loosungitega toimusid ka kogu maal, näiteks Võrumaal, Saaremaal, Tartumaal jm.[3/]

18.juuni demonstratsioonid nii linnades kui ka maal näitasid, et rahvahulgad hakkavad vabanema menševike ja esseeride mõju alt.

Pärast 3.-5.juuli sündmusi, kui algas kodanluse

1/ J.Saat, Eesti bolševikud Oktoobrirevolutsiooni ajajärgul, Tallinn, 1956, lk.87-88.

2/ J.Saat, Eesti bolševikud Oktoobrirevolutsiooni ajajärgul, Tallinn, 1956, lk. 96.

3)Sealsamas, lk. 96.

kallaletung töölisklassile, alustasid ka "prouad" üha suuremat kallaletungi töölisnaistele. Ühel soldatinaiste koosolekul, kus Alice Tisler köneles sellest, miks mehi koju ei lasta ja kelle kasuks söda peetakse, loobiti naisaktiviste kividega. Töölisnaiste vahelesegamise tõttu pääsesid naisbolševikud tervelt.[1/]

Naiste tegevus muutus aktiivsemaks pärast seda, kui naistest - partei liikmetest moodustati grupp, kes tegi selgitustööd naiste hulgas. Juunis-juulis toimus bolševike juhtimisel rida naiste meeleavaldusi. Naised käisid mitmel korral Eesti kubermangu komissari J.Poska juures, nõudes spekulantide vastu otsustavate abinõude rakendamist, ja linna omavalitsuse töörahva kätte andmist.

1917.a. 1.augustil toimus koosolek pritsimajas. Selle kutsus kokku parempoolne sotsiaaldemokraatlik "Ühendus" seoses eelseisvate linnavolikogu valimistega. Koosolekust võtsid osa ka naisbolševikud Ida Jalakas, Alice Tisler, Selma Arro ja Juuli Kareva. Koosolekul viibis palju töölis- te ja soldatite naisi, kuid juhatuses istusid "prouad" Hellat, Lepp, Jürman jt.

Koosoleku läbiviijad püüdsid veenda koosolijaid, et eesti töölistel on sootuks teised huvid kui vene või läti töölistel ja et eesti rahvas moodustab ühtse terviku. Klassivõitluse õhutamine olevat kodumaale kahjulik. Ainult rahvuslik sotsiaaldemokraatia suutvat kindlustada eesti rah-

---

1/ R.Maier, Revolutsioonilistest sündmustest Tallinnas, Loomingu raamatukogu nr. 18, 1957, lk. 16.

vale hea tuleviku, mistöttu linna valimistel peab hääletama nimekirja nr. 7 kasuks.

Koosolekul palus söna Alice Tisler. Talle söna ei antud. Siis hakkas ta omavoliliselt könelema, töustes toolile. Tema körvale töusis Marta Lepp püüdes könelejat üle karjuda, kuid Alice Tisler ei andnud alla. Ta hüppas toolilt lauale, et teda paremini kuulda oleks ja kutsus naisseltsimehi hääletama bolševike nimekirja poolt. Noor naisbolševik selgitas koosolekust osavötjaile, et eesti töölliste huvid on samasugused nagu köigi teiste rahvaste töölistel. Tööliste olukord on igal pool köige raskem ja seepärast peavad nad oma klassivöitlust köige tähtsamaks. Alice Tisler nimetas kodanlust "parasiitlikuks klassiks", kellel ei saa olla kohta uues öiglases ühiskonnas. Nende sönade eest tungisid vihased "prouad" talle kallale. Kodanluse ja naistööliste vahel algas tösine rusikavöitlus. A.Tisler kisti könetoolilt maha ja ta riided rebiti puruks.[1]

Saalis töusis üldine kära. Otto Rästas, kes viibis koosolekul, lülitas elektri välja ja söbrad ruttasid A. Tislerile appi. Kui saalis elekter uuesti pölema lülitati, siis pögenesid paljud kodanlased saalist töölisnaiste naeru ja pilkehüüete saatel. Nende katse oma poliitilist vastast jöuga körvaldada oli nurjunud. Alice Tisler jätkas oma könet. Kasutades äsja asetleidnud vahejuhtumit, näitas ta

---

1/ R.Tisler, Rahva vääriline tütar, Kodumaa hüvanguks, Tallinn, 1960, lk. 14.

veenvalt kodanlike parteide silmakirjalikkust. Tema ettepanekul võeti vastu resolutsioon - pöörduda kõikide naiste poole üleskutsega hääletada linna valimistel nimekirja nr. 1 kandidaatide poolt.[1] Nimekirjas oli ka töölisnaisi nagu Dora Hazan, Elisabeth Tretter, Eleonora Ilga, Alma Tiivas, Alice Tisler, Selma Arro, Maria Ehder, Elisabeth Krestovskaja, Marie Karin, Anete Reinap ja Anete Karu.[2]

Valimiste eel käis äge poliitiline võitlus. Tänavanurkadel tekkisid stiihilised vaidluskoosolekud. Majaperemehed koos oma naistega olid ametis bolševike üleskutsete ja nimekirjade mahatõmbamisega. "Nad õpivad nii hästi mööda katuseid ronima, et korstnapühkijate streigi korral võidakse kasutada neid streigimurdjatena", ironiseeris majaperemeeste aadressil "Tööline." Kuid igas majas leidus ka teadlikke proletaarlasi, kes plakatid uuesti üles kleepisid. Eriti aktiivsed olid naised.[3]

Kui 25.augustil alustas välisimperialistide käsilane kindral Kornilov Kontrrevolutsioonilist mässu, oli eesti töölisnaiste paremik valmis välja astuma kontrrevolutsiooni mahasurumiseks.[4] Aktiivselt tegutses sel ajal Tallinnas Marie Ehder-Ježova, kes pärast Kornilovi mässu mahasurumist käis bolševike partei agitaatorina vabrikutes

---

1/ R.Tisler,Rahva vääriline tütar,Kodumaa hüvanguks, Tallinn, 1960, lk. 13.

2/ "Tööline" nr. 1, 15.juulil 1917.

3/ "Tööline" nr.9, 25.juulil 1917.

4/ J.Saat,Eesti bolševikud Oktoobrirevolutsiooni ajajärgul, lk.144.

ja tehastes ning kutsus töölisi üles toetama nõukogusid ja süvendama revolutsioonilist võitlust.[1/]

Naiste tegevus ei piirdunud ainult osavõtuga revolutsioonilistest massiüritustest. Kohe pärast veebruarirevolutsiooni aktiviseerus nende tegevus kohalikes nõukogudes ja bolševike organisatsioonides.

1/ M.Ehder-Ježova "Kangelasliku võitluse ajajärk, Nõukogude võimu eest," Tallinn, 1957, lk. 53.

b) Naiste osavõtt organisatsioonilisest tegevusest

Juba revolutsiooni esimestest päevadest peale hakati Eestis Petrogradi eeskujul looma uusi võimuorganeid - tööliste ja soldatite saadikute nõukogusid.

3.märtsil toimusid Tallinna tehastes, vabrikutes, sõjaväeosades ja sõjalaevadel valimised Tallinna Nõukogusse. Esimesel istungil valiti Tallinna Nõukogu Täitevkomitee, mille koosseisu kuulus 45 liiget. Samal koosolekul valiti ka Tallinna Nõukogu Täitevkomitee presiidium ning organiseeriti rahvamiilits.[1] VSDT(b)P Tallinna organisatsiooni esindajaks Tallinna nõukogusse valiti noor naisbolševik Dora Hazan[2]

Pärast tsarismi kukutamist tuli bolševike partei pöranda alt välja. Eestis olid sel ajal bolševike organisatsioonid ainult Tallinnas, Narvas ja Tartus. Sinna kuulus umbes 100 liiget.[3] Pärast legaliseerimist hakkasid bolševike organisatsioonid kiiresti kasvama.

Suurimaks nendest organisatsioonidest oli VSDT(b)P Tallinna organisatsioon, kus tegutsesid aktiivselt Selma Arro, Dora Hazan, Alma Tiivas jt.[4] Tallinna organisatsiooni üldkoosolekul Kadrioru lossis valiti senise organiseerimisbüroo asemele VSDT(b)P Tallinna organisatsiooni büroo.

1/ V.Reiman, Eesti bolševikud võitluses nõukogude võimu eest aastail 1917-1918, Tallinn, 1957, lk. 16.

2/ EKP KK Parteiarhiiv, f. 27, nim. 1, s.-ü.444, l.9.

3/ Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost, Tallinn, 1961, lk. 208.

4/ Sealsamas, lk. 209.

Grupp Tallinna VSDT(b)P liikmeid Alma Tiivas, Amalie Seidelberg, Dora Hazan.

Loomulikult valisid bolševikud büroo koosseisu endi hulgast parimad. Naistest valiti sinna Dora Hazan ja Selma Arro.[1]

Narvas juhtis parteiorganisatsiooni tegevust VSDT (b)P Narva komitee. Sinna kuulusid ka naised Leena Vaarman, Amalie Seidelberg ja Olga Jürgens. Üldiselt oli Narva parteiorganisatsioon ideeliselt ning organisatsiooniliselt Eestis üks tugevamaid, sest ta oli söja-aastail köige vähem kannatada saanud. Peale eelpoolmainitute võtsid Narvas töölisliikumisest aktiivselt osa ka Elisabeth Kiigemägi, Ristikivi, Leena Viilbach, Lilli Lallo, Alide Kaasik, Rosalie Vända, Maria Tomson jt.[2]

VSDT(b)P Tartu parteiorganisatsiooni liikmed tegid samuti suurt tööd nii linnas kui maal. Bolševike poolehoid kasvas igal pool. Eriti tõhusat tööd Tartu naiste hulgas tegid naisbolševikud Rosalie Aljee,Liisi Sinka, Juuli Raal, Alma Anvelt, Linda Peterson, Ella Pöder jt.[3] Nad selgitasid väsimatult linna ja ümbruskonna elanikele, eriti aga naistele Ajutise valitsuse klassiiseloomu, võtsid osa menševike poolt organiseeritud koosolekutest.

16.-17.aprillil toimus VSDT(b)P Põhja-Balti Eesti organisatsioonide I konverents. Konverentsist võttis osa 38 delegaati 8 organisatsiooni poolt, kes esindasid rohkem kui 2000 partei liiget. Delegaatidena viibis konve-

1/ Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost,Tallinn, 1961, lk. 208.

2/ Eestimaa Kommunistliku Partei Keskkomitee Partei Ajaloo Instituudi Parteiarhiiv (edaspidi EKP KK Parteiarhiiv), f.27, s.-ü.475, l.12.

3/ A.Jea,1917-1918 aasta Tartus,Loomingu raamatukogu nr.18, 1957, lk. 58.

rentsil ka naisi.[1]

Konverentsil töötati välja ja kinnitati VSDT(b)P Pöhja-Balti organisatsiooni pöhikiri ja moodustati VSDT (b)P Pöhja-Balti Komitee Täidesaatev Büroo, mille koosseisu kuulus sekretärina ka tuntud naisbolševik Dora Hazan[2]. Büroo ülesandeks oli partei konverentsi otsuste elluviimine, kontrollimine ja muud jooksvad küsimused. Noore tütarlapse valimine sellisele vastutavale ametikohale näitas, et Dora Hazan oma energilise ja oskusliku tegevusega oli pälvinud eesti bolševike tunnustuse ja usalduse.

Bolševike organisatsioonide arv kasvas legaalses olukorras kiiresti. Nii moodustati 30.aprillil 1917.aastal VSDTP Viljandi organisatsioon. Viljandi naiste aktiivses võitluses paistis silma naisbolševik Ella Pöögelmann, keda tunti Viljandis juba enne Oktoobrirevolutsiooni Punase Ellana. Koos temaga töötasid naised Alma Kaasik, Olga Juhanson jt.[3]

Bolševikud hakkasid looma ka noorte organisatsioone. Nende liikmetest said tublid nöukogude võimu eest võitlejad. Nii moodustati 1917.a.19.mail Tallinna Sotsiaaldemokraatlik Noorte Klubi. Enamuse klubi koosseisust moodustas töötav noorsugu köigist Tallinna käitistest. Klubil oli

---

1/ Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis. Dokumentide ja materjalide kogumik, Tallinn, 1957, lk. 120.

2/ Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost,Tallinn, 1961, lk. 216.

3/ ENSV Oktoobrirevolutsiooni ja Sotsialistliku Ülesehituse Riiklik Keskarhiiv (edaspidi ENSV ORKA), f. R-1285, nim.1, s.-ü. 2 1-d, 13 ja 23.

tihe side linna ettevõtetega, kus nad koos bolševikega võitlesid partei joone elluviimise eest töörahva hulgas. Aktiivsemateks klubi liikmeteks olid naistest Dora Hazan, Erna Vennikas, Alice Tisler, Erna Raudsepp jt.[1]

13.augustil alustas Tallinnas tööd VSDT(b)P Põhja-Balti organisatsiooni II konverents[2]. Hoolimata sellest, et juulis oli alanud kontrrevolutsiooni pealetung, oli enamuses organisatsioonides liikmete arv suurenenud. VSDT(b)P Tallinna komitee aruandest konverentsile oli näha, et Tallinna naistööliste hulgas on paremini vaja teha poliitilist selgitustööd. Naisi-parteiliikmeid oli sel ajal Tallinna organisatsioonis 328 (üldse liikmeid 3182),s.o.10 protsenti.[3] Suur Balti Puuvillavabrik,kus töötas üle 2000[4] naistöölise. Palju naisi töötas ka Lutheri vineerivabrikus jm. Nende naiste hulgast hakkas "esile kerkima" naisi, kes näitasid end heade organisaatorite, agitaatorite ja rahvahulkade juhtidena[5].

Visa tööd tegid bolševikud ka nõukogudes. Nad pal-

1/ H.Allik, Esimene kommunistlik organisatsioon Eestis, Nõukogude võimu eest, Tallinn, 1957, lk.97-98.

2/ "Tööline" nr.40,30.augustil;nr.43,2.septembril 1917.

3/ J.Saat,Eesti bolševikud Oktoobrirevolutsiooni ajajärgul, Tallinn, 1956, lk.141.

4/ J.Saat,Eesti bolševikud Oktoobrirevolutsiooni ajajärgul, Tallinn, 1956, lk.141.

5/ Sealsamas.

jastasid seal menševike kokkulepluspoliitikat Ajutise Valitsusega. Sageli olid esseerid ja menševikud sunnitud nõustuma bolševike ettepanekutega. Bolševike autoriteet nõukogudes kasvas.

c) Naiste osavõtt "Kiire" levitamisest

Eesti bolševikel oli tungivalt vaja oma ajakirjandust. 12.märtsil toimus Tallinnas VSDT(b)P Tallinna, Narva ja Tartu organisatsiooni ning Petrogradi eesti organisatsiooni esindajate koosolek, kus otsustati hakata uuesti välja andma eesti bolševike ajalehte "Kiir". Ajalehe asukohaks määrati Tallinn ja toimetajaks J.Anvelt. Ajalehe väljaandmist hakkas organiseerima J. Käspert[1]. Ajaleht kujunes kiiresti eesti bolševike ülemaaliseks häälekandjaks ja tema toimetusest sai Eesti revolutsioonilise liikumise staap. "Kiirele" tegid kaastööd paljud silmapaistvad bolševikud.

18.märtsil[2] hakkas ajaleht ilmuma, Õige pea muutus ta üheks armastatumaks ajaleheks töölisklassi hulgas. Ajaleht töi ära sõnumeid töölistelt ja kehvikutelt. Töörahva vaenlased vihkasid ajalehte, sest ta paljastas kodanluse salasepitsusi. Ajalehe nime järgi hakati bolševikke ja nende poolehoidjaid nimetama Eestis "Kiire"

1/ Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost, Tallinn, 1961, lk.210.

2/ Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost, Tallinn, 1961, lk. 210.

Ajalehe "Kiir" agitatsioonibrigaad väljasõidul Raplasse 1917.a. suvel

meesteks. Tutvudes dokumentide ja tol ajal ilmunud kirjandusega võib öelda, et ajalehel oli palju poolehoidjaid tunduvalt rohkem kui teistel kodanlikel ajalehtedel. "Kiire" agarateks levitajateks olid naised nii Tallinnas kui mujal.

Vana revolutsionäär Elviine Käspert, kes astus bolševike parteisse juba 1914.aastal räägib oma mälestustes "Kiire" levitamisest ja tööst toimetuse juures järgmist: "Kohe pärast Tallinna jõudmist hakkas minu mees Johannes Käspert ajalehe väljaandmist organiseerima. Ja õige varsti hakkas ajaleht "Kiir" taas ilmuma ... Minu ülesandeks jäi ajalehe levitamise organiseerimine. Kogusin kokku umbes 20 naist. Jaotasime töölisrajoonid omavahel ära.[1/]

Sm. Käspert, kes praegu elab personaalpensionärina Tallinnas ja annab oma väärtuslikke teadmisi edasi uuele põlvkonnale, koostades EKP Ajaloo Instituudi arhiivikartoteeki, jutustas, et Tallinnas jaotasid ajalehe levitajad linna peamiselt kolmeks rajooniks: 1/ Kopli rajoon, kus elas palju töölisi, 2/ Lutheri vabriku ümbruse rajoon ja 3/ Lasnamäe rajoon. Levitamisgrupi tööst võtsid osa peamiselt töölisnaised, osaliselt ka koduperenaised. Aktivistid käisid majast majja, ajaleht kaasas, ja vestlesid tööliste perekondadega. Levitamisgrupi liikmed püüdsid töölistele ja nende naistele selgeks teha, et ajaleht kaitseb just tööliste hulke. Elviine Käsperti abiliseks oli Balti puuvillavabriku tööline Olga Vahman.

1/ "Rahva Hääl" nr.57, 8.märtsil 1967.

Grupp Tallinna töölisnaisi ajalehte "Kiir" lugemas

Vana revolutsionäär ei jätnud mainimata ka seda, et see töö polnud sugugi kerge. Naistele esitati palju igasuguseid poliitilisi küsimusi, millele lihtsad töölisnaised ei osanud vastata. Grupi tegevusest osavõtjad kirjutasid küsimused üles ja hiljem arutati neid Tööliste Majas, et leida õiget vastust. Üldse korraldati Tööliste Majas naisbolševikele mitmesuguseid referaate, diskussioone ja poliitinformatsioone, et nende klassiteadvust, revolutsioonilist aktiivsust ja hariduslikku taset tõsta. Naiste koosolekutel ja poliitinformatsioonidel viibis sageli Viktor Kingissepp, kes aitas rasketes küsimustes selgusele jõuda. Ja naised jätkasid oma tegevust. Nad pöördusid tagasi samadesse korteritesse, kus nende üle enne nalja oli heidetud ja andsid vastuse eelmisel korral võlgu jäänud küsimusele.[1/]

Naiste tegevus ei piirdunud üksnes ajalehe levitamisega Tallinnas. Sageli söitsid naisagataatorid linnast välja maale.

Aktiivsemad "Kiire" ja lendlehtede levitajad Narvas olid Alma Anni, Alma Blassen, Aliide Kaasik ja Elsa Bell[2/].

"Kiire" levitamisest Virumaal ja lehe poolehoiust tööliste hulgas sel ajal kirjutab Anete Tammik oma mälestustes: "Mäletan, oli tuisune talveilm ... Valmistasime punase lipu ja loosungi ja söitsime kahe hobuse regedel

---

1/ E.Käsperti suulised mälestused (autori käsutuses).

2/ J.Kaasik, Revolutsiooni esimestes ridades, Nõukogude võimu eest, Tallinn, 1957, lk.246.

läbi külade, hoides üleval punast lippu ja "Kiirelt" võetud loosungit: "Söda lossidele, rahu hüttidele!"[1] Noored levitasid "Kiirt" Virumaal suure entusiasmiga. Sageli kasutasid nad isegi niisuguseid võtteid, et lugesid inimestele ette ajalehes trükitud teateid. Seda tehti sageli siis, kui taluperemehed ei tahtnud "Kiirt" tellida. Teinekord mindi isegi nii kaugele, et kleebiti ajalehele peale ajaleht "Postimees". „Muidugi esimene ja teine kord kuidagi õnnestus, kuid siis sain halbu sõnu kuulda"[2]. Levitajate töö Virumaal kandis vilja. Üha enam kohtasid nad inimesi, kes pooldasid "Kiirt" ja ajalehes avaldatud põhimõtteid ning poliitilisi seisukohti.

Aktiivsemaks ajalehe levitajaks Tartus oli Ella Pöder-Svirskaja. Tema ülesandeks oli iga päev ajalehepakk raudteejaamast ära tuua . Vastava nimekirja alusel kandis ta ajalehed mööda linna laiali ajalehekioskitesse ja raamatukauplustesse. Ülejäänud numbrid peitis noor aktivist Tartu pritsimajja, kus tol ajal asus Tartu Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu. Neis ruumides toimus palju koosolekuid ja miitinguid ning seal jagas Ella Pöder-Svirskaja välja ülejäänud ajalehenumbrid.[3]

1/ A.Tammik, Mälestusi revolutsioonilisest minevikust, Loomingu raamatukogu nr. 18,1957, lk. 65.

2/ Sealsamas, lk. 65.

3/ E.Pöder-Svirskaja, kolm unustamatut aastat, Koidikul, Tallinn, 1967, lk. 332.

Eriti aktiivselt tegutsesid naisbolševikud ajalehe levitamisel pärast V.I. Lenini Aprilliteeside ilmumist, kus anti suund edaspidiseks tööks sotsialistlikuks revolutsiooniks valmistumisel.

"Kiire" tegevus 1917.a. ei kestnud kaua. Juulipäevil kui algas kodanluse reaktsiooniline kallaletung töölisorganisatsioonidele, rüüstati ajalehe toimetus, 12.juulil ajaleht suleti. Toimetaja J.Anvelt areteeriti.

Kuid reaktsiooni pealetung oli Eestis siiski tunduvalt nõrgem võrreldes Petrogradiga. Seepärast õnnestus bolševikel kiiresti samme astuda uue ajalehe väljaandmiseks. Uue ajalehe sisu ja eesmärgid jäid endisteks, ainult nimetuseks sai "Tööline".

Kuigi ajaleht "Kiir" ei saanud kaua ilmuda, tegi ta ometi ära suure töö töölisklassi ideede levitamisel ja poliitilise olukorra selgitamisel. Naiste tegevus tol ajal on kõrgesti hinnatav, kuna nad aitasid levitada bolševike ideid majast-majja, külast-külla.

d) Naisliidu tegevus

1917.a. märtsist alates hakkasid Tallinna kodanlaste naised organiseerima naiste organisatsiooni nimetusega "Naisliit". Kodanlus püüdis naisliidu tegevust suunata oma huvides. Prouad Päts, Jürmann, Lepp-Kirschbaum, Hellat jt. tahtsid pettuse ja kavaluse abil liidu tegevusse haarata lihtsaid töölisnaisi, et neid eemaldada revolutsioonilisest liikumisest.

Nad könelesid tööliste naiste jaoks korraldatavail koosolekutel üheõiguslusest ja vabadusest, jaotasid väikesi kingituspakikesi tööliste nälgivate laste jaoks, võtsid kaasa töölisnaisi haiglatesse, kus nad hoolitsesid haavatud ohvitseride eest jne. Nende tegevusel oli teatav mõju mahajäänud naistööliste hulgas.[1/]

Proletaarsetel naistel oli samuti plaanis "Naisliidu"[2/] loomine, et tõmmata naistöölisi, koduperenaisi, koduteenijaid jt. aktiivsesse ühiskondlikku ellu, selgitada organisatsiooni kaudu riigis kujunenud poliitilist olukorda, avardada nende silmaringi.

Naisliidu asutamise koosoleku küsusid kodanlased kokku 1.augustil 1917.a.[3/] Koosolekust võttis osa palju töölisnaisi. Kuid koosolekule ilmusid ka naisbolševikud, nagu Ida Jalakas, Selma Arro, Alice Tisler, Juuli Kareva jt.[4/] Koosolekul võtsid sõna naisbolševikud, kes selgitasid töölisnaistele kodanluse eesmärki. Viimased olid sunnitud lõpuks naisbolševike survel lahkuma.

1/ R.Maier "Revolutsioonilistest südnmustest Tallinnas, Loomingu raamatukogu nr.18, 1957, lk.11.

2/ Organisatsioon "Naisliit" nimetatakse kirjanduses ka "Punane Naisliiga". Tegelikult on see üks ja sama organisatsioon.

3/ R.Maier, Rahva vääriline tütar, Kodumaa hüvanguks, Tallinn, 1960, lk. 14.

4/ Sealsamas.

Pärast kodanluse esindajate lahkumist toimusid "Naisliidu" juhatuse valimised, kuhu valiti peamiselt bolševikud ja nende poolehoidjad nagu "Dvigateli" töölise naine Anna Tummeltau, Selma Arro, Alice Tisler, revisjonikomisjoni valiti Elviine Käspert jt., kellele tehti ülesandeks välja töötada liidu põhikiri.[1/]

Kuid kodanlased ei möelnud nii lihtsalt alla anda. Nad hakkasid korraldama mitmesuguseid ülelinnalisi üritusi, ekskursioone ja rongkäike, et sinna meelitada töölisnaisi. Nii korraldasid nad augustikuul rahvariietes rongkäigu Peetri platsilt läbi Kadrioru Kosele, kus toimus miiting.[2/] Ka sellest üritusest võtsid osa naisbolševikud, kes paljastasid ürituse kodanlikku iseloomu.

Vastuseks kodanluse tegevusele, korraldas "Naisliit" 17.septembril Tallinnas rongkäigu. Demonstratsioonist osavõtjad laulsid "Marseljeesi", "Mu isamaa on minu arm" jt. laule. Rongkäigust võttis osa mitu tuhat töölisnaist ja koduperenaist.[3/]

1/ E.Käsperti suulised mälestused ja Noorte Hääl nr. 57, 8.märtsil 1967.

2/ Peetri plats-praegune Võidu väljak Tallinnas.

3/ R.Maier, Revolutsioonilistest sündmustest Tallinnas, Loomingu raamatukogu nr. 18, 1957, lk. 12.

"Naisliit" korraldas veel mitmel korral ülelinnalisi koosolekuid ja peoõhtuid. Peoõhtute sissetulek kasutati lastekodude ja haiglate abistamiseks, osaliselt ka bolševike kirjanduse trükkimiseks.

3. Naiste osavõtt majanduslikust võitlusest

Kõrvuti poliitilise võitlusega arendasid naised aktiivset tegevust raske majandusliku olukorra parandamiseks. Nad võtsid osa ametiühingute tegevusest, korraldasid streike. „Sõja ajal on naistööliste ja laste arv vabrikutes ja tehastes uskumatu kiirusega kasvanud. Naised töötavad isegi niisugustes tööstusharudes, kus kapitalistidel varem meeldegi ei tulnud naiste tööjõudu kasutada," [1] kirjutas ajaleht "Kiir".

1917.a. kasvasid kiiresti ametiühingud. Eestis hakkasid ametiühingud koonduma kohalikeks liitudeks. Tallinna ametiühingud moodustasid Tallinna Ametiühingute keskbüroo. Mai algul oli Tallinnas 18 ametiühingut 12000 liikmega. [2]

Aktiivselt tegutses sel ajal Tallinnas Toiduainete Tööliste Ametiühing, mille tegevust juhtis naiskommunist Maria Ehder- Ježova. Ametiühingu kaudu püüdsid kommunistid avastada ärimeeste pettemanöövreid ja pidur-

---

1/ "Kiir" nr. 41, 15.mail 1917.

2/ Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost, I osa, Tallinn, 1961, lk.224.

dada spekulantide tegevust. Palju on arhiivides säilunud dokumente, mis puudutavad toitlusküsimusi ja kannavad M.Ehder-Jeżova allkirja.

Juba märtsis tegutses Tallinna Äriteenijate Selts, mis 15.juunil nimetati ümber äriteenijate ametiühinguks. Äriteenijatena töötas palju naisi, kelle töötingimused olid väga rasked ja palk madal. Kuid äride peremehed ei kavatsenud midagi ette võtta ega arvestanud tööliste nõudmisi. 27.märtsil toimus äriteenijate üldkoosolek, kus otsustati läbi viia demonstratsioon ja nõuda palga kõrgendamist.[1/] Need nõudmised jäeti rahuldamata ja olukord üha halvenes. Töölised ei kavatsenud nii lihtsalt alla anda. 31.juulil korraldasid nad ~~äriteenijate~~ miitingu,kus otsustati välja kuulutada ülelinnaline äriteenijate streik alates 1.augustist.

Miitingul valiti 25-liikmeline streigikomitee, kes hakkas streiki juhtima. Komiteesse valiti naistest Elsa Erilane ja veel kolm naist, kelle nimed pole teada. Naised abistasid streikijaid ja arendasid suurt agitatsiooni streigi jätkamiseks kuni võiduka lõpuni. Nii kestis streik 12.augustini, kuni äriomanikud nõustusid koos töölistega välja töötama palga- ja puhkeaja määrused. See oli töölistele suureks võiduks. Tööliste olukorra parandamise eest võitles selle ametiühingu juhatuses ka Helene Aman.[2/] Ametiühingu juhatuses pidas ta arvestust selle üle, missugustel põhjustel oli äriteenijaid vallandatud, registree-

1/ ENSV ORKA, f. 3833, nim. 1, s.-ü.3, l.3.
2/ ENSV ORKA, f. 3833, nim. 1, s.ü.3,l-d 13 ja 17.

ris tööta äriteenijaid, lahendas töötajate korteriküsimusi jne.

Tallinna Kiutööliste Ametiühingut juhtis sel ajal naisbolševik Alma Järvepera, kes suunas ametiühingu tegevust võitluses majandusliku laose ja raskete töötingimuste vastu.[1/]

1.maid tähistasid Tallinna pesutöölised, kus töölistest enamuse moodustasid naised, suure streigiga. 2.mail streikis juba 3/4 töölistest. Peremehed kasutasid mitmesuguseid abinõusid - ei andnud neile toiduaineid, ajasid korterist välja, ähvardasid trahvidega. Eriti raske oli olukord väikestes pesumajades, kus tööpäev kestis 20 tundi.

Streikijad nõudsid: 1/ 8-tunnilist tööpäeva, 2/palga tõstmist.[2/]

Veebruarirevolutsiooniga saavutatud vabadusi kasutas ka Tartu töörahvas oma majanduslike huvide kaitsmiseks. Kuigi Tartu Nõukogu oli võtnud vastu otsuse kehtestada 8.tunnine tööpäev, tuli töölistel selle elluviimise eest pidada ägedat võitlust. Selle võitluse ette-otsa asusid Tartu Nõukogu töölissektsioon ja ametiühin-

---

1/ ENSV ORKA, f. 1746, nim. 1, s.-ü. 1, l. 1

2/ "Kiir" nr. 37, 9.mail 1917.

gud. Viimastest tähtsamaid juhtisid juba sellal Tartu bolševikud.[1/]

a) Soldatinaiste komiteede tegevus

Suurt tööd tegid naised ka soldatite perekondade abistamise ja organiseerimise alal. VSDT(b)P VI kongressi manifestis öeldi, et kasaka kantsikuga ei saa pühkida emade ja naiste pisaraid.[2/] Ajutine Valitsus ja tema kubermangukomissar Poska aga ei möelnudki söjaväelaste perekondade raske seisukorra parandamiseks muid abinöusid kasutusele võtta kui kantsikut ja nuuti. Ainuüksi Tallinnas vajas üle 17000 söjaväelase perekonnaliikme viivitamatut abi.[3/] Antav pajuk ei suutnud väiksemalgi määral vajadusi rahuldada.

Soldatite naised koondusid organisatsiooni ja korraldasid koosolekuid, kus nöudsid söja löpetamist, lastele leiva ja kooliharidu andmist.

9.märtsil toimus "Grand-Marinas" tagavaraväelaste naiste koosolek, kus võeti vastu järgmised otsused:

1) Asutada abiandmise komitee.

2) Nöuda köigile lastele abirahade suurendamist vaatamata vanusele.

1/ K.Siilivask, Võitlus Oktoobrirevolutsiooni teostamise ja nöukogude võimu kindlustamise eest Tartu linnas ja maakonnas, Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis, Artiklite kogumik,Tallinn,1957, lk.49.

2/ J.Saat,Eesti bolševikud Oktoobrirevolutsiooni ajajärgul, Tallinn, 1956, lk.123.

3/ Sealsamas, lk. 123.

3) Taotleda paremat arstiabi andmist tagavaraväelaste perekondadele.

4) Nõuda tagavaraväelaste laste õppemaksust vabastamist.

5) Majaomanikelt korterist väljaajamise õigus ära võtta.

6) Nõuda abiandmist ka enne sõja algust väeteenistusse kutsutud sõjameeste perekondadele jne.[1/]

Kõigi nende otsuste elluviimiseks valiti koosoleku poolt 12.-liikmeline komisjon.

Järjekordne soldatinaiste koosolek toimus 3.juulil Uue tänava majas nr.15.

Koosolekust osavõtjad kritiseerisid endise komitee tegevust, kes vähe osutas abi soldatite perekondadele. Samal koosolekul otsustasid ajateenijate ja mobiliseeritute naised Tallinnas ühineda üheks ühinguks. Uuelt komiteelt[2/] nõuti paremat tööd ja hoolitsust soldatinaiste majandusliku olukorra eest.

Kevadel, kui valiti sõjaväelaste perekondade komitee, olid sinna pääsenud oportunistid, kes ei teinud midagi puudustkannatajate abistamiseks. Uue komitee valimisel kihutati koosolekult ja komiteest välja menševik A.Hellat.[3/]

1/ "Tallinna Teataja" nr. 56, 11.märtsil 1917.

2/ "Kiir" nr. 83, 6.juulil 1917.

3/ J.Saat, Eesti bolševikud Oktoobrirevolutsiooni ajajärgul, Tallinn, 1956, lk. 124.

Rahvahulkade rahulolematust söjapoliitika vastu väljendasid soldatinaiste rahutused ka Tartus, 24.aprillil seisid soldatinaised hulk aega järjekorras raekojas oodates abiraha. Kuid linna ametnikud teatasid ülbelt,et raha ei saa käskisid neid koju klimbisuppi keetma minna. Tigestunud naised tungisid kantseleisse, töukasid ametnikke, pildusid segi paberid ja tindipotid ega lasknud telefoni kasutada.[1/]

Tallinna soldatinaiste uus töökoosolek toimus 7.juulil. Komitee liikmed kritiseerisid Ajutist Valitsust. "Meie lapsed peavad nälgima, paljajalu jooksma, ilma koolihariduseta jääma just sellepärast, et Ajutisel Valitsusel raha ei ole mei jaoks, aga küllalt söjapidamiseks. Nii kaua kui meil mehed tagasi pole tulnud, nõuame, et meile elamisvõimalus antakse.[2/]

Juulis ja augustis toimusid bolševike juhtimisel rohkearvulised söjaväelaste perekondade esindajate nõupidamised. Bolševike organiseerimistöö tulemusena muutusid söjaväelaste perekonnad killustatud solidaarsuseta üksustest töörahva organiseeritud võitlevaks kollektiiviks.

Selleks, et parandada soldatite perekondade olukorda, hakkasid bolševikud organiseerima soldatinaisi ja -vanemaid võitlusele abiraha suurendamise eest, demokraatliku rahu eest, imperialistliku kodanluse vastu.

1/ "Postimees" nr.91, 25.aprillil 1917.

2/ "Kiir" nr. 84, 7.juulil 1917.

Soldatinaiste olukorra küsimust arutas ka 13.augustil Tallinnas kokku tulnud Eesti maatameeste konverents,kus võeti vastu järgmine otsus söjameeste perekondade abistamise küsimuses:

1) Igas vallas asutagu soldatite naised söjameeste naiste ühisused.
2) Ühisused nöudku kroonu käest abiraha suurendamist kuni 20 rublani iga perekonna liikme pealt.
3) Kui kroonu poolt tuleb vastus, et rahapuudusel ei saa abiraha suurendada, siis nöudku ühisused vana korra aegsete kindralite ja teiste riigiametnike pensioni ärakaotamist.[1/]

Kahjuks ei ole andmeid, kas soldatinaiste ühisused loodi või ei. Kirjanduses on andmeid ainult Tallinna ja vähesel määral Tartu soldatinaiste tegevuse kohta, kelle poolt korraldatud üritused võtsid üha laiema ulatuse.

V.Kingissepp astus mitmes artiklis välja soldatiperekondade kaitseks.[2/] Ta kirjutas, et võimu juures asuv kodanlus mobiliseerib soldateid röövvallutussöjaks, imperialistliku söja jätkamiseks, kuid soldatiperekondadele ei taha ta maksta niisugust abiraha, et nad sellest võiksid ära elada. Soldatite lapsed ei pääse kooli,sest nad peavad kodus väiksemate laste eest hoolitsema sel ajal kui isa on kaevikus ja ema tööl.

1/ Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis. Dokumentide ja materjalide kogumik, Tallinn, 1957, lk. 288.

2/ "Kiir" nr. 67, 16.juunil ja nr.69,19.juunil 1917.

Suurearvuline soldatinaiste koosolek toimus Tallinnas 23.augustil, kus kuulati aruannet komitee tegevuse sissetulekute ja väljaminekute kohta.

Sellel koosolekul nõudsid naised, et komitee liikmed peavad kubermangukomissari J.Poska juurde minema ja nõudma:

1) abiraha suurendamist, 13 rublalt 20 rublale,

2) lastele ja täiskasvanuile ühesuguse kroonu abiraha andmist.

Koosolekust võttis osa 1007 naist.[1/]

Tallinnas toimus veel teinegi soldatinaiste koosolek, millest võtsid osa ka invaliidid ja haiged, kes lootsid saada abi. Koosolekul kostsid hüüded: " Soldatinaised, ühinege!"[2/]

Augustis käis suurearvuline naisdemonstratsioon Toompea lossi juurde, kus asus kubermangukomissar J. Poska.[3/] Demonstrandid kandsid loosungeid: " Linna omavalitsus rahva kätte!" "Maha spekulandid!" jne. Nähes, et lossile läheneb demonstratsioon, kutsus J. Poska välja relvastatud salga. Protest härra komissari vastu muutus tormiks. Demonstrandid suundusid Tallinna Nõukogu juurde, kus nad esitasid oma nõudmised. Soldatite perekonnaliikmete dele-

---

1/ "Tööline" nr.4, 2.septembril 1917.

2/ J.Saat, Eesti bolševikud Oktoobrirevolutsiooni ajajärgul, Tallinn, 1956, lk. 123.

3/ Sealsamas.

gatsioon käis ka Tallinna Nõukogu koosolekul, nõudes imperialistliku sõja lõpetamist ja meeste kojulaskmist oma perekondade juurde.[1]

Augustikuus sammus töölisklass Eesti linnades suures enamuses juba bolševike järel. Seda näitasid kujukalt ka soldatite perekonnaliikmete poolt korraldatud üritused.

b) Naiste osavõtt võitlusest nälja vastu

1917.a. kevadel oli riigis äärmiselt raske majanduslik olukord. Mitu aastat kestnud sõda nõudis üha suuremaid summasid sõjapidamiseks ja sõjaväe ülalpidamiseks. Nii linnas kui maal oli raskusi toitlustamisega. Elukallidus tõusis. Kauplustes müüdavate toiduainete kogus oli minimaalne ja halva kvaliteediga. Paljud mõisnikud peitsid ära viljatagavarad. Spekulandid kruvisid toiduainete hinnad kõrgeks. Eriti raske oli tööliste olukord, kellel puudus raha, et osta äärmiselt kalleid toiduaineid.

Võitlusse nälja ja laose vastu astusid ka naised. Esmajärjekorras tuli sisse seada kontroll, järelvalve ja arvestus.

Kui paljud Tallinna naised võtsid osa soldatinaiste komiteede tegevusest, siis Tartus tekkis 1917.a. kevadel nälja vastu stiihiline liikumine. Toidu ja tarbeainete

---

1/ J.Saat, Eesti bolševikud Oktoobrirevolutsiooni ajajärgul, Tallinn, 1956, lk. 124.

puuduse tagajärjel kujunes välja omapärane nn. "Nälgijate ühisus", millest võtsid osa peamiselt naistöölised ja töötavatest kihtidest pärit koduperenaised[1/].
Kuigi sellel ühingul puudus kindel organisatsiooniline kuju ja tegevusprogramm, asus ta töötavate kihtide majandusliku liikumise etteotsa ja sidus toitlustuse alal üles kerkinud probleemid aktiivse võitlusega kohaliku kodanluse ning Ajutise Valitsuse vastu. Naiste poolt organiseeritud "Nälgijate ühisuse" liikumine omandas väga massilise ja tõsise iseloomu, mis tekitas Tartu kodanlikes ringkondades suurt muret. Tartu Tööliste ja Soldatite saadikute Nõukogu Täidesaatev komitee oli sunnitud samme astuma Tartu toitlustusolude parandamiseks.

Juunis-juulis revolutsiooniline kriis süvenes. Klassivõitlus haaras üha uuemaid rahvahulki. Majanduslik laos ja toitluskriis teravnesid iga päevaga kogu maal. Teravnes leivapuudus ja mõnikord jäi rahvas hoopis leivata. Suhkrunormi vähendati poole võrra. Kodanlikud toitluskomiteed aga soosisid kõigiti spekulatsiooni ja toiduainete väljavedu. Rahva hulgas levisid kuuldused toiduainete varjamisest ja väljavedamisest.

15. juunil kogunes suur rahvahulk Tartu Nõukogusse, kus nõuti kaupmeeste kohest läbiotsimist toitluskomitee liikmete juuresolekul.[2/]

Tartu Ülikooli Raamatukogu
ARHIIVKOGU

1/ A.Sisask, Oktoobrirevolutsiooni päevil Tartus, Nõukogude võimu eest, Tallinn, 1957, lk.213.

2/ K.Siilivask, Võitlus Oktoobrirevolutsiooni teostamise ja nõukogude võimu kindlustamise eest Tartu linnas ja maakonnas, Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis, Artiklite kogumik, Tallinn, 1917, lk. 50.

Töörahva survel oli Tartu Nõukogu kokkuleplik enamus sunnitud järele andma ja valis otseste rahutuste ärahoidmise eesmärgil 12-liikmelise komisjoni läbiotsimiste teostamiseks.[1] Läbiotsimiste tulemusena leiti 15.-16.juunil suurkaupmeeste Koslovi, Maslovi ja Kroppmani juurest suurel hulgal jahu, vilja, suhkrut jne. Kokku umbes 2000 puuda suhkrut, 8000 puuda jahu ja muid toiduaineid.[2]

Seoses läbiotsimise tulemusega toimus 15.juuni õhtul suur rahvakoosolek, kus otsustati avastatud toiduainete laod valve alla võtta. Spekulatsiooni soodustavad toitluskomitee liikmed tagandati. Rahvahulkade survel olid toitluskomiteed sunnitud leitud toiduained arvele võtma ja rahvale välja jagama. Kuid kodanlus tõstis sel puhul suurt hädakisa, pidades läbiotsimist lubamatuks ja seadusevastaseks "mässuks".

Nende ürituste läbi~~otsi~~[vii]imisel kasutati Tartus "Nälgijate Ühisuse" abi, kus paistsid silma paljud aktiivsed nõukogude võimu eest võitlejad nagu Juuli Raal, Rosalie Aljes, Anna Jahu ja mitmed teised naisbolševikud[3].

1/ "Kiir" nr. 70, 20.juunil 1917.

2/ Sealsamas.

3/ A.Sisask, Oktoobrirevolutsiooni päevil Tartus, Nõukogude võimu eest, Tallinn, 1957, lk. 213.

Toitluskriis ja selle baasil kasvav rahulolematus kodanlike toitluskomiteede ja võimude vastu ilmnes ka teistes linnades ja asulates. Viljandis avastati tööliste poolt ülesostjate juures suured võitagavarad - ligikaudu 100 puuda. Need konfiskeeriti, et otsustada mida teha äravõetud võiga. Miilitsaülem Martinson ähvardas rahvast väevõimuga laiali ajada. Tekkis kokkupõrge, mis ähvardas miilitsaülemale kurvalt lõppeda, et ta päästis Viljandi Nõukogu Täitevkomitee esimees Grau, kes ta enda kaitse alla võttis.

18.juunil tekkis turul stiihiline rahvademonstratsioon, millele oli kirjutatud "Maha Martinson!" Demonstratsiooni lipukandjad kutsuti täitevkomiteesse, kus neid noomiti ja Grau demonstratsiooni provokaatorlikuks nimetas.

Siiski oli Viljandi Toitluskomitee sunnitud konfiskeeritud või rahvale leivakaartide alusel kindla hinnaga ära müüma[1/].

Naised üksinda muidugi ei olnud suutelised toitlustuse probleemi lahendama. Kuid bolševike juhtimisel astusid nad kartmatult võitlusse spekulantide ja äriomanikega ning abistasid töölisklassi näljahäda lahendamisel.

1/ "Kiir" nr. 79, 1.juulil 1917 ja nr. 86, 10.juulil 1917.

4. Naiste osavõtt nõukogude võimu kindlustamisest (oktoober 1917 - veebruar 1918)

Pärast Kornilovi mässu mahasurumist tõusis uuesti päevakorrale loosung "Kogu võim nõukogudele". Nõukogude bolševiseerumine algas ka Eestis. 1917.a. oktoobriks läks Tallinna, Tartu ja Narva Nõukogudes enamus bolševike kätte, kes hakkasid intensiivsemalt ette valmistuma relvastatud ülestõusuks.

Lähtudes V.I.Lenini juhtnöörídest, töötas VSDT(b)P Keskkomitee välja üldise relvastatud ülestõusu plaani. Moodustati relvastatud ülestõusu juhtimise keskus - Sõjaline revolutsioonikomitee, kelle ülesandeks oli bolševike partei keskkomitee otsuste praktiline elluviimine. Mobiliseeriti kõik revolutsioonilised jõud.[1/]

Analoogiline ettevalmistus toimus ka Eestis. 26.oktoobril tegi Tallinna Sõjaline Revolutsioonikomitee otsuse likvideerida Eestis Ajutise Valitsuse valitsemisorganid, ja tagandada kubermangukomissar, J.Poska.

Juba 27.oktoobril võttis Viktor Kingissepp kubermangukomissarilt üle asjaajamise, koostades sellekohase akti.

Relvastatud ülestõus ja nõukogude võimu kehtestamine Eestis oli nii üksikasjalikult ette valmistatud, et kodanlus ei julgenud kuskil tõsist vastupanu avaldada.

1/ V.Reiman, Eesti bolševikud võitluses nõukogude võimu eest aastail 1917-1918, Tallinn,1957, lk.133.

25.oktoobril 1917.a. algas proletariaadi diktatuuri ajalugu Venemaal ja selle esimene arenemisfaas ka Eestis. Algas Eesti Nõukogude Sotsialistliku riigi ajalugu.[1]

Nõukogude riigi loomise tööst võtsid osa ka eesti naised. Nad abistasid bolševikel lammutada vana, kodanlikku riigiaparaati ja luua uut, nõukogude riigiaparaati. Kogu bolševike tegevus nõudis ennastsalgavat võitlust, kuna ümberringi käis age klassivõitlus ja ähvardas saksa imperialistide pealetung.

1917.aasta oktoobris kutsuti Petrogradist Eestisse tööle Elsa Kingissepp-Lell, kus ta alustas tööd Tallinna Linnavolikogu sekretärina. Noor naisbolševik oskas hästi orienteeruda poliitilises olukorras ja abistas bolševikel ette valmistada Oktoobrirevolutsiooni. Lisaks sekretäri kohustustele oli Elsa Kingissepp-Lell veel Eestimaa Sõjarevolutsioonikomitee liige[2].

Kontrrevolutsioonilise võitluse ja nõukogude võimu korralduste saboteerimise juhtivaks keskuseks kujunes Eestimaa kubermangu Maanõukogu ja Maavalitsus Tallinnas.[3] Need keeldusid täitmast Eestimaa Töörahva Nõukogude Sõjalise Revolutsioonikomitee ja Täitevkomitee korraldusi.

1/ V.Reiman,Eesti bolševikud võitluses nõukogude võimu eest aastail 1917-1918, Tallinn, 1957, lk.-d 142 -147.
2/ Revolutsiooni lipukandjad I, Tallinn, 1962,lk.74-75.
3/ V.Reiman, Eesti bolševikud võitluses nõukogude võimu eest aastail 1917-1918, Tallinn, 1957, lk.151.

Novembris võtsid eesti töölised vastu otsuse kodanlik Maanõukogu laiali ajada. Maria Ehder-Jeżova määrati maapäeva asjaajamise likvideerimise komisjoni liikmeks.[1] Maanõukogu laialiajamisest võttis osa naisbolševik Anna Leetsmann. Toomas Leetma märgib, et A.Leetsmann olevat sõdurivormis ja vintpüss käes osa võtnud Maanõukogu laialisaatmisest.[2]

Suurt tähelepanu pühendas bolševike partei Eesti organisatsioon nõukogude võimu organiseerimisele maal. Juba oktoobris hakati likvideerima vallavalitsusi ja asendati need töörahva saadikute vallanõukogudega.[3]

Tallinnast saadeti hulk kommuniste maakondadesse ja valdadesse talurahvale appi. Nii anti Maria Ehderi-Jeżovale ülesanne, minna tööle Harjumaa Töörahva Nõukogusse. Nagu näeme selle nõukogu protokolli raamatust, mis on säilinud arhiivis, juhtis ta esialgu Harjumaa Töörahva Nõukogu toitluse ja töökaitse osakonda. 23.detsembril valiti ta J. Ikmelti asemele Harjumaa Töörahva Nõukogu Täitevkomitee esimeheks.[4] On teada, kui rasked olid need päevad kogu

---

1/ Kodumaa hüvanguks, Tallinn, 1960, lk. 6

2/ T.Leetma kirjalikud andmed.

3/ V.Reiman,Eesti bolševikud võitluses nõukogude võimu eest aastail 1917-1918,Tallinn, 1957, lk.156.

4/ ENSV ORKA, f. R-1291, nim. 1, s-ü.1, 1-d 12-17.

meie parteile ja noorele nõukogude võimule. Poliitiline võim oli küll tööliste käes, kuid töölistel oli veel vähe teadmisi ja riigivalitsemise kogemusi. Paljud neist olid marksismist kuulnud vaid töölisringides või asumisel olles seda mõnevõrra iseseisvalt õppinud. Niisugused teadmised ja kogemused olid ka Maria Ehder-Ježoval, ent puudusid kogemused nõukogu töö juhtimises. Lahendada tuli aga iga päev sadu igasuguseid poliitilisi küsimusi. Tarvis oli valdades luua töörahva nõukogud ja mõisates tööliskomiteed, võidelda parunite ja külakurnajate vastu, kes kogu aeg püüdsid nõukogude tööd pidurdada ning nurja ajada. Tuli välja töötada mõisatööliste uued palgatariifid, kusjuures Maria Ehder-Ježova võitles koos teiste bolševikega kindlalt üksikute tegelaste vastu, kes püüdsid sisse viia korda, et mõisa naistöölistele meestega võrdse töö eest vähem palka makstaks.[1] Küsimusi oli palju, millega nõukogu poole pöörduti. Näiteks pöördus keegi mõisast ilmajäänud parun kord Harjumaa Täitevkomitee poole ettepanekuga, et teda põllumajanduse instruktorina tööle võetakse, sest ta olevat põhjalikult põlluvirtsahvti õppinud. Pidanud Harjumaa Töörahva Nõukogu liikmetega nõu, soovitati parunil algul töötada mõnel lihtsamal tööl, et võita töörahva usaldus.[2]

1/ ENSV ORKA, f. R - 1291, nim.1, s.-ü.1, 1-d 17-19.

2/ Sealsamas, 1-d. 1-12.

4.novembril toimus Viljandi Nõukogu bolševike fraktsiooni ja VSDT(b)P Viljandi organisatsiooni juhatuse koosolek, kus otsustati valida Viljandi Revolutsiooniline Sõjakomitee, kes organiseeriks Viljandis võimu ülevõtmist. Komitee liikmeks valiti aktiivne naisbolševik Ella Pöögelmann,

Revolutsioonilise Sõjakomitee ülesandeks oli täitevkomitee puhastamine menševikest ja esseeridest. Nii toimus 5.novembril Viljandi Nõukogu koosolek, kus võimu haarasid bolševikud. Uueks täitevkomitee esimeheks määrati senine asetäitja Ella Pöögelmann. Juba 20.detsembril avati esimene Viljandimaa töörahva ja sõjaväelaste saadikute nõukogude kongress. Kongress valis kinnisel hääletamisel täitevkomitee, mille koosseisu valiti ka Ella Pöögelmann. Hiljem valis uus täitevkomitee abiesimeheks Ella Pöögelmann, kellel tuli tegelda paljude küsimustega: organiseerida toitlusosakonna tööd, sisse seada pankade üle kontroll, juhtida mõisade ülevõtmist jne. Tubli naisbolševik täitis hästi temale pandud ülesandeid.[1]

Naised jätkasid aktiivselt tegevust noorte organiseerimisel. Juba enne Oktoobrirevolutsiooni moodustati Tartus Sotsiaaldemokraatliku noorte ühingu organiseeriv grupp.

1/ V. Lombak, Bolševikud võitluses töörahva võimu eest Viljandis ja Viljandi maakonnas Veebruarirevolutsioonist kuni 1918.a. Saksa okupatsioonini, Nõukogude võimu eest, Tallinn, 1957, lk.d. 302, 308-309.

Noorte ühingu initsiatiivgrupp koosnes noortest kommunistidest kuhu naistest kuulusid Ella Pöder ja Linda Peterson. Grupi ülesandeks oli läbi viia selgitustööd noortega, eeskätt töölisnoorte ja õpilastega, avaldada üleskutseid ajalehtedes jne.[1/]

11.novembril 1917.a. oli Tartu pritsimajas ülelinnaline töölis- ja koolinoorte koosolek, kus asutati Tartu Sotsiaaldemokraatlik Noorte Ühing. Samal koosolekul valiti ühingu ajutine juhatus, kes pidi välja töötama põhikirja. Juhatuse asukohaks oli VSDT(b)P Tartu komitee ruumid Tähtvere tänavas.

Suurt tööd Aseri noorte organiseerimisel tegi naisbolševik Anna Leetsmann, organiseerides seal töölisnoorte poliitilise klubi.[2/]

1917.a. novembri lõpul kuulus Viru maakonnalinnas Rakveres võim endiselt kohalikule kodanlusele, keda toetasid valgekaartlikud väeosad. Bolševikud asusid siin kodanluse võimu likvideerimisele, millest võttis aktiivselt osa Anna Leetsmann. Ta aitas bolševikel koondada relvastatud salku, pidas sidet Tallinnast ja Kundast appi saadetavate töölistega jne. Bolševike võitlus lõppes võiduga.

1/ E.Pöder-Svirskaja, Kolm unustamatut aastat, Koidikul, Tallinn, 1967, lk.332.

2/ "Maatamees", nr.11, 16.jaanuaril 1918.

Moodustati Rakvere (Virumaa) Revolutsioonikomitee, mille esimeheks sai Anna Leetsmann,[1] kes pidi lahendama mitmesuguseid keerulisi poliitilisi ülesandeid: oli vaja ametist tagandada endine maakonna miilitsaülem, moodustada Virumaa Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu ja revolutsiooniline tribunal, korrastada toitlusküsimus jne. Energiline naisbolševik Anna Leetsmann tuli nende ülesannetega toime. Juba 1.detsembril tuli kokku Rakvere (Virumaa) Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu, kuhu oli valitud esindajaid 12 vallast ja kahest vabrikust[2]. 2.detsembri koosolekul valiti 15-liikmeline täitevkomitee, mille sekretäriks valiti Anna Leetsmann.[3] Lisaks endistele ülesannetele määrati Anna Leetsmann veel Viru maakonna revolutsiooniliseks komissariks[4], kus ta aitas organiseerida mõisate ülevõtmist, saatis maale instruktoreid ja põllumajanduse eriteadlasi.

Nii asusid paljud naised aktiivselt sotsialismi ülesehitamisele. Paljud majateenijad, põetajad ja koduperenaised astusid parteisse.[5]

Eesti bolševikud võitsid suure poolehoiu ka töötava intelligentsi hulgas. Seda näitas rahvakooliõpetajate kongress Tallinnas 1917.a. detsembri lõpul. Õpetajate esindajad tervitasid palavalt nõukogude võimu ja toetasid üks-

---

1/ Revolutsiooniline võitlus Rakveres ja Virumaal, "Proletaarne revolutsioon Eestis" nr.4, lk.45

2/ "Maatamees" nr.60, 7.detsembril 1917 ja "Tööline" nr.118, 1.detsembril 1917.

3/ Sealsamas.

4/ Sealsamas.

5/ J.Saat, Eesti bolševikud Oktoobrirevolutsiooni ajajärgul, Tallinn, 1956, lk. 207.

meelselt köiki Nõukogude valitsuse määrusi, milledest üheks kõige tähtsamaks oli emakeelse õpetuse sisseseadmine Eesti koolides. Bolševik Marta Umberg pani alust töölisteatrile.[1/]

Nõukogude korra ajal jätkas tegevust "Naisliit". Üheks suuremaks ürituseks, mille ta kõrraldas oli 1918.a. jaanuaris tööliste lauluseltsi"Pandorin" ruumides korraldatud pidu[2/].

Peoks ettevalmistused algasid vara. Paljudes töölisperekondades valmistati mitmesuguseid esemeid loterii jaoks "Meie väikeses toas Magasini tänaval nr. 9 istusid pikad õhtud käsitööd tehes naisliidu liikmed Juuli Kareva,Selma Arro, Rosalie Mõtlik, Marie Rootsi, Elli Käspert, Ida Jalakas, Olga Vahman ja Liina Raudkell. Osavate naiste sõrmede all muutusid siidi ja sameti värvilised lapid kaunisteks võõrasemadeks, punasteks roosideks, valgeteks nartsissideks, õunapuu- ja kirsiõiteks.[3/] Naiste organiseeritud pidu õnnestus, mille kohta kirjutab osavõtja Rosalie Maier: "Lõpuks saabus pidupäev. Näis, et terve linna rahvas on siin kokku voolanud. Seekord esitas Töölistemaja näitering näitemängu ....Revolutsioonilised ideed, mis näi-

---

1/ J.Saat, Eesti bolševikud Oktoobrirevolutsiooni ajajärgul, Tallinn, 1956, lk. 207.

2/ R.Maier, Revolutsioonilistest sündmustest Tallinnas, Loomingu raamatukogu nr.18,1957, lk.20.

3/ Sealsamas, lk. 21.

dendis kõlasid, leidsid elavat vastukaja pealtvaatajates...Pasunakoorid mängisid vahetpidamata. Näis, nagu poleks kõik see saalitäis rahvast iialgi tundnud nälga, kurnavat tööd ega vihast võitlust vaenlasega.[1]

Kuid vahepeal olid toimunud suured poliitilised muudatused Eestis. Naisliidu liikmetel polnud enam vajadust pidada ägedat poliitilist võitlust kodanlaste naistega. Vahepeal oli kasvanud ka töölisnaiste klassiteadvus. Sellises olukorras suunasid naised oma peatähelepanu nõukogude võimu kindlustamisele mitmesugustes teistes organisatsioonides. Naisliidu tegevus jäi soiku ja organisatsioon lagunes.

Pärast Oktoobrirevolutsiooni oli maal raske majanduslik olukord. Söjalise Revolutsioonikomitee otsusega 7.novembrist 1917 võeti tarvitusele toitluskaardid ja alates 10.novembrist hakati andma füüsilist tööd tegevaile inimestele 3/4 naela ja neile kes ei teinud füüsilist tööd 1/3 naela leiba päevas. 1/10 jahu, liha ja kartulitagavaradest anti Põhjarinde söjavõe varustamiseks.[2] Bolševike parteid abistasid naised ka toitlusprobleemi lahendamisel. Maria Ehder-Ježova tegeles Harjumaa Töörahva Nõukogus ärapeidetud toiduainete otsimise ja arvele võtmisega. 1918.a. algul viidi ta üle kubermangu toitluskomitee koosseisu ja hakkas organiseerima tööliste ametiühin-

---

1/ R.Maier, Revolutsioonilistest sündmustest Tallinnas, Loomingu raamatukogu nr. 18, 1957, lk.22.

2/ V.Reiman, Eesti bolševikud võitluses nõukogude võimu eest aastail 1917-1918, Tallinn, 1957, lk. 121.

guid, eriti Toiduainete Tööliste Ametiühingu tegevust. Ta korraldas leivaäride ja ladude läbiotsimist. Nii avastati ühel läbiotsimisel Brockhauseni leivaäri laost rukkijahu üle 1000 koti, sepikujahu üle 100 koti, nisuteri üle 60 koti ja rukkiteri üle 2500 puuda. Äril olid laod ka sadamas, kus töölised korraldasid samuti läbiotsimise. Seal leiti üle 12000 puuda mitut sorti jahu ja üle 4000 puuda tangaineid, 5 vagunit kliisid, 170 kotti kövaks läinud jahu. Pealeselle leiti sealt üle 1500 puuda kövaks läinud jahu, mis oli teise ühisuse, nimelt tarvitajate ühisuse "Talu" oma[1/]. Köik need toiduained vöeti arvele. Leiva- ja saiavili saadeti väikestele leivatehastele, kus tööliste kontrolli all sellest rahvale leiba küpsetati.

Maria Ehder-Jeżova allkirjaga avaldati sel ajal ka bolševike ajalehes "Tööline" üleskutse töölistele ühineda ametiühinguisse ja astuda ühiselt vöitlusse spekulantide ja ärimeeste mahhinatsioonide vastu. Üleskutses üteldi: "Köik need raskused ja hädad, mis kodanlik inimkond enesega paratamatult kaasa töi, röhusid köigepealt töid tegevaid hulki. Tahame meie, et sellel köigel löpp olema peab, siis peame meie köik neid halbusi, mis ärimeeste sahkerdamise läbi toitlustuse alal tekkinud on, ühisel jöul körvaldama. Toiduainete valmistamise tööharudes töötavad töölised vöivad oma ühinemise läbi toitluse korralduse alal palju kasulikku korda saata ... Seltsilised,

---

1/ M.Ehder-Jeżova "Poolsada aastat leninlikus parteis", Tallinn, 1966, lk-d 221-225.

-näidake siis ka teie, et teil ühinemise läbi jõudu on neid suuri ideesid teostada, mida praegune aeg köige inimsoo liikmete käest nõuab. Astume ühisesse ametiühingusse, ainult seesuguses ühinemises võime endale ja teistele kasulikud olla."[1/]

Maria Ehder-Ježova aktiivsel kaasabil viidi läbi mitmete eraldiasuvate toiduainete tööliste ametiühingute ühendamine ühiseks Toiduainete Tööliste Ametiühinguks. Ametühing suunas peatähelepanu toitlusprobleemi lahendamisele.

Metallitööliste ametiühingu poolt valiti Rosalie Maier Tallinna toitluskomiteesse,[2/] Talle tehti ülesandeks kontrollida konfiskeeritud toiduainete jaotamist elanikkonnale. Oma tegevusest toitluskomitee kaupluses kirjutab ta järgmist:"Kauplus asus Raekoja hoone esimesel korrusel, kus 1917.a. detsembris jagati lastele, haigetele ja vanadele ainult pool toopi piima ja pool naela tangu kolme päeva peale. Lastekodud ja haiglad said möni nael liha, vorsti ja juustu nädalas. Vorsti või juustu kaalumine oli müüjale raske. Temal hakkas sageli halb. Ka minul valgus vorsti löike nähes suu vett täis .... Meid köiki piinas alatoitlus, kuid mé häbenesime sellest rääkida ja kellelgi ei tekkinud isegi mötet kustutada oma nälga kauplusest võetud palaga."[3/]

1/ Töörahva Nõukogu Täidesaatva Komitee esimees, kodumaa hüvanguks, Tallinn, 1960, lk. 10.

2/ R.Maier,Revolutsioonilistest sündmustest Tallinnas, Loomingu raamatukogu nr.18,1957, lk. 23.

3/ Sealsamas.

Ka teistes linnades abistasid naised noorel nõukogude võimul üle saada raske toitlusprobleemi lahendamisel.

1917.a.novembris loodu Tartu Sotsiaaldemokraatlik Noorte Ühing seadis oma peaeesmärgiks laste eest hoolitsemise s.o. lastesöimede ja aedade töö organiseerimise. Tartu Töörahva Saadikute Nõukogu assigneeris selleks 10000 rubla. Ühingule tehti ülesandeks moodustada "Tööliste laste maja", kuhu pidi loodama neli osakonda: lastesöim, lasteaed, laste eelkool ja lasteklubi. Kuid töö organiseerimiseks antud rahasumma oli liiga väike. Siis otsustasid naised täiendavaid summasid juurde taotleda Rahvahariduse Rahvakomissariaadilt. Ühtlasi oli vaja saada juhtnööre edaspidiseks tegutsemiseks. Selleks komandeeriti Ella Pöder ja naisüliõpilane Gratšova Petrogradi. Rahvakomisariaadis võttis neid vastu Nadežda Konstantinovna Krupskaja, kes tervitas naisi südamlikult ja kuulas tähelepanelikult.Tartust saabunud delegaadid said täiendavaid summasid, külastasid lasteaedu ja lastesöime ning said häid näpunäiteid edaspidiseks tööks.[1/]

Kogu maal jätkus nõukogude võidukäik. Bolševike partei juhtimisel aitasid eesti naised murda kodanluse majandusliku võimu.

Nagu paljude teiste maade bolševikud olid ka eesti bolševikud veendunud sotsialistliku revolutsiooni peatses võidus enamuse Lääne-Euroopa maades.[2/]

1/ E.Pöder-Svirskaja "Kolm unustamatut aastat, Koidikul, 1967, lk. 333.
2/ J.Saat "Eesti bolševikud Oktoobrirevolutsiooni ajajärgul, Tallinn, 1956, lk.219.

Maailma objektiivne poliitiline olukord laskis seda eeldada, kuid tegelikult kujunes olukord hoopis teiseks, mis katkestas sotsialistliku ülesehitustöö ja viis eesti naised ja mehed kurnavasse kodusõtta.

II p e a t ü k k

Naiste osavõtt võitlusest nõukogude võimu eest kodusõja perioodil (veebruar 1918 -veebruar 1920)

1918.a. veebruaris, kui Trotski jättis Lenini ja partei keskkomitee direktiivi täitmata ning keeldus alla kirjutamast Bresti rahulepingule, alustas saksa sõjavägi 18. veebruaril pealetungi kogu rindel.

Ka Eestis algas uus ajajärk. Katkes rahulik sotsialismi ülesehitamise periood, algas kodusõja periood.

Esimesteks saksa regulaarväeüksusteks, kes tungisid 1918.a. veebruaris Eesti mandrile, olid Saare-, Hiiu- ja Muhumaal asuvad Põhjakorpuse väeosad. 20.veebruaril alustasid nad pealetungi Kuivastust, aga 22.veebruaril liikusid juba edasi Tallinna suunas.

Hästi relvastatud intervendid okupeerisid natsionalistide vahetul kaasabil kogu Eesti. Maal kehtestati karm balti parunite okupatsioonirežiim. Algas terrorilaine. Üle kogu maa lasti maha või poodi üles nõukogude inimesi, nende hulgas ka palju naisi.

Loodi rida vangilaagreid. Alustati laialdast saksastamise kampaaniat. Igati reklaamiti eesti rahva alamrassilisust.

1. Naised Punakaardis

Vastavalt VSDT(b)P Põhja-Balti organisatsiooni konverentsi otsusele hakati Eestis looma relvastatud salku. Need loodi Tallinnas, Narvas ja Tartus. Tallinnas tegut-

ses veel bolševike juhtimisel tööstusettevõtetes rahvamiilits. Need organisatsioonid said aluseks hilisemale massilisele Eesti Punakaardile.

Juba 1917.a. suvel hakati ka Narvas organiseerima Punakaarti, kuhu juulikuus astus üksnes Kreenholmist 200-300 töölist.[1/] Nende hulgas oli ka Helene Neerak, kelle punakaardiväelase raamatut hoitakse Narva muuseumis.

Septembris ja oktoobris, kui poliitiline olukord muutus üha keerulisemaks, täienesid Punakaardi read tunduvalt. Sinna astus hulgaliselt ka naisi. Enamus neist õppis relva käsitsema, kuid osa valmistus saama meditsiiniõdedeks või sanitarideks. Tallinna Punakaart pani erilist rõhku meditsiinilise personali ettevalmistamisele. Naistest moodustati meditsiiniline grupp. Grupi tööd juhtis Dora Hazan. Algul organiseeriti neile praeguse Tallinna Keskhaigla juures õdede kursused. Kavas oli kuulata 100-150 tundi teoreetilisi loenguid, millele pidid järgnema praktilised õppused haigla haavaosakonnas. Grupi koosseisu kuulus 20-25 naist[2/]. Naisbolševik Anna Jea-Sviguzova lõpetas ülalmainitud kursused ning kirjutab oma mälestustes, algul peeti köigile loengud koos. Praktiliste õppuste läbiviimiseks jaotati nad rühmadeks. Loengud meeldisid

---

1/ A.Mesilane, Revolutsiooniaastal Narvas, Nõukogude võimu eest, Tallinn, 1957, lk.257.

2/ E.Käsperti suulised mälestused.

väga, kuna olid arusaadavad ja seotud praktikaga. Kahjuks aga ei jätkunud aega kogu kursuse teoreetiliste loengute lõpetamiseks. Poliitiline olukord nõudis praktiliste oskuste kiiremat omandamist. Nii algas pea praktika haavaosakonnas, kus kursustest osavõtjatele õpetati sidumist. Seejärel hakkasid nad iseseisvalt haavu siduma. Kõik ei kannatanud seda välja, mõned isegi lahkusid kursustelt. Kuid suurem osa lõpetas kursused edukalt. Meditsiiniõdede tasemele nende teadmised veel ei küündinud, aga esmaabi andmiseks olid nad ette valmistatud.[1/]

Ka Narvas organiseerisid Punakaarti astunud naised sanitaarkursused, mille nad lõpetasid 1917.a. sügisel. Siin olid aktiivsemad Maria Medvedjeva, Maria ja Leena Aus, Leena Vaarmann, Leena Kurg, Leena Tasku jt.[2/]

Rööbiti õppustega õdede kursustel käisid naised veel Valves Tallinna Punakaardi staabis ja laskemoonaladude juures, mis asusid üksikus kohas surnuaia lähedal, tolleaegse Magasini tänava lõpus.[3] Pidi omama julgust, et seal püssiga üksinda valves olla. Naispunakaartlased võtsid agaralt osa ka võitlusest kontrrevolutsiooniliste elementide vastu. Kui 1917.a. septembris tuli Tallinnas kokku

---

1/ "Noorte Hääl nr.46, 23.veebruaril 1958.

2/ J.Saat, Revolutsioonilise liikumise ajaloost Eestis, Tallinn, 1947, lk.31.

3/ R.Maier, Revolutsioonilistest sündmustest Tallinnas, Loomingu raamatukogu nr. 18, 1957, lk.20.

Maapäev, korraldas kodanlus selle auks peo. Peole ilmusid ka punakaartlased, ja korraldasid peosaalis läbiotsimise. Meeste käest relvi ei leitud. Siis hakkasid naispunakaartlased nende naisi läbi otsima. Üritusest võtsid osa Rosalie Maier ja Balti Puuvillavabriku tööline Marie Mespak. "Oletus relvade kohta osutus õigeks. Mina ja Marie Mespak leidsime daamide korsettide taha osavasti peidetud ... revolvreid. Kokku oli neid ligi kolmkümmend tükki."[1/]

Kui saksa röövvallutajad alustasid pealetungi Tallinna suunas, innustasid naised kogu töörahvast välja astuma Nõukogude kodumaa kaitseks. Nii esines võitlusüleskutsega Alice Tisler,[2/] kes ise esimesena naiste hulgast astus vabatahtlikult võitlejate salka. Vaatamata oma noorusele läks ta alati sinna, kus oli kõige raskem ja ohtlikum.

Tallinna punakaartlaste tuleprooviks sai Keila lahing. Lahingust võtsid sanitaridena osa Anna Jea-Sviguzova ja Alviine Raudkell.[3/] Ettevalmistus toimus järgmiselt: 21.veebruaril 1918 kutsuti nad Punakaardi staapi, kus neile tehti ülesandeks muretseda sanitaarvagunile vajalik varustus ja olla ise valmis väljasõiduks järgmisel

---

1/ R.Maier, Revolutsionilistest sündmustest Tallinnas, Loomingu raamatukogu nr.18, 1957, lk. 21.

2/ "Rahva Hääl" nr.45, 23.veebruaril 1966.

3/ "Noorte Hääl" nr.46, 23.veebruaril 1958.

päeval. Kogu päev läks ravimite ja toiduainete hankimiseks. 22.veebruari hommikuks oli köik valmis. Haigete jaoks oli varutud isegi küpsiseid ja kakaod. Keskpäeval kogunesid köik Balti jaama, kust algas söit Haapsalu suunas.[1/] Ennastsalgavalt võitlesid Keila lahingus ka Agnes Jea, Ella Vaikul-Pokk, Olga Vahmann, Selma Arro, Helene Miiter, Anni Katelsepp-Maksimova ja sangarina langenud Alice Tisler.[2/] Nagu pole ajalugu inimesteta, nii ei ole ühtegi võitlust reameesteta. Ainus, mida lahingust osavõtjad tundsid, oli ääretu armastus kodumaa vastu ning ääretu viha tema vaenlaste vastu. Seda tunnistab ka Alice Tisleri viimane kiri, mille ta kirjutas enne lahingut oma vanematele: "... meie Punakaardi vägi läheb sakslastele vastu Ristile, et mitte seda röövlite salka lasta edasi tulla. Lähevad muidugi vabatahtlikud ja mina lähen nendega kaasa ning võitlen oma aate eest ja, kui tarvis langen... Ma ei saaks rahulikult pealt vaadata, kuidas sakslased meie seltsimehi pooma hakkavad.

Ja sellepärast siis läheme ja võitleme oma vabaduse eest. Ja sul, ema, ärgu olgu pisaraid minu jaoks, tea, et mina olen valmis eluga ja langen hea meelega, kui tarvis. Järeltulevad jõud maksavad kätte meie köikide eest sel korral, kui nendel önneks läheks meilt meie vabadust riisuda, mida ma mitte ei usu. Ja meil on ainult kaks teed -

---

1/ "Noorte Hääl" nr. 46, 23.veebruaril 1958.
2/ "Öhtuleht" nr.57, 8.märtsil 1960.

võita või surra."[1] Lahingus sai Alice Tisler haavata, kuid jätkas võitlust, kuni vaenlased ta juurde tormasid ning ta metsikult täägitorgetega tapsid.[2]

Keila lahingust osavõtja Anna Jea-Sviguzova kirjeldab oma mälestustes Alice Tisleri võitlust järgmiselt:"Kui töös tuli vaheaeg, väljusime vagunist, et vaadata, mis jaamas toimub. Nägime, et punakaartlaste pealetung arenes edukalt. Sakslased olid taganema löödud. Võitlus käis Keila mõisa piirkonnas. Jaama lähedal tulistas ägedalt kuulipildur. Ruttasime vaatama. See oli Alice Tisler. Ta oli väga ärritatud, kuulipilduja oli kuumaks läinud, vett aga läheduses ei olnud. Kiiresti hakkasime talle jaamahoonest vett kandma. Samal ajal jätkas Alice Tisler vahetpidamata tulistamist sakslaste aheliku pihta."[3] Ajaloos on olnud palju sündmusi, mis omal ajal tundusid erakordselt olulistena, kuid ometi nende tähtsus aja jooksul kahaneb, kaob unustuse hõlma. Tulevad uued sündmused mis eelmised tahaplaanile jätavad. Kuid mälestus tulihingelisest tütarlapsest on tänaseni säilunud.

Hoolimata nõrgast sõjalisest ettevalmistusest ja äärmiselt vähesest relvastusest, avaldasid eesti Punakaardi väeosad tugevat vastupanu ka Sompa, Jõhvi, Narva ja

---

1/ R.Maier,Rahva vääriline tütar, Kodumaa hüvanguks, Tallinn, 1960, lk. 15.

2/ Sealsamas.

3/ "Noorte Hääl" nr. 46, 23.veebruaril 1958.

teistes lahingutes.

1.märtsil ründasid sakslased Jõhvis asuvaid punakaardiväelasi. Selles lahingus näitas üles erilist vaprust naisbolševik Anna Leetsmann, kes tol ajal töötas Virumaa täitevkomitee sekretärina ja lahingu ajal kartmatult liikus kuulide all, julgustades võitlejaid ning meditsiiniõde Margareeta Kroom.[1/]

2. Naiste võitlus saksa okupatsiooni ajal

1918.a. märtsi alguseks oli Eesti territoorium vallutatud. Kogu saksa okupatsiooni aega läbis julm terror töölisklassi ja tema avangardi-kommunistliku partei suhtes. Tuhanded inimesed langesid terrori ohvrina või veeti välja Saksamaale sunnitööle. Paljud heideti vanglasse või vallandati töölt. Valgete mõrtsukatööst annavad tunnistust tänaseni säilinud arhiividokumendid. Nad räägivad sellest, kuidas maal taastati parunite võim, kes vihkasid proletariaati, ega tahtnud näha neid tohutuid raskusi, milles vireles Eesti töörahvas.

Saksa okupatsiooni ajal kannatasid rängalt eesti naised. Paljud neist olid partei liikmed ja alustasid võitlust nõukogude võimu taaskehtestamise eest nii legaalsete kui ka illegaalsete vahenditega. Teiselt poolt kannatas proletaarne naine alatihti nii poliitilise diskrimineerimise kui ka raske majandusliku puuduse all.

1/ R.Majaku suulised mälestused.

Paljude naiste mehed, kes võtsid osa poliitilisest võitlusest kodumaa vabaduse eest, vallandati töölt, paigutati aastaiks vangilaagreisse või koguni hukati. Millist kohutavat muret sai tunda naine, kellel ei võimaldatud pärast perekonna toitja areteerimist mingisugust tööd. Aga nälgivad lapsed palusid süüa, nälgiv ja piinatud mees vangilaagris vajas nii moraalset kui materiaalset toetust. Ja kõigi nende ebainimlike tingimuste juures pidi naine oskama jääda örnaks emaks, vajaduse korral asendama lastele isa, et kasvatada tublisid, kodumaale edaspidises võitluses vajalikke poegi ja tütreid.

Enamasti töökas eesti naine sai nende ülesannetega hakkama. Ja veel enam, rasketes terroritingimustes astus ta kommunistliku partei juhtimisel võitlusse saksa okupantide vastu.

Juba 1918.a. kevadel aitasid naised koos teiste eestlindlike töölistega taastada kommunistliku partei organisatsioonid. Nii taastati Tallinna parteiorganisatsioon ja peagi loodi Tallinna linnakomitee. Varsti taastati ka Narva parteiorganisatsioon ja loodi kohapealne juhtiv keskus. Naised aitasid levitada lendlehti, töötasid sidepidajatena, aitasid luua uusi kollektiive, ühendada legaalset võitlust illegaalsega. Ei vanglad ega ähvardused suutnud naisi sundida lahti ütlema revolutsioonilisest võitlusest.

Enne kui sakslased kohale jõudsid, areteerisid kohalikud hallparunid Holstre vallanõukogu liikmed. Aretee-

ritute hulgas oli ka Ella Teng. Vanglast vabanedes jätkas ta poolelijäänud tegevust, Kui Viljandimaal asutati Eestimaa Kommunistliku Partei pörandaalune rakuke, võttis Ella Teng selle tegevusest aktiivselt osa.[1/]

Naiste aktiivset osavõttu saksa okupantide vastu organiseeritud tegevusest näitab ka see, et 1918.a. algul loodi Lihula vallas VSDT(b)P Lihula osakond, mille koosseisu kuulus 34 naist: Pauline Pöld, Lovise Veitmann, Liisa Oosem, Liisa Himberg, Marie Möttus, Helene Veitmann, Miina Korju, Marie Bauverk, Sohvie Pöld, Viiu Brandt, Katariina Hannok, Liisa Kuutmann, Maria Ratas, Miina Pöld, Anna Alasi, Liisa Saun jt.[2/]

Juba saksa okupatsiooni algpäevil hakkas noor tütarlaps Juuli Maasikas täitma Kommunistliku Partei poolt antud ülesandeid Tallinnas.[3/] Partei ülesandel löi ta sidemeid isegi valge Eesti sõjaväelastega, kelle hulgas ta levitas lendlehti ja selgitas nõukogudevastaste sõjaretkete anastuslikku iseloomu. Kaitsepolitsei poolt eretee-rituna õnnestus tal hiljem kindlast surmast pääseda põgenemise teel Nõukogude Liitu.

1918.a. kevadel pöördus Nõukogude Liidust tagasi pörandaalusele parteitööle Anna Paas, kelle noorusaastad olid möödunud Narvas, kus ta töötas Kreenholmi Manufaktuuris tekstiilitöölisena. Varem võttis ta aktiivselt osa

---

1/ Trellide taga, Mälestusi ja dokumente eesti kommunistide võitlusest kodanlikus vanglas, (= Trellide taga) Tallinn, 1962, lk.145.
2/ ENSV ORKA,f.R-1292,nim.1,s.-ü.5,1-d 1-3.
3/ "Õhtuleht" nr. 57, 8.märtsil 1960.

revolutsioonilisest liikumisest. Vaatamata saksa okupatsioonirežiimi karmusele suutis ta peagi luua parteile vajalikke sidemeid. Koos endiste töökaaslastega Marie Tasko ja Pauline Taskoga organiseeris ta revolutsioonilise kirjanduse levitamist kodulinna tööliste ja saksa okupatsioonivägede sõdurite hulgas. Naisbolševikud hankisid revolutsioonilist kirjandust Nõukogude Venemaalt. Peale selle töid nad salaja läbi rinde osade kaupa 2 kuulipildujat, granaate ja muud lahinguvarustust. Anna Paasil õnnestus isegi saksa sõduritelt osta 8 püstolit ja 48 parabellumit.[1/] Tema juhtimisel korraldasid naised saksa sõjaväelastelt luureteadete kogumist ning nende edasitoimetamist Punaarmeele.[2/] Osaliselt õnnestus see tegevus ka sellepärast, et saksa sõdurid olid tüdinenud sõjast ja nende endi hulgas tugevnes üha revolutsiooniline liikumine. Narva naisbolševike tegevus aitas sisendada töölisklassile usku nõukogude võimu taaskehtestamise reaalsusse. Noor naisbolševik täitis hästi partei ülesandeid ohtlikul pörandaalusel tööl.

Naiste tegevuse kohta on veel teisigi näiteid, mis iseloomustavad rahva viha okupantide vastu. Ajajärgu materjalidega tutvumisel võib öelda, et kommunistlik partei

---

1/ "Õhtuleht" nr. 57, 8.märtsil 1960.

2/ Sealsamas.

kogus ja organiseeris jõude sakslaste väljakihutamiseks Eesti pinnalt. Üha aktiivsemalt koondusid laiad rahvahulgad võitluseks. Isegi vanglad ja surm ei suutnud kedagi hirmutada, sest iga võitlusest osavõtja teadis - langenute asemele astuvad uued ja võitlus kestab edasi.

Kujukaks näiteks selle kohta on Helmi Piigli.

6.märtsil 1918 paigutati ta Võru vangimajja koos teiste Võru Töörahva Saadikute Nõukogu Täidesaatva Komitee liikmetega. Ta mõisteti surma mahalaskmise läbi. Otsus pidi täide saadetama 24 tunni jooksul. Edasikaebamise õigust kellelegi ei antud. Kuid noor naisbolševik ei heitnud meelt ega kahetsenud, et oli astunud võitlusse kodumaa vaenlastega. Hiljem vanglast vabanenud Voldemar Leegen räägib tema kohta: "Helmi rääkis veel mulle kuidagi liiga elavalt: kuuled, Voldemar, seisame mahalaskmisel kõrvuti, siis on ka minul julgem surma vastu võtta. Hoiame kätest kõvasti kinni, eks!... Ja ega mahalaskmise juures mingisugust valu ei olegi - kuul purustab otsekohe südame. Eks!... Umbes kell 5 hommikul avati meie kambri uks. Von Samson hõikas välja Helmi Piigli. Helmi suudles meid kõiki ja ütles nukralt: "Kahju, et ei saa teiega seltsis surra, üksinda on raskem!"[1] Tegelikult H.Piiglit ei hukatud. Surmaotsus muudeti ümber: tal tuli viibida kuu aega pimedas kartseris. Hämmastama paneb noore tütarlapse vaprus, kes tundis muret ainult sellepärast, et ei saa surra koos teistega.

1/ K.Martinson, Iselaadi pudel, Noorus nr. 9,1957,lk-d 20-21.

Kartseri ebameeldivusi talus ta vapralt. Ei mingit ahastust ega väljavalitud teelt taganemist. Vanglast vabanedes jätkas ta poolelijäänud tegevust kodumaa vabaduse nimel.[1/]

Lihtsam saatus ei tabanud ka töölisperekonnas sündinud Anna Heilbergi,[2/] kes täitis parteilisi ülesandeid Tartus. Kartmatult levitas ta lendlehti, paljastas saksa okupantide poolt toimepandud metsikusi, julgustas kohalikku elanikkonda, mille eest ta hiljem areteeriti ja heideti kaitsepolitsei poolt vanglasse.

Pärnus võitles saksa okupantide ja eesti kodanluse vastu lihttööline Irina Adamson, kes juba 1917.aastal hakkas aktiivselt osa võtma töölisliikumisest. Ta tegutses peamiselt kohalikes töölisorganisatsioonides, täites partei poolt antud mitmesuguseid ülesandeid.[3/]

Revolutsiooniline liikumine laienes. Kommunistid tegutsesid üha aktiivsemalt legaalsetes massiorganisatsioonides nagu karskusselts "Valvaja", mitmesugustes käsitööliste seltsides jm. Töölisnaisi kutsuti üles streigivõitlusele, ametiühingute loomisele jne. Agitatsioon andis tulemusi.

1918.a. aprilli lõpul streikisid Narvas Kreenholmi

1/ K.Martinson, Iselaadi pudel, Noorus nr.9, 1957, lk-d 20-21.

2/ Trellide taga, Tallinn, 1962, lk.676..

3/ Trellide taga, Tallinn, 1962, lk. 675.

Manufaktuuri mitmed vabrikud. Streik algas 23.aprillil. Põhjuseks olid tööliste äärmiselt rasked majanduslikud tingimused. Tööliste olukorda halvendas veel see, et tooraine puudumisel töötasid vabrikud ainult 3-4 päeva nädalas. Tööliste töötasu oli äärmiselt madal. Samal ajal aga tõusid toiduainete hinnad. Administratsioon keeldus tööliste töötasu tõstmast ja lootis söjapolitsei abil streigi maha suruda. Ühtlasi kavatseti vallandada osa streikijaid. Kuid töölised jäid oma nõudmiste juurde. Aktiivsemaks naisstreikijaks oli Klaara Aasat.[1/]

Suur töörahva streik toimus Tallinnas. 1.mail seisid peaaegu köik tööstusettevõtted. Ka teistes suuremates keskustes organiseerisid bolševikud rahvast streigivõitlusele. Naiste abiga ilmusid majade seintele ja plankudele lendlehed, mis kutsusid töörahvast võitlema. Hoolimata sellest, et lendlehtede levitajaid karistati surmanuhtlusega, tegutsesid naised sel alal üha aktiivsemalt. Tallinna Patarei vanglas tähistasid naisvangid 1.maid Internatsionaali laulmisega.[2/] Ka peale maipühi ei lakanud streigivõitlus. Juunis korraldasid kommunistid trükitööliste streigi Tallinnas ja tekstiilitööliste streigi Narvas Kreenholmi Manufaktuuris. Körvuti meestega võttis streigiliikumisest osa palju naisi.

1/ J.Raid, Okupatsiooni ikkes, Tallinn, 1966,lk.140.

2/ "Rahva Hääl" nr. 209, 4.septembril 1958.

Okupeeritud Eestis tugevnesid päevast-päeva kommunistide ja töörahvahulkade vahelised sidemed. Üha rohkem naisi lülitus revolutsioonisse ja pörandaalusesse võitlusse.

Naised tegutsesid aktiivselt ka ajalehtede tellijatena ja levitajatena. Kui 1918.a. juulis hakkas illegaalselt ilmuma ajaleht "Kommunist", võtsid selle levitamisest ja trükkimisest osa naised M.Krais, L.Maasik, M.Haak,P.Tasko, A.Paas, J.Vilbach, L.Säkk jt.[1/]

Ajalehe teatel toimus Narvas ärapiinatud ja näljutatud töörahva, peaasjalikult naisterahvaste vastuhakkamine. Rahvas kogunes toitlustuse valitsuse ette ja nõudis leiba. Kohalolevad vahid püüdsid meeleavaldajaid laiali ajada, kuid ei suutnud seda teha omal jõul. Kohale kutsuti suurem sõjaväesalk, kes rahva laiali ajas.[2/]

Okupatsiooni kokkuvarisemist ette aimates hakkas saksa väejuhatus suurel hulgal toiduaineid ja muid väärtusi välja vedama, mille tagajärjel 1918.a. sügisel ähvardas eesti töörahvast tõsine nälg.

Sel ajal pöörasid eesti kommunistid eriti suurt tähelepanu naistööliste klassiteadvuse tõstmisele ja nende kaasatõmbamisele revolutsioonilisse võitlusse.

Kommunistide algatusel lõpetas 7.novemril osa Tallinna ettevõtete töölisi töö. Järgmisel päeval streikijate arv suurenes, nendega liitusid uued kollektiivid. Töörahva

---

1/ Eesliinil, 50 aastat "Pravda" jälgedes, Tallinn, 1962, lk.90.

2/ "Kommunist" nr.5, 14.augustil 1918.

revolutsiooniline aktiivsus suurenes tunduvalt. Novembrikuus trükiti "Kommunisti" juba poolavalikult Müürivahe tänaval asuvas trükikojas. Ajalehe toimetaja asetäitjaks ja ühtlasi tegevtoimetajaks olid naisaktivistid J.Lindre ja K.Sööt.[1] Ajaleht kutsus rahvahulki koondama oma ridu ja astuma otsutavasse võitlusse okupantide ning kodumaa sisevaenlaste vastu, nõukogude võimu taaskehtestamiseks.

3. Naiste võitlus Punaarmee ridades

Vaatamata sellele, et 5.märtsil 1918.a. olid saksa imperalistide väed okupeerinud kogu Eesti ning proletariaat nende vägivalla läbi tugevasti nõrgestatud, ei loobunud ta kunagi saksa okupantide väljakihutamise mõttest. Juba sama aasta märtsis hakkasid eesti juhtivad bolševikud ette valmistama jõude kodumaa vabastamiseks, nende inimeste hulgast, kes olid ajutiselt taganenud Nõukogudemaale. Organiseeriti Punaarmee eesti väeosad, kuhu hulgaliselt kuulus naisi. Juba 1918.a. aprillis kuulusid Eesti Kommunistliku jalaväe pataljoni Marie Meesbach, Marie Neifeldt, Liisa Neifeldt, Salme Prigolson, Amanda Peets, Olga Vakmann, Amanda Spaan, Selma Erikt, Rosalie Tisler, Hilda Esalin, Tatjana Telga jt.[2] Tallinna Eesti Kommunistliku Kütipolgu koosseisus, mis juba 1918.a. suvel võitles Uurali

---

1/ Eesliinil, 50 aastat "Pravda" jälgedes, Tallinn,1962.

2/ EKP KK Parteiarhiiv, f. 27, nim.1, s.-ü.531, l-d 16-24.

rindel, oli naisi. Nii läbisid karmi võitlejatee nõukogude võimu eest kaks õde Aleksandra Piion ja Veera Kalpus.[1] Vaenlase tule all päästis Veera Kalpus Uraalis haavatuid põlevast rongist. Hiljem astus ta koos õega ratsaluure komandosse. Nad võtsid osa ka Narva vabastamislahingust, kus Veera Kalpus sai haavata. Veel haavatunagi abistas ta haavatud polgukomandöri. Lahingus Voldi all sai Veera Kalpus kõigele lisaks veel põrutada, kuid hoolimata söjakoledustest ja raskustest jätkas ta võitlust nõukogude võimu eest.

Tallinna töölisperekonnast pärinev Alma Müller astus Punaarmeesse juba selle loomise päevil. Ratsaväelasena võttis ta osa Poltaava vabastamisest ja Ukraina Raada laialiajamisest, hiljem aga võitles kuulipildurina Pihkva, Dvinski ja Perekopi all.[2]

Eesti Punase Kütidiviisi ridades võitles veel palju naisi. 1.Tallinna Kommunistliku Kütipolgu meditsiinipunktis teenisid sanitaridena Olga Vahman, Alma Krupp, Rosalie Maier jt.[3] Kütipolgu ridades võitlesid ka Elsa Bürgemaa, Marie Kipasto, Liisa Telga, Juuli Pere, Anna Argebitt, Olga Karu, Liisa Sei, Emilie Tederov, Elviine Part, Lisette Kuulbach ja paljud teised.[4] Kahjuks ei ole andmeid selle

---

1/ „Õhtuleht" nr.57, 8.märtsil 1960.
2/ "Õhtuleht" nr.57, 8.märtsil 1960.
3/ G.Uibo, Meditsiinitöötaja silmadega, Pelvaga. Oktoobrirevolutsiooni kaitsel, Tallinn, 1963, lk. 83.
4/ EKP KK Parteiarhiiv, f.27, nim.1, s.-ü. 531, 1-d 27-29.

kohta, milliseid ülesandeid nad täitsid ja missugustest lahingutest ~~nad~~ osa võtsid.

Suurt vahvust näitasid ka 2.Viljandi Kommunistliku Kütipolgu võitlejad, kes sooritasid mitmepäevase rännaku läbi soode ning ründasid Narvas asuvaid saksa okupatsioonivägede ja valgekaartlaste salku. Kütipolgus võitlesid Ksenja Maksimova, Selfa Frolova-Pariskaja, Anna Jürgenson, Erna Pai-Pillet, Marie Kersmann jt.[1/] Hiljem kuulusid sinna veel Ida Kruus, Leonora Priimann ja Veera Kalkus.[2/] Marie Kersmann teenis tegevarmees. Vabatahtlikult võttis ta osa Narva vabastuslahingust, kus ta ka langes.[3/]

Välismaise interventsiooni perioodil jätkus naisbolševike võitlus Punaarmee ridades. Sangarlikult võitles noor tütarlaps Eva Obram.[4/] 11.jaanuaril 1919.a. Haljala lahingus sattus ta valge-soomlaste kätte vangi. Ülekuulamisel ei rääkinud tütarlaps midagi olulist ja valge-soome ohvitser andis korralduse köik vangid maha lasta. Otsust mindi eemale metsa äärde täide viima. Kuid samal ajal tekkis ohvitseril möte, et võibolla avaneb möne suu surmale silma vaadates. Ja ta ratsutas surmaminejaile järele. Ohvitseri kohale jöudmisel seisid vangid pöliste kuuskede all reas,

---

1/ Relvaga Oktoobrirevolutsiooni kaitsel,Tallinn 1963, lk-d 197 ja 278 (pildid)

2/ EKP KK Parteiarhiiv, f.27,nim.3,s.-ü.28, l.20.

3/ E.Teiter, Viljandlaste pealetung Narva linnale 28.novembril 1918.aastal, relvaga Oktoobrirevolutsiooni kaitsel, Tallinn, 1963, lk.197.

4/ EKP KK Parteiarhiiv, f.27,nim.9, s.-ü.15, l.14

käed selja taha kinni seotud ning nägudel surmapölgus. Kui sõdurid tõstsid püssid palgesse, ei lausunud keegi sõnakestki, olid ainult vihkavad pilgud. "Vasakult esimene vang heitis pea uhke liigutusega kuklasse. Ma ei tea miks, aga ma kutsusin ta enda juurde.

Ainsa ellujäänud vangi võtsime edasi liikudes kaasa, kasutades teda mitmesuguste majanduslike tööde juures. Kahekordne üllatus tabas meid ... Jõhvi alevis, kui kuulsime, et meie Haljala vang olevat siit pärit ja koguni naisterahvas. Neiu Eva Obrami fanaatiline usk kommunistlikku ideesse sundis teda meheks röivastatuna vabatahtlikult punaväkke astuma".[1] Kuid enne kui ohvitserid jõudsid teda mõnitama hakata, oli Eva Obram jõudnud põgeneda. Jah, neile inimestele oli arusaamatu, peaaegu uskumatu, et armastusest kodumaa vastu, mida valge-soomlane nimetas fanatismiks, olid sajad mehed ja naised valmis andma oma elu.

Kuid tookordne põgenemine ei toonud Eva Obramile kauaks vabadust. Juba aprillis areteeriti ta Jõhvis ja paigutati Rahumäe vangilaagrisse - punases väes teenimise pärast.[2]

Veelgi raskem saatus tabas kodusõjast osavõtjat Leena Vaarmanni, kelle revolutsiooniline minevik algas juba 1905. aastal.

1/ EKP KK Parteiarhiiv, f.27,nim.9,s.-ü.15,l-d 14-15.

2/ Sealsamas, l.10

Teda võib iseloomustada kui inimest, kes alati võttis osa söprade hädadest, kusjuures ise koos perekonnaga vireles Kreenholmi vabriku kasarmus harimatuses ja vaesuses. Tööliste häda ja õigusetus sundis teda ka kodusõja päevil haarama relva. Ta võttis osa paljudest lahingutest kodusõja rinnetel, kuid 1919.a. sattus Jamburgis valgekaartlaste kätte, kes poosid vapra punaarmeelase ja tubli ema noorema tütre silme all.[1/]

Rahva võitlus kestis edasi. Langenute asemele astusid uued. Võitlus muutus üha raevukamaks. Kõik valmistusid ette lahinguiks kodumaa vabaduse eest. Keegi ei kahelnud kindla võidu saavutamises. Naised talusid vapralt koos meestega külma ja nälga. Ja kui keegi neist langes vangi, ei olnud pisaraid ega armupalumist.

Kodusõda käsitlevad autorid on senini peaaegu maha vaikinud naiste tegevuse, või läinud kergema vastupanu teed, kasutades neid episoode ja tegelasi, keda on juba varem teiste autorite poolt avaldatud. Nii on paljude autorite kaudu üldtuntuks saanud Keila lahingus kangelasena langenud naiskommunist Alice Tisler, kes kahtlemata väärib esiletõstmist.

Kuid hoopis tagasihoidlikud on andmed Alma Aldi, Amalie Kristelsoni, Punalipu ordeniga autasustatud 5.Eesti polgu meditsiiniõe Elisabet Koido[2/] sangarliku võitluse kohta,

---

1/ "Edasi" nr. 48, 8.märtsil 1960.

2/ "Õhtuleht" nr. 57, 8.märtsil 1960.

Kodusõja võitlejad Erna Pai-Pillet, Marie Kersman ja Veera kalpus 1918.aastal

kes samuti langesid kangelastena kodusõja rinnetel.

1918.a. novembris-detsembris õnnestus Punaarmeel suurem osa Eestist vabastada. Lühikeseks ajaks kehtestati Eestis nõukogude võim.

4) Naiste osavõtt Eesti Töörahva Kommuuni tegevusest

Üheaegselt lahingutega Eesti vabastamise eest asus Eesti Töörahva Kommuuni Nõukogu ~~riigi~~aparaadi loomisele, majandus- ja kultuurielu ülesehitamisele.

Kehtestati riiklik väliskaubanduse monopol. Parandati töötajate palga- ja korteriolusid. Töölisperekondi paigutati ümber koos valgetega põgenenud jõukate korteritesse. Määrati kindlad hinnad toiduainetele. Kehtestati 8-tunnine tööpäev. Kool vabastati kiriku mõju alt. Nõukogude võim võttis arvele kõik toiduained, korraldas nende jaotamist ja võitles spekulatsiooni vastu. Nõukogu tegevusest võtsid aktiivselt osa ka naised.

29.novembri dekreediga moodustati Virumaa idaosa 14 vallast Narva maakond ja asutati Eesti Telegraafi Agentuur, (lühendatult "Esta") mille juhatajaks määrati Elsa Kingissepp.[1] Tema energilise tegevuse tulemusena organiseeriti vabastatud territooriumil sideasutused. Nii töötasid juba 24.detsembril postiasutused ja telegraaf Antslas, Räpinas, Vastseliinas, Pölvas, Kanepis, Rõuges, Verioral, Karulas jm.[2]

1/ Dokumentide ja materjalide kogumik, Eesti Töörahva Kommuun, Tallinn, 1958, lk.38

2/ EKP KK Parteiarhiiv, f.28,nim.3,s.-ü.244, l.1

Kommuuni nõukogu aparaadis töötas kassapidajana tubli naiskommunist Elviine Käspert, kes omalt poolt tegi kõik selleks, et kogu Eesti territooriumil saaks uuesti kehtestatud nõukogude võim. Elviine Käsperti ennastsalgavat ja energilist tegevust kõigil tööpostidel hinnati kõrgelt. Nõukogude delegatsiooni koosseisus võttis ta osa Genua ja Lousanne'i rahvusvahelistest konverentsidest.[1]

Kommuuni sisevalitsuses töötas pikemat aega sekretäri ametikohal Selma Arro (Jänes). Seal töötasid veel Marta Mühlberg ja Elisabeth Mägar.[2]

Nii keskvalitsus kui ka kohtadel valitud nõukogud alustasid energilist tegevust juba esimestest päevadest. Vaatamata sellele, et koos saksa okupantidega ja valgetega taganenud kapitalistid olid laostanud suurema osa tööstusettevõtteid, suudeti enamus neist kiiresti tegevusse rakendada. Juba 1.detsembril võeti tööliste aktiivsel kaasabil arvele Narva Kreenholmi Manufaktuuris asuvad seadmed, valmis- ja toormaterjal. Kollektiiv valis oma esindajad vabrikukomiteesse. Rahva usalduse oli võitnud aktiivne naiskommunist Julia Treiman,[3] kes abistas nõukogude võimu vabriku varade arvelevõtmisel ja natsionaliseerimisel.

18.detsembril toimus töörahva poolt organiseeritud Võrumaa täitevkomitee koosolek, kus arutati töörahva olu-

---

1/ E.Käsperti suulised mälestused.

2/ EKP KK Parteiarhiiv, f.28, nim.1, s.-ü.64, l.1

3/ Sealsamas, s.-ü. 578, l.8.

korra parandamisega seoses olevaid küsimusi. Koosolek määras täitevkomitee kassapidajaks Emmi Petersoni[1]. Peale tema tegutsesid tol ajal Võrus ka Klara Luckin, Amanda Tikker, Hilda Õunas jt.[2]

Kohe pärast Rakvere vabastamist organiseeriti seal vanadekodu ning osutati abi vanglast vabanenud kodanikele. Suur teene kuulub siin naistele.

Raskem ja keerulisem oli nõukogude võimul maaküsimuse lahendamine, sest sellest olenes tööliste ja talupoegade liidu tugevus. Aktiivselt tegeles nende küsimuste lahendamisega Elfriede Jung, kes töötas kommuuni põllumajanduse osakonnas.[3]

Eesti Töörahva Kommuuni Majandusvalitsusele langes suur vastutus. Sinna kuulus peale tööstus- ja transpordiosakonna veel mereasjanduse osakond. Mere ja teiste veekogude ääres hakati organiseerima kollektiivseid kalurite ühinguid, mille organiseerimisest võtsid osa Marie Eglon ja Ella Blumfeldt.[4]

Rahanduslik tegevus koondati Eesti Töörahva Kommuuni Panga kätte, mis alustas tööd juba 10.detsembril 1918.a. Pangas töötasid Helene Brandies, Emilie Saarman ja Alma Bärnhard.[5]

1/ EKP KK Parteiarhiiv, f.28, s.-ü.800, l.125.

2/ Sealsamas, s.-ü. 800, l.125.

3/ EKP KK Parteiarhiiv, f.28, nim.l, s.-ü.800, l.64.

4/ Sealsamas, l.58.

5/ Sealsamas, l.84.

Nõukogude korra taaskehtestamise esimestest päevadest peale hakkasid regulaarselt ilmuma mitmed ajalehed. Ajalehes "Tööline" oli eri veerg pealkirjaga "Meie vead", kus töötavad hulgad võisid paljastada ja kritiseerida nõukogude asutustes töötavate ametnike vigu, võidelda bürokratismi vastu. Toimetuse töötajad Marie Treufeldt ja Ella Vaiküll[1] püüdsid teha kõik selleks, et töölised avaldaksid oma arvamusi ajalehe veergudel.

Vabastatud piirkondades organiseeriti kontrrevolutsiooni vastu võitlemise komisjonid, kuhu Narvast kuulusid Gabriella Triip, Zoja Kilgast ja Alma Krüger. Ka Tartu komisjonis töötasid naised Minna Ott, Helene Kruuse, Lilli Kull ja Louise Mark.[2]

Kommuuni nõukogu juures tegutses Rahvusvahelise Ühenduse Valitsus, kus informatsiooniosakonna juhatajana töötas Ekaterina Prosova, agitatsiooniosakonna sekretärina Armanda Friedolin ja kontoriametnikena Hariesse Tauts ning Alma Lukk.[3]

Eesti Töörahva Kommuuni tegevus ei kestnud kaua. Selle katkestas välismaiste imperialistide ja Eesti kodanluse ühine pealetung. Nõukogu arvates oli taganemine ajutine ning kommuuni tegevus jätkus pärast evakueerumist Nõukogude V

1/ EKP KK Parteiarhiiv, f.28, nim. 1, s.-ü.800, l.107.

2/ Sealsamas, s.-ü. 164, l-d 6 ja 11

3/ Sealsamas, s.-ü. 800, l-d. 112-115.

EKP KK Venemaa Büroo töötajad

I rida: Timm, Mühlberg, H.Sonberg, H.Lepp ja A.Vennikas

II rida: E.Käspert ja J.Räästas

Venemaale. Raudteeosakonnas töötas endiselt Elene Sparro, Rahvusvahelise Ühenduse Valitsuses töötasid nüüd Anna Leetsmann ja Anna Goldschmidt, ühiskondliku kindlustuse valitsuses Evi Saarman, majandusvalitsuses Marie Eglon, nõukogu asjaajajana jätkas tööd Elviine Käspert jt.[1/]

Eesti Töörahva Kommuuni kindlustamine ja saatus olenes suurel määral sellest, kui palju töötavast rahvast suudetakse kaasa tõmmata relvastatud võitlusele Eesti vabastamise eest.

Selle tähtsa ülesande elluviimine langes esmajoones sõjavõe valitsuse õlule, kus töötasid Olga Savatskaja, Adele Piilberg, Leena Liider, Emilie Keskküla, Anete Käspert, Tatjana Leppe, Elene Brandies jt.[2/] Naiste abiga organiseeriti uusi ja täiendati endisi väeosi. Sajad töötava rahva tütred (Olga Karu, Amanda Peets, Liisa Tilga, Alise Veltman jt.)[3/] astusid vabatahtlikuna punastesse polkudesse ning suurendasid Eesti vabastajate võitlusridu.

Tähtsaks sündmuseks oli kommuuni ülikooli asutamine 1919.a. kevadel Petrogradis. Seal õppisid ja lõpetasid ülikooli täieliku kursuse paljud naisbolševikud, See omas suurt tähtsust, sest tol ajal polnud proletaarsete naiste hariduslik tase kuigi kõrge. Vähestel neist oli keskharidus.

1/ EKP KK Parteiarhiiv, f.28, nim.1,s.-ü.304, l.12.

2/ Sealsamas, s.-ü. 304, 1-d. 13 ja 27.

3/ Sealsamas, l.13.

Nii komplekteeriti ülikooli kuulajaskond töörahva esindajaist, kellel kapitalistliku korra tingimustes puudus võimalus hariduse saamiseks. Seepärast kandis ka ülikooli esimene aste üldharidusliku kooli iseloomu. Ülikoolis töötasid sel ajal Ella Raudsepp, Liisa Arminaik, Alma Jürgens, Marie Mespak ja Rosalie Tisler.[1/]

Peale ülaltoodud naisaktivistide töötas Eesti Töörahva Kommuunis veel hulgaliselt naisseltsimehi (Marie Ots, Alide Mäeots, Anna Matvejeva, Maria Eichler, Olga Reimann, Johanna Reinthal, Olga Heimann jt.),[2/] kelle tegevuse kohta puuduvad üksikasjalikud andmed.

Eesti Töörahva Kommuuni tegevusest võttis osa väga palju naisi, kuid suhteliselt vähesed neist olid vastutavatel töökohtadel. Kahtlemata avaldas mõju ka kapitalistliku maailma pärand. Naistel ei olnud küllaldaselt haridust ega organisatoorseid võimeid. Kuid vaatamata sellele, et naised töötasid tagasihoidlikel tööpostidel, andsid nad hinnatava panuse, võitluses nõukogude võimu taaskehtestamise eest Eesti pinnal.

5. Naiste võitlus kodanliku Eesti tagalas

Saksa okupandid ei suutnud Eestis kaua võimu enda käes hoida. Nad olid hirmunud revolutsioonilisest liikumisest Saksamaal ja saksa sõjaväes. 10.novembril 1918.a. kutsus kindral Seckendorf eesti kodanluse liidri J.Poska enda juur-

---

1/ EKP KK Parteiarhiiv, f.28, nim.1, s.-ü.304, l.12.

2/ Sealsamas, s.-ü. 164, l.8.

de, kus lepiti kokku Eesti kodanliku valitsuse moodustamise asjus. Eestis kuulutati välja Eesti kodanlik ajutine valitsus.

Eestis algas revolutsioonilise liikumise uus tõus juba novembri algul, kui saabusid teated revolutsiooni algusest Saksamaal. Kogu maal algasid koosolekud ja demonstratsioonid. Korraldati tööliste rongkäik Toompeale okupatsioonivägede kindrali Seckendorfi residentsi. Töölistele esines könega kommunist Maria Hansen.[1]

12.novembril korraldasid Tallinna töölised Eestimaa Kommunistliku Partei üleskutsel meeleavalduse revolutsioonilise hüüdlausega "Maha kodanlik valitsus!"[2] Kuid ajutine kodanlik valitsus jäi kukutamata.

Kui Eestis tuli võimule kodanlus, määratses valge terror üle kogu maa. Suleti köik töölisorganisatsioonid ja nende juhid vangistati. Ilma igasuguse kohtuta hukati või piinati sadu inimesi. Üks terrori ohver oli noor tütarlaps Linda Terkof. Koduteel tungiti talle ootamatult kallale ja hakati peksma. Ta peksti veriseks, käristati riided puruks, sülitati näkku jne. Seejärel viidi ta Misso vallamajja, sealt edasi valgete kaitsepolgu staapi. Kui mönitamisest "isu" täis saadi, siis lasti tütarlaps lahti. Tegelikult polnud tal mingisugust süüd.[3]

1/ Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost I, Tallinn, 1961, lk.310.

2/ Sealsamas, lk.310.

3/ A.Kikkas, Misso vald Eesti klassisõjas, Proletaarne revolutsioon Eestis nr.14, 1919, lk.43.

Edasi otsiti uus ohver, "mindi vana Adleri naise kallale ... kolgiti naine läbi ja võeti kodune kraam üle, sellepärast et poeg teenis Punakaardis."[1/]

Kodanlikud ajalehed olid täis teateid surmaotsustest, kus ohvreid süüdistati nõukogudevastase sõja vastu väljaastumises. 23.jaanuaril 1919.a. tapeti Vorbusel pärast metsikut piinamist Leena Kargaja koos isaga, kelle juures nõukogude valitsuse ajal olid peatunud punaarmeelased.[2/]

Tallinnas ja teistes Eesti linnades ning maal tapeti veel sadu eesrindlikke töölisi, kes võitlesid Eesti orjastamise vastu imperialistide poolt. Rahumägi Tallinna külje all muutus massiliste mahalaskmiste kohaks, Klassikohus muutus üheks tugevamaks Eesti riigi alussambaks.[3/]

Saaremaa ülestõus, mis toimus 16-21.veebruaris suruti julmalt maha. Aktiivselt võttis sellest ülestõusust osa Uuemõisa vallast Kahutsi külast pärit olev naisvõitleja Maria Ellam.[4/]

Ülestõusu ajendiks oli kodanluse sundmobilisatsioon. Eesti töörahvas ei tahtnud võidelda Nõukogude Venemaa vastu ja nõudis rahu. Nii ka saarlased keeldusid allumast mobilisatsioonile. Maria Ellam võttis energiliselt osa ülestõusu abistajana. Ta organiseeris haavatute jaoks ta-

---

1/ A.Kikkas, Misso vald Eesti klassisõjas, Proletaarne revolutsioon Eestis nr. 14, 1929, lk.43

2/ Postimees nr.251, 16.septembril 1940.

3/ P.Vihalem, Valge terror Eestis aastail 1918-1919, Tartu, 1961, lk.45.

4/ "Noorte Hääl" nr. 46, 23.veebruaril 1957.

ludest riiete ja pesu hankimist, innustas ka teisi naisi astuma rahvaväkke haavatute eest hoolitsemiseks ja oli ülestõusnutel sidepidajaks. Pöördudes tagasi luurekäigult Muhumaale, sattus ta karistussalgale ja teda sunniti kaasa tulema küüti. Reetur oli teatanud karistussalgale Maria sidemeist ülestõusnutega ja tütarlaps vangistati. Ülekuulamisel ta vaikis. Kui karistussalklaste poolt piinatud ja häbistatud Maria viidi mahalaskmisele küsiti temalt, kas ta tunnistab Eesti vabariiki. "Olen kommunist", olid Maria Ellami viimased sõnad ja siis langes ta kuulidest läbistatuna kodumaa pinnale. Karistussalklased kasutasid ka teiste ülestõusust osavõtjate kallal kohutavaid piinamismeetodeid. Karistussalga poolt sunduslikult võetud küüdimees esitas järgmise fakti karistussalklaste tegevuse kohta Pöidel. "Hukatute hulgas oli üks 25.aastane tütarlaps, kelle üliriided ära võeti ja siis kiriku talli taha viidi ja seal maha lasti[1/]. Paljud, keda kahtlustati ülestõusust osavõtus, areteeriti ja saadeti Tallinna ümbruskonda vangilaagrisse. Upa külas vangistati 97 inimest. Rohkem kui sada inimest möisteti sunnitööle ja vangi, vähemalt sajale inimesele, sealhulgas ka naistele, möisteti välikohtu otsusel 25 hoopi.[2/]

1/P.Vihalem, Valge terror Eestis aastail 1918-1919, Tartu, 1961, lk.48.

2/ Sealsamas, lk. 49.

10.juunil 1919.a. Maria vend, Anton Ellam, kirjutas protestikirja Asutava Kogu liikmele öe metsiku tapmise pärast ja palus süüdistus seaduslikus korras läbi vaadata. Kiri on järgmine: "19.veebruaril söitis mu öde Maria Ellam Muhusse kalade järele. Kui ta sealt tulema hakkas võtsid ta karistussalgad oma küüdimeheks. Pöide kiriku juurde jõudes selgus karistussalklastele, et minu öde siit Saaremaalt pärit on. Selle järele hakati järele küsima, kuidas minu öde Muhusse on sattunud. Ühe naisterahva (Miina Verliini) näitamise peale on ta kinni võetud ja öö läbi kirikumöisas kinni peetud. 21.veebruari hommikul kell 2 lasti ta Pöide kiriku juures maha ilma kohtu otsuseta ja ilma põhjuse teadmata. Pärast on mitmete rahvaväeliste ja ohvitseri Niitsini suust kuulda olnud, et minu öde Maria on ennem mahalaskmist hirmsasti peksta saanud, temalt on riided ära võetud, teda on süüdistatud mässule ülesskihutamises.

Kolmandal päeval saime meie teada, et ta on maha lastud ja töime surnukeha ära ja matsime oma maa peale. Kiriklik matmine keelati ühe ratsasalga vahtmeistri poolt ära, seda tähele pannes pole meie julgenudki kiriklikku matmise talitust ette võtta.

Palun selleks sammusid astuda, et minu öe süüasi saaks seaduslikul teel läbi vaadatud."[1]/

ENSV ORKA, f. 495, nim. 10, s.-ü, 161, l. 180.

Eesti kodanlik-natsionalistlik diktatuur ei pööranud sellele palvele mingisugust tähelepanu. Sel ajal langes eesti töörahvas raske majandusliku rõhumise ja poliitilise surve alla. Kodanlikud natsionalistid ületasid oma metsikuselt sageli välismaised anastajad. Kuid kõigile metsikustele astus töörahvas julgelt vastu, täiendas ja koondas oma ridu.

Ülestõus Saaremaal kestis ainult nädala. Ta suruti maha ja näis, et ta ei andnud mingeid tulemusi. Kuid ülestõus ei möödunud siiski jäljetult - rahvas ei unustanud toimunut. Sündmused Saaremaal avaldasid mõju edaspidisele võitlusele nõukogude võimu eest.

Peaaegu samaaegselt Maria Ellamiga, 18.veebruaril 1919 hukati Tartus veel üks tütarlaps Anete Abel. Teda süüdistas kodanlik valitsus nõukogude korra kasuks töötamises ja valgekaartlike vägede kohta teadete edasi andmises. Tema süüasja ei uuritud kuigi põhjalikult. 22-aastane tütarlaps ei kartnud surma ega natsionalistide mõnitusi, Põlastavalt ütles ta neile näkku: "Kui mul veel mõni aeg vabadust oleks, siis aitaksin ma nii palju kui minu võimuses..., aeg tuleb, kui te labgete kui rohi vikatite ees, mingu aega mis läheb... Tulgu enamlane ja tapku teid viimseni maha, tasugu oma vendade eest kätte. Midagi rohkem ei tunnista, kes ma teie valitsust vihkan." 1/

1/ ENSV ORKA, f. 518, nim. 1, s.-ü. 248, l. 26.

Arhiivis on säilinud palju analoogilist materjali. Nii hukati 6.märtsil 1919.a. Valgas Anna Jensen, keda süüdistati: " 1) kihutustöös vaenlase kasuks, 2/ kahjulikkude kuulujuttude laialilaotamiseks."[1] Ta olevat rääkinud, et valgete eestlaste väed tapsid punase ohvitseri ja et eesti meestel pole vaja söjaväkke teenima minna. Sellisest süüdistusest piisas, et langetada kohtuotsus - surmanuhtlus mahalaskmise läbi. Samasugune saatus tabas Valgas ka Selma Puttinit.[2]

Kodanlik diktatuur suutis oma võimu säilitada ainult vägivalla ja terrori abil.

Huvitav dokument, mis samuti iseloomustab kodanlik - natsionalistlikku terrorit, on arhiivis säilinud Marie Kaljo süüasjus. Marie Kaljo areteeriti lendlehtede levitamise eest Haapsalus. Tema korteris pandi toime läbiotsimine, sest ta olevat rääkinud, et ega praegune Ajutine Valitsus kellegi valitsus ei ole. Varsti tulevad punased, kes öige korra maksma panevad. Köik, keda tunnistajaiks kutsuti, eitasid Marie Kaljo osavöttu lendlehtede levitamisest, ja nii lasti ta peagi vabaks, kuna puudusid töendid. Kuid ometi levitas see 59-aastane lesk, 4 lapse ema, lendlehti. Ja mitte ainult ei levitanud, vaid koostas neid ka ise. Tema poolt kirjutatud üleskutse on säilinud tänaseni arhiivis. Ta kirjutab järgmist: "Seltsimehed! Milleks ajab meid praegune parunitest ära ostetud ajuti-

---

1/ ENSV ORKA, f. 518, nim.1, s.-ü. 297, l.6.
2/ Sealsamas, l.2.

ne valitsus kodust välja - Meid ajab kodanlus - kapitalistid meie ennaste tapmisele, oma aadete, oma elu vabaduste mahasurumiseks, et omasugustele töelistele, talupoegadele sandarmiks ja nende söödikute töö jõuks, töörüistaks edasi olla. Nad tahavad ikka ja alati ninapidi oma pilli järele meid tantsitada. Et meie nendele edasi orjaks, rääkimata, et meie ka inimesed tahame olla köige elu öigustega. Elu öiguste aemele kinkisid nad meile söjaseaduse, riisuti ära söna-, trüki ja koosolekute vabadused. Meile soolatakse iga päev maksusi köige laiemas piiris peale. Seltsimehed! Kus on meile lubatud vabadus veel demokraatiline. Kas peame veel enestega "pimesikku" laskma mängida ja neilt lubatud vabadust lootma? See aeg jääb tulemata, kus meile ülevalt antakse. Silmapilk on kätte jöudnud, seltsimehed, kus me enestele köik lubame, eneste üle valitseme aga mitte käputäis kodanlasi, kapitalistide söödikuid. Mei ei värise nende söjaseaduse väljakohtu ees. Meis seisab jöud köigi röhumistele ja kurnamistele löppu teha. Sellepärast Maha söda! Maha Ajutine Valitsus!" Maha isehakanud talitajad oma nöukogudega! Elagu tööliste, talurahva, nöukogude valitsus! Tööline ja Talupidaja!" 1/

ENSV ORKA, f. 1911, nim. 1, s.-ü. 37, l. 12.

Tema üleskutses esineb grammatilisi vigu ja ebatäpseid väljendusi, kuid ta keel ning soov olid arusaadavad tuhandeile, sest need väljendasid temataoliste lihtsate inimeste soove ja mõtteid. Vastavalt oma oskusele astus ta välja nõukogude võimu taaskehtestamise eest ning kutsus selleks ka seltsimehi.

Kodanluse ohvriks langes 25.märtsil 1919.a. Leena Eglit vaid sellepärast, et olevat pidanud kirjavahetust enamlastega.[1/] Tema süüdistusaktis pole mingisuguseid kompromiteerivaid andmeid. Paar inimest kinnitavad, et ta peab kirjavahetust, millest ka piisas. Paar pealekaebajat otsustasid inimese saatuse. Otsus langetati peaaegu kõigile ühesugune - surmanuhtlus mahalaskmise läbi.

Samal päeval ja samal põhjusel hukkus Valgas veel teine naisbolševik, Liisa Sprogis. Tema süüdistusakt on analoogiline eelmisega. Liisa Sprogis mõisteti surma vaenlasega kirjavahetuse pidamise eest.[2/]

Timukad ei heitnud armu isegi rasedatele naistele. Nii hukati 1919.a. kevadel Narvas rase naine, kelle nime ei õnnestunud teada saada. Mõrvamisel esines juhtumeid, kus inimesed jäeti poolelusalt maha, et küll hiljem ise surevad. Mõnel neist õnnestus isegi põgeneda, jättes maha verised jäljed.[3/]

1/ ENSV ORKA, f. 518, nim. 1, s.-ü. 271, 1-d. 1-9.

2/ ENSV ORKA, f. 518, s.-ü. 447, 1-d. 35-36.

3/ EKP KK Parteiarhiiv, f.27, nim. 1, s.-ü.572, l.21.

Tallinnas areteeriti 1919.a. augustis lendlehtede levitamise eest Liisa Vain ja Juuli Schönrock.[1] Läbiotsimisel leiti Liisa Vainu juurest 241 eksemplari lendlehti ja ajalehe "Kommunist" number. Lendlehed olid koostatud Kommunistliku Partei Tallinna osakonna poolt. Liisa Vain mõisteti kohtu poolt õigeks, kuna lendlehed olevat toonud Juuli Schönrock, kes need omakorda sai tundmatult inimeselt. 20-aastast Juuli Schönrocki karistati kaheaastase vanglakaristusega ja ta pidi maksma viiskümmend marka kohtululusid.

Raske saatus tabas ka vaprat naiskommunisti Jenny Sirki, kes partei ülesandel 1919.a. sügisel tuli salaja üle rinde Eestisse. Sama aasta detsembris tahtis ta Valka minna. Teel võeti ta kinni ja Eesti valgeväe 3.diviisi välikohus mõistis ta surma.[2]

Eelpool toodud faktid võimaldavad saada ülevaate sellest, millise "vabaduse ja kodurahu" töi eesti rahvale välismaiste interventide abiga valitsema pääsenud eesti kodanlus.

Oma osa andsid naised ka ametiühingute töös. Kui 30.augustil tuli kokku I Eesti ametiühingute kongress,[3] võtsid selle tegevusest delegaatidena osa ka naised. Nad väljendasid poolehoidu nõukogudele ning nõudsid ko-

---

1/ ENSV ORKA, f.1357, nim.3, s.-ü.229, l-d 62-63.

2/ Trellide taga, lk. 686.

3/ J.Saat, Revolutsioonilise liikumise ajaloost Eestis, Tallinn, 1947, lk.11.

danlikult valitsuselt, et viimane sõlmiks rahu nõukogude Venemaaga. Kodanlik valitsus nõudis kongressi töö lõpetamist, mida delegaadid keeldusid tegemast. Siis pandi siseministeeriumi poolt varem koostatud nimekirjade alusel toime areteerimine. Vangistatute hulgas oli ka naisi. Kohe pärast vangistamist paigutati areteeritud kaubavagunitesse, mille uksed ja aknad löödi laudadega kinni, ning vaguni katusele asetati valve. V.I.Lenin kõneles sellest 1919.a. 3.septembril "...Petrogradi saabus sada vangistatud eestlast, kes andsid mulle edasi järgmist. Valgekaartlikus Eestis toimus ametiühingute parteitu konverents. Konverentsist võttis osa 417 delegaati, neist ainult 33 mensevikku, kõik ülejäänud bolševikud! Konverents nõudis rahu sõlmimist Venemaaga... ning tagasipöördumist rahuliku elu juurde. Siis aeti konverents laiali. Sada inimest saadeti Venemaale "bolševismi otsima," 26 inimest vahistati ja neid kavatsetakse maha lasta."[1/]

Ja tõesti Eesti kodanliku valitsuse käsul hukati Irboskas 26 eesti töölisliikumise aktivisti, kelle hulgas olid naised Pauline Gutman ja Marta Umberg.[2/]

Irboska tragöödia oli lüliks sündmuste ahelas, mis tähistab kodanluse võitlust eesti rahva ja revolutsioonilise liikumise vastu. Eesti töörahva nördimus ei suutnud kõigutada eesti kodanlust. Areteerimised ja terror

---

1/ V.I.Lenin, Teosed, kd.30, lk. 6-7.

2/ J.Saat, Revolutsioonilise liikumise ajaloost Eestis, Tallinn, 1947, lk.11.

jätkus, sest üha rohkem eesti töölisklassi esindajaid astus nii legaalsesse kui illegaalsesse võitlusse kodanliku vägivalla vastu.

Proletaarsete naiste võitlus jätkus samuti. Kestis nende vangistamine ja hukkamine. 1919.a. sügisel areteeriti Anete Tammik,[1/] keda valgekaartlased olid otsinud üle aasta. Areteerimine õnnestus neil kavalusega. Nad vangistasid Anete Tammiku abikaasa ja hoidsid teda vanglas üle aasta. Ja lõpuks, kui nad veendusid, et mehe kaudu pole võimalik teada saada abikaasa elukohta, pandi mängu uus kavalus. Rakvere politseiülem laskis ta vabaks ja andis töendi, et Tammikute abielupaar võib vabalt elada, kumbki neist ei ole tagaotsitav. Sellise "paberiga" lahkus mees vanglast ja läks Paide lähedal asuvasse konspiratiivkorterisse. Mehele järgnesid valgekaartlased ja nii õnnestus neil tubli naisbolševik tabada. Pärast areteerimist paigutati Anete Tammik Rakvere vanglasse, kus talt nõuti avastamata organisatsiooni liikmete välja andmist. Mingisugused ähvardused ei andnud tulemusi. Anete Tammik anti sõjakohtu alla. Elust Tallinna eeluurimise vanglas kirjutab ta, et ta paigutati üudsesse, ilma aknata ja jämede raudtrellidega eraldatud vangikongi.Ainukeseks valgustuseks oli laes rippuv ähmane elektripirn. Ahju kongis ei

---

1/ A.Tammik, Mälestusi revolutsioonilisest minevikust, Loomingu raamatukogu nr. 18, 1957, lk.74.

olnud. "Soojust" ja "värsket õhku" andis trellide kaudu koridor. Lugeda ei antud vangidele midagi.[1]

Sellisel teel püüdis kodanlik valitsus "kasvatada" eestlastes armastust ja austust valitseva korra vastu. Mille eest kannatas see noor naine? Ainult sellepärast, et ta tahtis töötada ja elada normaalselt, hirmuta ja peremeeste ees kummardamata.

V.I.Lenin andis kokkuvõtliku iseloomustuse sisepoliitilisest olukorrast tolleaegses Eestis: "Eesti elab üle Kerenski võimu taolist perioodi, töölised hakkavad jõudma arusaamisele, et nende asutavat kogu pakkuvad juhid, kes rüüstasid ametiühingud ja tapsid 20 kommunisti, on alatud, töölised kukutavad varsti selle võimu ja loovad Nõukogude Eesti, kes sõlmib meiega rahulepingu"[2].

Eesti kodanlik valitsus sõlmis varsti, 1920.a.veebruaris vaherahu, mis kannab Tartu rahu nimetust. See ei olnud tähtis ainuüksi eesti proletariaadile vaid ka Nõukogude Venemaale, kelle naabruses Eesti asus.

Okupantide, interventide ja kodanluse keeluseadused ei suutnud eesti naisproletariaati kõrvale hoida revolutsioonilisest tegevusest. Mida karmimad abinõud töörahva vastu ette võeti, seda aktiivsemalt võideldi. Naiste võitlus kestis kogu kodanliku Eesti perioodi.

1/ A.Tammik, Mälestusi revolutsioonilisest minevikust, Loomingu raamatukogu nr.18, 1957, lk.74-75.

2/ V.I.Lenin, Teosed, kd., 30, lk. 280.

K o k k u v ö t e

Ettevalmistus suureks Sotsialistlikuks Oktoobrirevolutsiooniks kestis aastaid. 1917.a. Veebruarirevolutsioonist võtsid koos meestega osa palju eesti naisi. Peale Veebruarirevolutsiooni kui Eestis kujunes välja kaksikvõim: Ajutise Valitsuse ja töörahva saadikute nõukogude näol, kestis võitlus nõukogude võimu eest.

Naised aitasid organiseerida kogu töörahvast võitlusele kodanluse võimu kukutamiseks ja töörahva võimu kehtestamiseks. Nad võtsid aktiivselt osa kommunistliku partei poolt korraldatud üritustest. Paljud töötasid töörahva saadikute nõukogudes või teiste töörahva organisatsioonides. (Anna Leetsmann, Alma Vaarman, Amalie Seidelberg, Helmi Piigli, Ella Pöögelman, Alma Tiivas, Emma Peterson, Ella Pöder-Svirskaja, Juuli Raal jt.) Naised aitasid välja anda ja levitada ajaleht "Kiir" ja "Tööline". Aktiivselt võtsid osa demonstratsioonidest ja streikidest ning aitasid neid organiseerida. Eriti aktiivsed olid Tallinnas Dora Hazan, Selma Arro, Alice Tisler, Rosalie Maier jt.

1917.a. hakkasid bolševikud looma Punakaarti. Sinna astus hulgaliselt naisi Tallinnast, Narvast jm. Tallinnas ja Narvas korraldasid naised meditsiiniõdede kursused ja abistasid Punakaardil korraldada meditsiinilist teeninda-mist.

Suure töö tegid naised ära kodanlase mõju nõrgenda-miseks proletaarsete naiste hulgas. Nad püüdsid koondada

töölisnaisi töörahva ühisrindesse ja suunata neid revolutsioonilisse võitlusse nõukogude võimu eest. 1917.a. käis äge võitlus naisbolševike ja kodanlastest naiste vahel töölisnaiste, koduperenaiste ja koduteenijate enda poole võtmiseks. Esialgu olid paljud neist kodanluse mõju all, ega osanud orienteeruda poliitikas. Naisbolševikud korraldasid töölisnaistele koosolekuid, kus paljastasid kodanluse klassiiseloomu, selgitasid riigis kujunenud olukorda. Oskuslikult tõestasid nad, et kodanlusel ja töölisklassil ei saa kunagi olla ühiseid huvisid, et käimasolevas sõjas kannatavad kõige enam töölisnaised. Agitatsioon andis tulemusi. Üha rohkem järgnes lihtrahvas bolševike poolt organiseeritud üritustele. Ja kui kodanlaste naised püüdsid 1.augustil 1917.a. moodustada "Naisliidu", valiti organisatsiooni juhatusse ainult töölisnaised (Ida Jalakas, Alice Tisler, Elviine Käspert jt.)

Seoses raske toitlusolukorraga, toimusid 1917.a. suvel paljudes linnades toitlusrahutused, (Tartu, Viljandi, Tallinn jm.), millede organiseerijaiks olid peamiselt naised. Toitlusrahutused tekitasid suurt ärevust kodanlikes ringkondades.

Narva naiste hulgas tegid aktiivset tööd naisbolševikud Leena Vaarman, Anna Paas, Olga Jürgens jt.

Võitlus töörahva vabaduse eest polnud sugugi kerge. Raskusi tekitas ka see, et naisbolševikud olid enamuses nii ealt, kui parteistaažilt noored ja neil puudusid vajalikud kogemused revolutsioonilise töö läbiviimiseks.

Kuid selle eest omasid nad võitmatu tahte ja usu töölisklassi võidusse, mis sundis tegutsema ja üle saama raskustest.

1917.a. oktoobris saavutas töölisklass võidu. Nõukogude võimu kehtestamine aktiviseeris naiste tegevust. Naised abistasid parteid raske toitlusprobleemi lahendamisel, võideldes aktiivselt spekulatsiooni vastu. Eriti suurt algatusvõimet näitasid: Marie Ehder-Ježova, Anna Leetsmann, Ella Pöögelmann jt.

Suurte ohvrite ja raskustega kätte võidetud nõukogude kord ei kestnud kaua. Juba 1918.a. algul algas saksa okupatsioon. Eestis läks kontrrevolutsiooni ülekaalukatel jõududel korda kukutada tööliste ja talurahva võim. Eesti Punakaart oli selleks liiga nõrk ja halvasti relvastatud, et vastu seista Saksa hästirelvastatud väeosadele. Lahingust saksa okupantide vastu võtsid aktiivselt osa naised (Selma Arro, Anna Jea-Sviguzova, Alviine Raudkell jt.) Keila lahingus langes vapper naisbolševik Alice Tisler.

Sakslastel õnnestus vallutada kogu Eesti. Kehtestati karm balti parunite okupatsioonirežiim. Kuid okupantide karmus ei suutnud peatada revolutsioonilist liikumist. Naised jätkasid võitlust kodumaa vabaduse eest. Kindlale tahtele ja usule lisandus vihkamine, mis andis uut jõudu. Võitlusse lülitusid nii okupeeritud Eestis elavad naised kui ka Nõukogude Venemaale taandunud patrioodid.

Suurt vaprust nõudis naistelt okupeeritud Eestis lendlehtede levitamine, sidepidamine, põrandaaluste rakukeste loomine. Naiste elu muutus veelgi raskemaks. Töö vabrikus või tehases kestis hommikust hilisõhtuni, mille eest tasuti meestega võrdse töö eest väiksem tasu. Kuid naiste revolutsiooniline võitlus ei raugenud. Naised aitasid koondada kõik jõud võitluseks kodumaa vabaduse eest. Hästi täitsid oma ülesandeid tol ajal Eestis Juuli Maasikas, Anna Paas, Pauline Taski jt.

Ennastsalgav töö andis tulemusi. Eesti kommunistlikel väeosadel, kelle ridades naisvõitlejate arv oli tunduvalt kasvanud, õnnestus vabastada enamus Eesti territooriumist. Vabastatud territooriumil kehtestati nõukogude kord, Eesti Töörahva Kommuuni nimetuse all.

Eesti Töörahva Kommuuni süsteemis hakkas töötama hulgaliselt naisi (Elviine Käspert, Elsa Kingissepp, Hilda Sonberg jt.) Kommuuni lühikese eksisteerimise perioodil suudeti palju ära teha, et parandada töörahva rasket olukorda. Eriti abistasid naised raske toiluspro-bleemi lahendamisel ja tööliste korteritingimuste parandamisel.

Välisinterventide abiga õnnestus kodanlusel kukutada töörahva valitsus. Eestis haaras võimu kodanlus. Kuid proletaarsete naiste võitlus kestis edasi. Eesti kodanlus püüdis naisaktivistide avangardi täielikult hävitada. Igasuguse revolutsioonilise tegevuse eest karistati surmanuhtlusega. Nii hukkus palju kodumaa vapraid

tütreid (Anna Jensen, Selma Puttin, Anete Abel jt.) Nende süü seisnes selles, et nad tahtsid kätte võita õigused ja võimalused, mis võimaldaksid teha tööd, õppida ja elada inimväärilist elu. Väga julmalt suruti maha töörahva ülestõus, mille käigus hukati metsikult Marie Ellam. Kuid kogu töörahva vastupanu ei suudetud murda.

Kodanliku Eesti territooriumil tegutsesid naised nii illegaalselt kui legaalselt. Eriti arvukas oli naiste osavõtt ametiühingute tegevusest. Naised aitasid organiseerida streike vabrikutes ja tehastes. Võtsid aktiivselt osa demonstratsioonidest. Naisi sundis streikima raske majanduslik olukord - alaline tööpuudus, madal palk, toiduainete kallidus, viletsad elamistingimused ja kodanluse käsilaste hoolimatu suhtumine töölisklassi hädade ja viletsuste suhtes.

Eestimaa Ametiühingute I kongressist võttis osa ka palju naisi. Irboskas hukati koos teiste ametiühingu aktivistidega Pauline Gutman ja Marta Umberg.

Kogu naiste tegevust 1917.-1920.a. juhtis Eestimaa Kommunistlik Partei. Üldiselt seal, kus oli tugev parteiorganisatsioon, oli ka naiste osavõtt poliitilisest tegevusest järjekindlam ja edukam nagu Tallinnas, Narvas, Tartus, jm. Aktiivsele võitlusele innustas naisi mitte üksinda raske majanduslik olukord ja poliitiline diskrimineerimine vaid ka see, et eesti naised said tunda nõukogude võimu eeliseid. Aktiivsele võitlusele innustasid naisi samuti Nõukogude Venemaa võidud kodusõja rinnetel, nõukogude rahva saavutused sotsialistlikus ülesehitustöös.

Eesti naisbolševikud pidasid kinni V.I. Lenini juhendist selle kohta, et revolutsionäärid, kes ei oska ühendada illegaalseid võitlusvorme legaalsetega, on halvad revolutsionäärid "Ei ole raske olla revolutsionäär siis, kui revolutsioon on juba puhkenud ja lökkele löönud, kui revolutsiooniga liitub igaüks, lihtsalt löbu pärast, moe töttu, mönikord isegi isikliku karjääri huvides. Märksa raskem - ja märksa väärtuslikum - on osata revolutsionäär olla siis, kui ei ole veel tingimusi otseseks, avalikuks võitluseks, osata kaitsta revolutsiooni huvisid (propagandas, agitatsioonis, organisatsioonilisel) mitterevolutsioonilistes, dageli aga ka otse reaktsioonilistes asutustes, mitterevolutsioonilises olukorras, massi hulgas, kes otsekohe ei suuda möista revolutsioonilise tegevuse meetodi vajadust".

V.I.Lenini juhised olid eriti vajalikud peale kodusöja perioodil ja pärast selle löppu. Kuigi võitlus kestis veel kaua, läks täide naisbolševike soov ja ennustus. 20.aastat hiljem suudeti kukutada kodanlik diktatuur ja kehtestada Eesti nöukogude võim. Sellega pääsesid võidule Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni ideaalid. Eesti asus sotsialistlikule ülesehitustööle.

Ja kui me tänapäeval peame endastmöistetavaks öigust tööle, puhkusele ja haridusele, ei tohi unustada, et eesti töörahvas on need öigused kätte võitnud suurte ohvrite ja järjekindla võitlusega. Töölisklassi ridades võitlesid sa-

---

1/ V.I.Lenin, Teosed, kd. 31, lk. 75

jad naised hoolimata terrorist ja vanglas veedetud aastatest.

Paljudele naisbolševikele on iseloomulikud naisrevolutsionääri Anete Tammiku sõnad: "Kuidas ... vangla ka püüdis, kuid minu võitlusvaimu ei suutnud ta murda. Võin julgesti öelda, et alles nende aastate jooksul said mulle töeliselt selgeks meie võitluseesmärgid ja ülesanded.[1/]

1/ V.Härmaste, Suitsutarest sirgunud revolutsionäär, Nõukogude Naine nr. 8, 1957, lk. 5.

БОРЬБА ПРОЛЕТАРСКИХ ЖЕНЩИН ЗА УСТАНОВЛЕНИЕ СОВЕТСКОЙ ВЛАСТИ В ГОДЫ 1917 - 1920

Резюме.

Борьба за установление советской власти в Эстонии продолжалась годы. Совместно с мужчинами боролись и женщины. После февральской революции они помогали партии вести борьбу за свержение временного буржуазного правительства и установление советской власти. Эстонские женщины, такие как Лена Ваарман, Амалие Сейдельберг, Хельми Пийгли и др. занимали ответственные места в советах. Большие заслуги женщин в распространении рабочих газет "Кийр" и "Тээлине". Они активно участвовали в демонстрациях, забастовках, а также в организации их. Особенно активны были Дора Хазан, Сельма Арро, Алисе Тислер, Розалие Майер и др.

В 1917 году, когда большевики стали создавать Красную гвардию, в её ряды поступили многие женщины.

Особенно большую работу провели пролетарские женщины среди рабочих женщин и домохозяек, многие из которых находились под влиянием буржуазии и потеряли ориентир в сложной политической обстановке. Они умело доказали, что рабочий и класс не может иметь ничего общего с буржуазией. Агитация помогла, и когда в августе 1917 г. буржуазные женщины созвали собрание для создания "Женской лиги", в ее руководство были избраны большевики.

В октябре 1917 года, когда победил народ и в стране установили советскую власть, женщины вместе со всем народом помогали партии. Они по-прежнему работали в советах, разоблачали спекулянтов и контрреволюционеров. Особенно активны были из них Анна Леетсман, Мария Эхдер-Ежева и Элла Пээгельман.

В феврале 1918 года мирное строительство прервали немецкие оккупанты. С помощью эстонских националистов они захватили всю власть в стране. В боях за свободу родины принимали участие многие женщины, как Анна Яеа-Свигузова, Альвине Рауджелль и др. В бою под Кейла погибла смелая революционерка Алисе Тислер.

Во время немецкой оккупации борьба женщин продолжалась в подполье, они распространяли листовки, были связными и создавали подпольные группировки. Их вдохновляла любовь к родине и ненависть к врагам. Хорошо выполняли поставленные партией задачи Юли Маасикас, Анна Паас, Паулине Таско и др.

В конце 1917 г. эстонские коммунистические части освободили большую часть Эстонии. На освобожденной территории установили советскую власть под названием Эстонская Трудовая Коммуна. В системе Коммуны работали сотни женщин (Эльвине Кясперт, Эльза Кингиссеп, Хильда Сонберг и др.).

С помощью интервентов вновь была свергнута власть трудящихся. В Эстонии установили буржуазный строй. Эстонская буржуазия пыталась истребить авангард большевистских женщин. Погибли многие смелые дочери родины (Анна Енсен, Сельма Путтин, Анете Абель и др.), вина которых состояла в том, что

они хотели завоевать право на труд и учебу.

В буржуазной Эстонии женщины продолжали борьбу. Они действовали в легальных и нелегальных организациях. Их не страшали буржуазные тюрьмы и каторги.

Revolutsioonilisest liikumisest ja pörandaalusest tegevusest osavõtjad Veebruari- ja Oktoobrirevolutsiooni ning kodusõja perioodil

Jrk. nr.	Perekonna- ja eesnimi	Peamised tegevusaastad	Koht
1	2	3	4
1	Abel, Anete	1919	Tartu
2	Adamson, Irina	1917-1919	Pärnu
3	Alasi, Anna	1918	Lihula
4	Aljee, Rosalie	1917	Tartu
5	Alt, Elsa	1917-1919	Narva
6	Alt, Alma	1917	Narva
7	Anni, Alma	1917	Narva
8	Argebitt,Anna	1918	Tallinna 1. kommunistlik kütipolk
9	Arminaik, Liisa	1919	Kommuuni ülikool
1o	Bauverk, Marie	1918	Lihula
11	Blassen, Alma	1917	Narva
12	Blumfeldt, Ella	1918-1919	Narva
13	Brandt, Viiu	1918	Lihula
14	Brandies, Helene	1918-1919	Narva
15	Bärnhard, Alma	1918-1919	Narva
16	Bürgemaa, Ella	1918	Narva
17	Eglit, Leena	1919	
18	Eglon, Marie	1919	Narva
19	Ehder-Jeżova, Maria	1917-1918	Tallinn, Punaarmees
2o	Eichler, Maria	1919	Kommuuni ülikool
21	Ellam, Maria	1919	Saaremaa
22	Erikt, Selma		
23	Esalin, Hilda	1918	Punaarmee
24	Freiberg, Maria	1917	Narva

1	2	3	4
25	Frolova-Parisskaja, Selfa	1918	2.Viljandi kütipolk
26	Goldschmidt, Anna	1918-1919	Narva
27	Haak, M.	1918	Tallinn
28	Hannok, Katariina		
29	Hazan, Dora	1917-1918	Tallinn
30	Heilberg, Anna	1918-1919	Tartu
31	Ilga,Eleonora	1917	Tallinn
32	Jahu, Anna	1917	Tartu
33	Jakobson, Marie	1918-1919	
34	Jalakas, Ida	1917	Tallinn
35	Jansen, Linda	1918-1919	
36	Jea, Agnes	1917	Tallinn
37	Jea-Sviguzova, Anna	1917-1918	Tallinn
38	Jefimova, Liina	1917-1918	Tallinn
39	Jensen, Anna	1919	Valga
40	Johanson, Elisabeth	1917-1918	Tallinn
41	Juhkum, Pauline	1918-1919	
42	Jung, Elfriede	1918-1919	Narva
43	Jürgens, Olga	1917	Narva
44	Jürgens, Anna	1918	2.Viljandi kütipolk
45	Jürgens, Alma	1919	Kommuuni ülikool
46	Kaasik, Anna	1919	Narva
47	Kain, Elise	1918-1919	
48	Kalla, Elviine	1917-1918	
49	Kaljo, Marie	1919	Haapsalu
50	Kalpus, Veera	1918	kütipolgus
51	Kanger, Julia	1917-1918	
52	Kanter,Maria	1917-1918	
53	Kareva, Juuli	1917	Tallinn
54	Karin, Marie	1917	Tallinnas
55	Karu, Anna	1917-1918	Tallinn
56	Karu, Olga	1918	1.Tallinna kütipolk

1	2	3	4
57	Kask, Adele	1917	Narva
58	Katelsepp-Maksimova, Anni	1917-1919	Tallinn
59	Kersmann, Marie	1918	2.Viljandi kütipolk
60	Kesktaik, Minna	1917-1920	
61	Kilgast, Zoja	1918-1919	Narva
62	Keskküla, Emilie	1918-1919	Narva
63	Kesktaik, Minna	1917-1919	
64	Kingissepp-Lell, Elsa	1917	Narva
65	Kipasto, Marie	1918	Kommunistlik kütipolk
66	Kippar, Ida	1917	
67	Koido, Elisabeth	1918	Kom.kütipolk
68	Kokka, Salme	1917-1919	
69	Kristelson, Amalie	1918	Kom.kütipolk
70	Kroom, Margareeta	1918	Jõhvi
71	Krupp, Alma	1918	Kom.kütipolk
72	Kruus, Ida	1918	Kom.kütipolk
73	Kruuse, Helene	1918-1919	Narva
74	Krüger, Alma	1918	Narva
75	Kull, Lilli	1918-1919	Narva
76	Kurg, Helena	1917-1919	Narva
77	Kuppar,Ida	1918-1919	
78	Kuutmann, Liisa	1918	Lihula
79	Kuulbach, Lisete	1918	Kom.kütipolk
80	Käspert, Anete	1918-1919	Narva
81	Käspert, Elviine	1917-1918	Tallinn,Narva
82	Köök, Emilia	1917	
83	Leetsmann, Anna	1917-1919	Rakvere
84	Leppe, Tatjana	1918	Narva
85	Liider, Liina	1918	Narva
86	Lillepea, Ida	1917	Tartu
87	Lindre, L.	1917	Tallinn

1	2	3	4
88	Lindt, Klaara	1918-1919	
89	Ling, Adele	1917	
90	Lipsberg, Rosalie		
91	Luik, Maria		
92	Luckin, Klara	1918-1919	Võrumaa
93	Maasikas,Juuli	1918	Tallinn
94	Maasik, L.	1918	Tallinn
95	Madisson, Ida		
96	Maier, Rosalie	1917	Tallinn
97	Maksimova, Ksenja	1918	Kommunistlik kütipolk
98	Maksimova-Katelsepp, Anni	1917	Tallinn
99	Matvejeva, Anna	1918-1919	Kom.kütipolk
100	Mark, Louise	1918-1919	Narva
101	Meesbach, Marie	1918	Narva
102	Meitse, Elviine	1917-1919	
103	Mendel, Hilda		
104	Mespak, Marie	1917	Tallinn
105	Miiter, Helene		
106	Mühlberg, Marta	1918	Narva
107	Mäeots, Alide	1918-1919	Narva
108	Mägar, Elisabeth	1918-1919	Narva
109	Mötus, Aline		
110	Möttus, Marie	1918	Lihula
111	Müller, Anna		
112	Müller, Alma	1918	Tallinn,komm. kütipolk
113	Neifeld, Jelisa		
114	Neifeld, Marie		
115	Nugisuu, Pauline	1918-1919	
116	Oberam, Eva	1917-1918	Jõhvi
117	Ott, Minna	1918-1919	Narva
118	Ots, Marie	1919	Kommuuni üli-kool

1	2	3	4
119	Paas, Anna	1917-1919	Narva
120	Pai-Pillet,Erna	1918	Kommunistlik kütipolk
121	Part, Elviine	1918	- " -
122	Peets, Amanda	1918	- " -
123	Pere, Juuli	1918	- " -
124	Peterson, Emmi	1917-1919	Võrumaa
125	Piilberg, Adele	1918	Narva
126	Piigli, Helmi	1917-1919	Võrumaa
127	Piion,Aleksandra	1918	Kom.kütipolk
128	Pokk-Vaikul	1918	
129	Pofmut, Alma		
130	Prigolson,Salme	1918	Narva
131	Priimann,Leonora	1918	Kom.kütipolk
132	Prosova,Ekaterina	1918-1919	Narva
133	Punk,Jekaterina		
134	Puttin, Selma	1919	Valga
135	Pöld, Pauline	1918	Lihula
136	Pöld, Sohvie	1918	Lihula
137	Pöld,Miina	1918	Lihula
138	Pöögelmann,Ella	1917-1919	Viljandi
139	Raal,Juuli	1917-1919	Tartu
140	Ratas, Marie	1918	Lihula
141	Raudkepp,Erna	1917	Tallinn
142	Raudkell, Alviine	1917	Tallinn
143	Raudsepp, Ella	1919	Komm.ülikool
144	Reimann, Olga	1919	Kommuuni ülikool
145	Reinop, Anete	1917	Tallinn
146	Reinthal,Johanna	1919	Kommuuni ülikool
147	Ruubert, Elise	1918-1919	
148	Saal, Ida	1917-1918	Tallinn,Narva
149	Saarmann,Emilie	1918	Narva
150	Savatskaja,Olga	1918	Narva
151	Saun,Liisa	1918	Lihula

1	2	3	4
152	Sahka,Pauline	1919	Tallinn
153	Schönrock,Juuli	1919	Tallinn
154	Seeder,Lisella	1917	Võrumaa
155	Sei,Liisa	1918	Kom.kütipolk
156	Seidelberg,Amalie	1917-1918	Tallinn,Narva
157	Sirk,Jenny	1919	Narva
158	Spaan, Amanda		
159	Sparro, Elene	1918	Narva
160	Sprogis, Liisa	1919	Valga
161	Säkk,L.	1918	Tallinn
162	Sööt, K.	1918	Tallinn
163	Tammik,Anete	1917-1919	Virumaa
164	Tasko,Marie	1918	Narva
165	Tasko,Pauline	1918	Narva
166	Tauts, Hariessa	1918	Narva
167	Telga, Tatjana	1918	Kom.kütipolk
168	Telga,Liisa	1918	Kom.kütipolk
169	Tederov,Emilie	1918-1919	Kom.kütipolk
170	Teterkof,Linda	1919	Misso vald
171	Tiideman, Marta	1917-1918	Tallinn
172	Tiivas,Alma	1917-1918	Tallinn
173	Tikker, Amanda	1918-1919	Võrumaa
174	Timofejeva,Anna		
175	Tisler,Alice	1917	Tallinn
176	Teng,Ella	1917	Virumaa
177	Treiman,Julia	1918-1919	Võrumaa
178	Tretter,Elisabeth	1917	Tallinn
179	Tummeltau,Anna		
180	Tuul-Tippo,Helene	1917-1919	
181	Vaarmann,Leena	1917-1919	Narva
182	Vahman, Olga	1917	Tallinn
183	Vain,Liisa	1919	Tallinn
184	Vakmann,Olga	1919	Tallinn
185	Veimann,Lovise	1918	Lihula

1	2	3	4
186	Veltmann, Alise	1918	Narva
187	Velts,M.	1918	Tallinn
188	Vennikas, Erna	1917	Tallinn
189	Vilbach,J.		

Lisa 2

Naisbolševike eluloolisi andmeid[1]

Adamson,Irina sündis 1893.a. töölisperekonnas. 1917.a. astus kommunistlikku parteisse ja hakkas osa võtma töölisliikumisest. Kodanliku diktatuuri algaastail töötas Pärnus lihttöölisena ja tegutses kohalikes töölisorganisatsioonides. Areteeriti kohalike võimude poolt 1920.aastal ning möisteti revolutsioonilise tegevuse pärast kuueks aastaks sunnitööle. 1922.a. vahetati välja Nõukogude Venemaale. Edaspidised andmed puuduvad.[2]

Allermann,Sofia sündis 1890.a. Tallinnas. 1912.a. söitis Moskvasse, kus öppis kõrgemail naiskursustel saksa kirjanduse ajalugu. 1917.a. astus kommunistliku partei ridadesse ja võttis aktiivselt osa Oktoobrirevolutsioonist. 1917/1918.a. V.Kingissepa soovitusel töötas Rahvusasjade Rahvakomissariaadi Eesti osakonna juhatajana. 1925.a. lõpetas ülikooli ja suunati aspirantuuri ja andis trükki "Eesti kirjanduse ajaloo". Aastail 1925-1933 oli Leningradi Vähemusrahvaste Kommunistliku ülikooli prorektoriks. Langes vaenlase laimu ohvriks. Nüüd rehabiliteeritud.[3]

1/ Antud tähestikulises järjekorras

2/ Trellide taga, Mälestusi ja dokumente eesti kommunistide võitlusest kodanlikus vanglas, Tallinn, 1962, lk. 139.

3/ Revolutsiooni lipukandjad I, Tallinn, 1962, lk.12-14.

Anni,Alma sündis 1896.aastal Narvas. Enne Oktoobrirevolutsiooni tuli uuesti Narva, kus relvaga võitles Punakaardi ridades. Eesti Töörahva Kommuuni päevil oli Rakvere Töörahva Saadikute Nõukogu liige. 1919.a. töötas Moskva Kremlis Lenini telefonistina. Hiljem lõpetas Akadeemia. Töötas insenerina ja hiljem ENSV Ministrite Nõukogu juures. 1949.a. organiseeris Nõmmel vanade bolševike kodu. Praegu elab personaapensionärina Moskvas.[1/]

Arro,Selma sündis 1897.a. Valgas. Peale gümnaasiumi kuuenda klassi lõpetamist hakkas töötama Tallinnas Vene-Balti Laevatehaste haigekassa sekretärina. Parteisse astus 1914. 1916.a. areteeriti kuid Veebruarirevolutsiooniga vabanes. Oli "Kiire" toimetuse liige. Teenis Punakaardis ja hiljem Esimese Eesti Kommunistlikus Polgus. Kuni 1920.aastani oli Eesti Divisjoni II brigaadi poliitilise osakonna juhataja. Lõpetas Eesti Parteikooli Leningradis ja Leningradi Ülikooli. Töötas Leningradi vähemusrahvuste kommunistlikus ülikoolis ajaloo õppejõuna. Omandas 1932.a. ajalooteaduste kandidaadi. Langes vaenlase laimu ohvriks. Nüüd rehabiliteeritud.[2/]

Ehder-Ježova,Maria sündis 1893.a. Pärnus. Vara hakkas tööle. 1909.a. söitis tööotsinguil Peterburi, kus hakkas ka osa võtma bolševike põrandaalusest tegevusest.

1/ Me usume oma parteid,me näeme temas meie ajastu mõistust,au ja südametunnistust Nõukogude Naine nr.10, 1957, lk.6.

2/ Sealsamas.

1916.a. areteeriti ja saadeti välja Kustanaisse, kust vabanes pärast Veebruarirevolutsiooni. Võttis aktiivselt osa Oktoobrirevolutsiooni ettevalmistamisest ja läbiviimisest Tallinnas. Töötas Harjumaa Täidesaatva Komitee esimehena. Kodusõja päevil võitles rindel sõjakomissarina. Hiljem töötas Petrogradis. Pärast Suurt Isamaasõda töötas pikemat aega Haapsalus Täitevkomitee aseesimehena. Praegu elab personaalpensionärina Tallinnas ja võtab aktiivselt osa ühiskondlikust tööst.[1/]

Hazan,Dora sündis 1894.a. Võttis aktiivselt osa Oktoobrirevolutsioonist Eestis. 1916.a. veebruaris saadeti illegaalsele tööle Tallinna. Samal aastal areteeritud. Vanglast vabanes Veebruarirevolutsiooniga ja töötas Tallinnas partei ja nõukogude tööl kuni 1918.a. Praegu elab Moskvas.[2/]

Käspert,Elviine sündis 1896.a. Tallinnas. Bolševike parteisse astus 1914.a. ja ta suunati Tallinna Linnakomitee poolt tööle "Böcker ja Co" laevatehase haigekassasse. Veebruari- ja Oktoobrirevolutsiooni ajal võitles Tallinnas nõukogude võimu eest. Eesti Töörahva Kommuuni ajal töötas kommuuni valitsuses. Praegu personaalpensionär ja koostab EKP Ajaloo Instituudi arhiivkartoteeki[3/].

1/M.Ehder-Ježova,Poolsada aastat Leninlikus parteis, Tallinn, 1966,(kaanel)
2/"Me usume oma parteid,me näeme temas meie ajastu mõistust, au ja südametunnistust"Nõukogude Naine"nr.10,1957, lk.7
2/ "Rahva Hääl" nr. 45, 23.veebruaril 1966.

Leetsmann,Anna sündis Virumaal, Kundas. 1917.a. astus parteisse. Aktiivselt võttis osa Veebruari- ja Oktoobrirevolutsioonist. Nõukogude võimu kehtestamisel 1917.a. töötas Rakvere Töörahva Saadikute Nõukogu sekretärina ja võttis aktiivselt osa ühiskondlikust tööst, oli Viru maakonna valimiskomisjoni esimeheks 1918.a. jaanuaris.

Aktiivselt võttis osa võitlusest saksa okupatsiooni vastu. Koos Punakaardiga taganes Nõukogude Venemaa territooriumile. Petrogradis töötas Rahvahariduse komissariaadi Rahvuskoolide osakonna Eesti sektsiooni juhatajana ja VKP Eesti Sektsiooni Peterburi Komitee sekretäri kohustetäitjana. Kuid hiljem kaotas sidemed töötava rahvaga ja, ega suutnud aru saada kodanliku korra ajal tegelikku olukorda Eestis. Edaspidised andmed puuduvad.[1/]

Maier,Rosalie sündis 1899.a. Kundas töölise perekonnas. Hakkas noorena tööle, algul majateenijana, hiljem 1915.a. Vene-Balti laevaehitustehases treialina. 1917.a. partei liige. Võtiis osa Veebruari- ja Oktoobrirevolutsioonilistest sündmustest Tallinnas. Võitles Punakaardi ridades. 1918.a. veebruaris evakueerus Soome kaudu Petrogradi. Kodusõja perioodil oli Punaarmees. Hiljem lõpetas

---

1/ EKP KK Parteiarhiiv, f.24, nim.2, s.-ü.861 l-d 1-3 ja f.28 nim. 2, s.-ü. 3, l. 23.

Leningradi Vähemusrahvuste Kommunistliku Ülikooli. Praegu elab Tallinnas personaalpensionärina.[1]

Mendel,Hilda sündis 1891.a. töölisperekonnas. Hakkas noorelt tööle. 1919.a. astus bolševike parteisse. Võitles Punakaardi ja Punaarmee ridades kogu kodusõja perioodil. Peale kodusõda lõpetas Lääne Vähemusrahvuste Kommunistliku Ülikooli Leningradi osakonna ja töötas pikemat aega pedagoogina. Suri 1966.a. Tallinnas.[2]

Mägi-Jalakas,Ida sündis 1889.a. Rakveres. Noorelt hakkas tööle. Algul Rakvere turbarabas, hiljem Tallinna Balti Puuvillavabrikus. Võttis koos öe ja sõbratari Anna Lullaga osa 1905.a. revolutsioonist. 1919-1920.a. täitis parteilisi ülesandeid. Oli üks esimesi EKP konspiratiivkorterite perenaisi Tallinnas. Areteeriti 1920.a. ja saadeti Nõukogude Liitu. Peale nõukogude korra kehtestamist pöördus tagasi Eestisse. Suri personaalpensionärina 1954.a.[3]

1/ Mälestuste autoritest, Loomingu raamatukogu nr. 18, 1957, lk.77.

2/ "Rahva Hääl" nr. 254, 1.novembril 1966.

3/ Me usume oma parteid, me näeme temas meie ajastu mõistust, au ja südametunnistust, Nõukogude Naine nr. 10, 1957, lk. 6.

Paas,Anna sündis 1895.a. Järvamaal Albu vallas maatöölise perekonnas. Töötas Narva Kreenholmi Manufaktuuris. Võttis osa streikidest ja revolutsioonilisest tegevusest 1916.a. bolševike partei liikmena, 1917.a. astus Punakaardi ridadesse. 1918.a. veebruaris taganes k koos Punakaardiga ja töötas Jamburgis söjapögenike büroo juures. 1918-1919.a. töötas Eestis pörandaalusel tööl. 1930.a. lõpetas keemia alal ülikooli ja aspirantuuri. Praegu elab personaalpensionärina Tartus.[1/]

Pöögelmaan,Ella sündis 1882.a. Aidus Viljandimaal. Vara hakkas venna Hans Pöögelmanni eeskujul osa võtma revolutsioonilisest liikumisest. Parteisse astus 1917.a. Oli Viljandi Töörahva Saadikute Nõukogu esimees. Koos Punakaardiga lahkus Eestist 1918.a. Lõpetas Vähemusrahvuste Kommunistliku Ülikooli Leningradis 1936.a. ja kirjutas lõputöö teemal "Naisliikumine Eestis". Langes vaenlase laimu ohvriks. Nüüd rehabiliteeritud.[2/]

Rätsepson,Selma sündis 1895.a. Viljandimaal põllutöölise perekonnas. Juba 1916.a. hakkas osa võtma illegaalsest revolutsioonilisest liikumisest. Oli partei liige ja täitis mitmesuguseid parteilisi ülesandeid. Suri 1966.a. Tallinnas.[3/]

1/ EKP KK Parteiarhiiv, f.24, nim.1,s.-ü. 1547,1-d 15-16.

2/ Me usume oma parteid, me näeme temas meie ajastu mõistust, au ja südametunnistust, Nõukogude Naine nr.10, 1957, lk.7.

3/ "Rahva Hääl" nr. 28, 3.detsembril 1966.

Tammik,Anete sündis 1887.a. Virumaal, popsniku tütrena. Lapsena hakkas töötama mõisapõllul. Oktoobrirevolutsiooni ajal töötas Paasvere valla postiagentuuris ja võttis osa revolutsioonilisest tegevusest. Kodanliku Eesti perioodil aastail 1919-1927 ja 1930-1936 viibis vanglas. Teda süüdistati kommunistlikus tegevuses. Elab praegu Tallinnas pensionärina.[1/]

Tiivas,Alma sündis 1893.a. Rakkes. 1914.a. astus bolševike parteisse Otto Rästase soovitusel. Sellest ajast pühendas end parteitööle. Oli Tallinna komitee liige. Vanglast vabanes Veebruarirevolutsiooniga. Oli Tallinna Töörahva ja Söjaväelaste Saadikute Nõukogu liige.

Pärast 1919.a. elas Leningradis, kus jätkas parteilist tööd. Suri blokaadi ajal 1942.a. Leningradis.[2/]

Tisler,Alice sündis 1893.a. Kundas. Esimese Maailmasõja aastail hakkas tööle Tallinna Vene-Balti laevatehases, kus tutvus revolutsioonilise tegevusega. 1917.a. astus bolševike parteisse ja samal aastal astus Punakaarti. Saksa okupantide sissetungimisel läks relvaga käes kaitsma nõukogude võimu. Langes kangelaslikult Keila lahingus 1918.a. veebruaris. 3/

1/ Mälestuste autoritest, Loomingu raamatukogu nr. 18, 1957, lk. 79.

2/ Me usume oma parteid,näeme temas meie ajastu mõistust, au ja südametunnistust (~~Lenin~~) „Nõukogude Naine" nr.10, 1957, lk. 7.

3/ Revolutsiooni lipukandjad I Tallinn 1962, lk.16-17.

Seidelberg,Amalie sündis 1894.aastal. 1916.a. valiti juba Tallinna komitee liikmeks. Pidas sidet Narvaga ja levitas illegaalset kirjandust. 1916.a. areteeriti ja saadeti asumisele Siberisse. Pärast Veebruarirevolutsiooni töötas aktiivselt Narva organisatsioonis. Oli nõukogu sekretär. Võttis osa Oktoobrirevolutsioonist. Võitles Punakaardis. Hiljem õppis ja töötas Moskvas. Edaspidised andmed puuduvad.[1/]

Sonberg,Hilda sündis 1893.a. Harjumaal. Peale gümnaasiumi lõpetamist oli äriteenijaks. 1914.a. astus parteisse. Võttis osa Veebruari- ja Oktoobrirevolutsioonist, töötades real vastutavatel parteilistel kohtadel. Oli Eesti Töörahva Kommuuni Rahvakomissaride Nõukogu sekretär. 1920.-1923.a. töötas illegaalselt Eestis. Lõpetas ülikooli Moskvas. 1924-1936.a. oli Kominterni TK protokolliosakonna juhataja. Edaspidised andmed puuduvad[2/].

Sosi-Lulla,Anna sündis 1881.a. Tarvastus. Juba 1902.a. hakkas töötama Tallinnas Balti Puuvillavabrikus, kus tutvus revolutsioonilise tegevusega. 1905.a. astus bolševike parteisse. 1908.a. areteeriti ja saadeti asumisele Siberisse. Veebruari- ja Oktoobrirevolutsioonist võttis osa Peterburis. 1919.a. tuli Eestisse illegaalsele parteitööle, kus töötas 1922.a. sügiseni. Siis lahkus Leningradi. Edaspidised andmed puuduvad.[3/]

1/ Me usume oma parteid, me näeme temas meie ajastu mõistust, au ja südametunnistust,„Nõukogude Naine", nr.10, 1957, lk.6
2/ Sealsamas.
3/ Sealsamas.

Vaarman, Leena sündis Narvas. Töötas Kreenholmi Manufaktuuris. Võttis osa 1905.a. revolutsioonist. Võttis osa Veebruari- ja Oktoobrirevolutsioonist. 1916 - 1917.a. oli VSDT(b)P Narva Komitee liige. Võitles Punakaardi ridades. Valgekaartlased hukkasid ta metsikult 1919.aastal.[1/]

Kingissepp-Lell, Elsa sündis 1887.a. 1912-1914.a. aitas organiseerida ajalehe "Kiire" tellimusi ja rahalisi korjandusi. Tõlkis "Pravda" artikleid "Kiire" jaoks ning eesti materjale "Pravda" jaoks. Oli Eestimaa bolševike aprillikonverentsi ja VSDT(b)P Petrogradi organisatsiooni juulikonverentsi delegaat.

1917.a. töötas Eestis Talinna Linnavolikogu sekretärina. Oli Eesti sõja-revolutsioonikomitee liige. 1918.a. oli Eesti Töörahva Kommuuni Nõukogu relegraafiagentuuri juhataja. Suri Moskvas 1952.aastal.[2/]

1/ "Edasi" nr. 48, 8.märtsil 1960.

2/ Revolutsiooni lipukandjad I, Tallinn, 1962, lk. 74-75.

Kasutatud kirjandus ja allikmaterjalid

I Kirjandus

1. Lenin,V.I., Kõne Basmannõi, Leforti, Aleksejevi ja Sokolniki rajooni tööliste ja punaarmeelaste parteitul konverentsil 3.septembril 1919 ja kõne Presnja rajooni tööliste ja punaarmeelaste konverentsil 24.jaanuaril 1920, Teosed, kd. 30.
2. Lenin,V.I. Nõukogude võim ja naise olukord, Tallinn, 1955.
3. Ehder-Ježova,M., Poolsada aastat leninlikus parteis, Tallinn, 1966.
4. Eesliinil, 50 aastat "Pravda jälgedes, Tallinn,1962.
5. Eesti Töörahva Kommuun, dokumentide ja materjalide kogumik, Tallinn, 1958.
6. Kodumaa hüvanguks, Tallinn, 1960.
7. Koidikul, Tallinn,1967.
8. Leonov, G., Nad kaitsesid nõukogude võimu, Tallinn, 1963.
9. Mälestusi, V.I.Leninist, kd.2,Tallinn, 1963.
10. Nõukogude võimu eest, Veebruari- ja Oktoobrirevolutsioonist Eestis aktiivselt osavõtmute mälestuste kogu, Tallinn, 1957.
11. Raid,J. Okupatsiooni ikkes, Tallinn, 1966.
12. Reiman, V., Eesti bolševikud võitluses nõukogude võimu eest aastail 1917-1918,Tallinn,1957.
13. Relvaga Oktoobrirevolutsiooni kaitsel, Mälestusi kodusõja päevilt,Tallinn,1963.

14. Revolutsiooni lipukandjad I, Tallinn, 1962.

15. Rästas, O., Pörandaalused, üks etapp Eestimaa Kommunistliku Partei pörandaalusest tööst, Tallinn, 1961.

16. Saat,J., Revolutsioonilise liikumise ajaloost Eestis, Tallimn, 1947.

17. Saat,J., Eesti bolševikud Oktoobrirevolutsiooni ajajärgul, Tallinn, 1963.

18. Taigro,Ü. Töörahva võitlus valge-Eesti tagalas ameerika-inglise interventsiooni ajajärgul (1918-1919) Tallinn, 1955.

19. Taigro,Ü., Eesti töörahva võitlus nõukogude võimu ja rahu eest kodusõja aastail (1918-1920) Tallinn, 1957.

20. Trellide taga. Mälestusi ja dokumente eesti kommunistide võitlusest kodanlikus vanglas, Tallinn, 1962.

21. Vihalem, P., Valge terror Eestis aastail 1918-1919, Tartu, 1961.

II Perioodika

Ajakirjad:

1. "Eesti Kommunist" nr.12,Tallinn, 1963

2. Loomingu raamatukogu nr.18,Tallinn,1957.

3. "Proletaarne revolutsioon Eestis" nr. 14, Leningrad, 1929.

4. "Nõukogude Naine" nr.10, Tallinn, 1957.

Ajalehed:

1. "Edasi", Tartu,1960.

2. "Kiir", Tallinn, 1918.

3. "Kommunist", Tallinn, 1918.

4. "Maatamees", Tallinn, 1917,1918.

5. "Postimees" Tartu, 1917, 1940.

6. "Päevaleht" Tallinn, 1917.

7. "Päevaleht, Teataja" Tallinn, 1917.

8. "Tööline", Tallinn, 1917.

9. "Noorte Hääl," Tallinn, 1956, 1957, 1958.

10. "Rahva Hääl" Tallinn, 1958, 1966.

11. "Õhtuleht", Tallinn, 1960, 1966.

III Arhiivimaterjal.

1. Eestimaa Kommunistliku Partei keskkomitee Partei Ajaloo Instituudi Parteiarhiiv (EKP KK Parteiarhiiv (EKP KK Parteiarhiiv):

fond 24 - Eestimaa Kommunistliku Partei Venemaa büroo

fond 27 - EKP ajaloo komisjon

fond 28 - Eestimaa Töörahva Kommuun.

2. Eesti NSV Oktoobrirevolutsiooni ja Sotsialistliku ülesehitustöö Riiklik Keskarhiiv (ENSV ORKA):

fond 495 - Söjavägede staap

fond 518 - 2.Diviisi staap

fond 1911 - Eesti Vabariigi Prokurör

fond 1233 - Narva Tööliste, Soldatite ja Talupoegade Saadikute Nöukogu Täidesaatev Komitee

fond R - 1285 -Viljandi Maakonna Töörahva ja Söjaväelaste Nöukogu Täide-saatev Komitee

fond R - 1291- Harjumaa Töörahva Nöukogu Täidesaatev Komitee

fond R - 1292 - Läänemaa Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu Täidesaatev Komitee

fond 1357 - Tallinna-Haapsalu Rahukogu. Tallinna Ringkonnakohus.

fond 3833 - Tallinna Äriteenijate Selts.

IV Mälestused ja suulised andmed.

1. Käspert, E. suulised mälestused.

2. Leetma,T., kirjalikud andmed.

3. Majak,R., suulised mälestused.